

**RASSEVERHOUDINGE
IN SUID-AFRIKAANSE JEUGLEKTUUR
SEDERT 1990**

MIEMIE DU PLESSIS

**Skripsie voorgelê vir gedeeltelike nakoming van die vereistes vir die graad
Magister Bibliotecologiae aan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike
Hoër Onderwys**

**Studieleier: Ulrica Eiselen
Potchefstroom
1999**

Met opregte dank aan:

God wat my die moed en uithou vermoë gegee het om hierdie skripsie te voltooi

Uca en Sieg Eiselen

Francois Enslin

Vriende, familie en kollegas

Finansiële bystand ontvang van die SWO vir hierdie navorsing word hiermee erken. Menings in hierdie werk uitgespreek of gevolgtrekkings waartoe gekom is, is dié van die outeur en moet nie aan die SWO toegeskryf word nie.

INHOUDSOPGAWE

1. INLEIDING	
1.1 Agtergrond.....	1
1.2 Probleemstelling.....	3
1.3 Doelwitte.....	3
1.4 Sentrale teoretiese stelling.....	4
1.5 Die stand van navorsing.....	4
1.6 Begripsbepaling.....	5
1.6.1 Rasseverhoudinge.....	5
1.6.2 Adolessente.....	6
1.6.3 Jeuglektuur.....	7
1.7 Terreinafbakening.....	7
1.8 Metode van ondersoek.....	8
1.9 Navorsingsplan.....	9
2. ADOLESSENTE	
2.1 Inleiding.....	11
2.2 Die sosiale ontwikkeling van adolessente.....	11
2.2.1 Adolessente en die portuurgroep.....	12
2.2.2 Adolessente en vriendskap.....	13
2.2.3 Adolessente en die teenoorgestelde geslag.....	15
2.2.4 Adolessente en volwassenes.....	16
2.2.5 Adolessente en rasseverhoudinge.....	17
2.3 Samevatting.....	21
3. JEUGLEKTUUR	
3.1 Inleiding.....	22
3.2 Eienskappe van jeuglektuur.....	22
3.3 Realisme in jeuglektuur.....	24
3.3.1 Realisme in jeuglektuur met rasseverhoudinge as tema.....	25
3.4 Die invloed wat jeuglektuur mag hê.....	28
3.5 Samevatting.....	29
4. RASSEVERHOUDINGE IN SUID-AFRIKAANSE JEUGLEKTUUR	
4.1 Inleiding: historiese oorsig.....	31
4.2 Opname van Suid-Afrikaanse jeuglektuur.....	33
4.3 Analise van Suid-Afrikaanse jeuglektuur.....	33
4.4 Resultate van die ondersoek.....	35
4.4.1 Rasseverhoudinge as tema in Suid-Afrikaanse jeuglektuur.....	35
4.4.1.1 Die voorkoms van rasseverhoudinge in Afrikaanse jeuglektuur....	35
4.4.1.2 Die voorkoms van rasseverhoudinge in Engelse jeuglektuur.....	36
4.4.1.3 Vergelyking tussen Afrikaanse en Engelse jeuglektuur.....	36
4.4.1.4 Detail vergelyking van Suid-Afrikaanse jeuglektuur met.....	37
rasseverhoudinge as tema	
4.4.2 Tendense in Suid-Afrikaanse jeuglektuur na 1990.....	37
4.4.2.1 Verhoudinge.....	38
4.4.2.1.1 Status van gekleurde karakters.....	38
4.4.2.1.1.1 Status van volwasse gekleurde karakters.....	38

4.4.2.1.1.2 Status van gekleurde adolessente.....	40
4.4.2.1.2 Ingryping deur karakters.....	42
4.4.2.1.3 Uitbeelding van konflik.....	43
4.4.2.1.4 Alledaagsheid.....	44
4.4.2.2 Karakters.....	45
4.4.2.2.1 Vermyding.....	45
4.4.2.2.2 Hoofkarakters.....	46
4.4.2.2.3 Geslag van karakters wat met mekaar in interaksie tree.....	47
4.4.2.2.4 Die perspektief van karakters.....	49
4.4.2.2.4.1 Die perspektief van die nuweling.....	49
4.4.2.2.4.2 Andersheid.....	50
4.4.2.2.5 Stereotipering.....	51
4.4.2.3 Sosio-ekonomiese en sosio-politieke omstandighede.....	54
4.4.2.3.1 Sosio-ekonomiese omstandighede.....	54
4.4.2.3.2 Kritiek op die vorige politieke bedeling.....	57
4.4.2.3.3 Huidige sosio-politieke omstandighede.....	59
4.4.2.3.4 Uitbeelding van rassisme.....	60
4.4.2.3.5 Kollektiewe skuld en groepsverantwoordelikheid.....	62
4.4.2.4 Historiese perspektief.....	63
4.4.2.5 Lewenstyl.....	65
4.4.2.6 Milieu.....	65
4.4.2.7 Taalgebruik.....	67
4.4.2.8 Illustrasies.....	68
4.5 Samevatting.....	68

5. RASSEVERHOUDINGE IN JEUGVERHALE WAAR DIT AS TEMA DIEN

5.1 Inleiding.....	69
5.2 Waarnemings uit die tekste.....	69
5.2.1 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1990 gepubliseer is.....	69
5.2.1.1 Afrikaanse jeugverhale.....	69
5.2.1.2 Engelse jeugverhale.....	71
5.2.2 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1991 gepubliseer is.....	75
5.2.2.1 Afrikaanse jeugverhale.....	75
5.2.2.2 Engelse jeugverhale.....	76
5.2.3 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1992 gepubliseer is.....	78
5.2.3.1 Afrikaanse jeugverhale.....	78
5.2.3.2 Engelse jeugverhale.....	79
5.2.4 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1993 gepubliseer is.....	80
5.2.4.1 Afrikaanse jeugverhale.....	80
5.2.4.2 Engelse jeugverhale.....	82
5.2.5 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1994 gepubliseer is.....	82
5.2.5.1 Afrikaanse jeugverhale.....	82
5.2.5.2 Engelse jeugverhale.....	83
5.2.6 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1995 gepubliseer is.....	89
5.2.6.1 Afrikaanse jeugverhale.....	89
5.2.6.2 Engelse jeugverhale.....	90
5.2.7 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1996 gepubliseer is.....	94
5.2.7.1 Afrikaanse jeugverhale.....	94

5.2.7.2 Engelse jeugverhale.....	95
5.2.8 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1997 gepubliseer is.....	98
5.2.8.1 Afrikaanse jeugverhale.....	98
5.2.8.2 Engelse jeugverhale.....	100
5.2.9 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1998 gepubliseer is.....	102
5.2.9.1 Afrikaanse jeugverhale.....	102
5.2.9.2 Engelse jeugverhale.....	104
5.3 Ander waarnemings.....	104
6. BEVINDINGS EN AANBEVELINGS	
6.1 Bevindings.....	106
6.2 Aanbevelings.....	115
6.3 Slotopmerkings.....	118
Summary.....	119
Bibliografie.....	122
Aanhangsel 1 (Bibliografie van Afrikaanse jeuglektuur).....	127
Aanhangsel 2 (Bibliografie van Engelse jeuglektuur).....	136

Hoofstuk 1

Inleiding

1.1 Agtergrond

Sedert Oud-President F.W. de Klerk op 2 Februarie 1990 die onvoorwaardelike vrylating van President Nelson Mandela en die opheffing van die verbod op anti-apartheidsorganisasies aangekondig het, het verskeie betekenisvolle ontwikkelinge in Suid-Afrika plaasgevind. Onderhandelinge tussen die vernaamste politieke rolspelers het gelei tot die land se eerste veelrassige verkiesing en 'n nuwe tussentydse regering is aan bewind gestel. Rassegeweld het afgeneem en die meeste inwoners van die land het hulle verbind tot 'n program van heropbou en ontwikkeling, maar veral tot die nastrewing van versoening en vrede (Liebenberg & Spies, 1993:52; Ogden, 1996:48).

Alhoewel die vyandigheid en bitterheid van die verlede vervang is deur 'n nuwe gees van versoening, beweer beide Leggett (1997:217) en Lijphart (1994:230) dat die verskille en ongelykhede wat vroeër verdeeldheid veroorsaak het, steeds bestaan. Berigte in die media dui dan ook daarop dat onverdraagsaamheid tussen die onderskeie rasse- en kultuurgroepe in Suid-Afrika nog lank nie iets van die verlede is nie (Boshielo, 1998:8; Bulger, 1997:18; Du Plessis, 1998:10; Nyatumba, 1998:19; Welsh, 1997:17). Die bekamping van rassisme word selfs deur Adjunk-President Thabo Mbeki uitgesonder as die grootste probleem wat die regering in die gesig staar (Rantao, 1998:15).

Volgens Bradnum en Nieuwoudt (1993:204) het die antagonisme jeens ander kulture, wat 'n bepalende kenmerk van Suid-Afrika se sosiale geskiedenis is, min aspekte van ons menslike bestaan onaangeraak gelaat. Du Plessis (1992:12) sluit hierby aan wanneer sy daarvan melding maak dat konflik sentraal is tot die mens se bestaan en veral in multikulturele samelewings onvermydelik is, aangesien mense voortdurend blootgestel word aan verskillende kulturele realiteite.

Dit is egter nie slegs kulturele verskille nie, maar ook rasseverskille wat aanleiding gee tot konflik in multikulturele samelewings. Volgens Lustig & Koester (1993:47) vorm ras dikwels die basis vir diskriminasie teen, en die onderdrukking van, bepaalde groepe en word kommunikasie en die vorming van verhoudinge tussen persone van verskillende rasse daardeur benadeel. Kotze (1998:13) is van mening

dat laasgenoemde stelling ook betrekking het op die Suid-Afrikaanse samelewing. Die Suid-Afrikaanse Grondwet van 1996 verklaar wel dat alle rassegroepe gelyk is, maar kan nie op sigself sosiale en politieke gelykheid verseker of vooroordele en diskriminasie op grond van ras uit die weg ruim nie.

Ten einde verdeeldheid en konflik tussen individue en groepe van verskillende rasse en kulture te verminder, beveel Manthe en Breytenbach (1992:53) aan dat die struktuur, die ekonomiese stelsel en die ideologieë van 'n betrokke samelewing gewysig moet word. Suksesvolle nasiebou is nie alleenlik afhanklik van die daarstelling van politieke en ekonomiese strukture nie. Steyn (1994:15) beweer dat die bereidwilligheid van gewone mense om verhoudinge oor diverse agtergronde en kulture heen te bou en instand te hou, ook 'n bepalende rol speel. Sinvolle verhoudinge is, volgens Mona (1998:21), slegs moontlik indien Suid-Afrikaners erken dat dat hulle 'n gemeenskaplike geskiedenis en bestemming het en dat rassisme moreel onaanvaarbaar is. Jordaan (1997:9) is van mening dat gelyke status of mag, die deel van persoonlike gevoelens en ervaringe en samewerking tot gemeenskaplike doelwitte verdere vereistes is vir suksesvolle interaksie tussen individue en groepe van verskillende rasse.

Een van die mees effektiewe wyses waarop grense tussen gemeenskappe en individue afgebreek kan word, is volgens leserkundiges soos Rochman (1995:146), deur die lees van goeie lektuur, insluitende goeie jeuglektuur. Pinsent (1990:45), Steenberg (1988:17) en Swart (1993:9) is dit eens dat 'n eerlike en realistiese beeld van die samelewing in goeie jeuglektuur weerspieël behoort te word. Du Plessis (1992:12) meld in dié verband dat kulturele konflik nie ontken moet word nie, maar eerder beskou moet word as 'n positiewe element in die totale leer- en ontwikkelingsproses van die mens. Jeuglektuur kan selfs 'n groot aandeel hê in die ontwikkeling van samewerking en verdraagsaamheid - eienskappe wat van kardinale belang is, indien die doelstellings van versoening en nasiebou bereik wil word (Barnard *et al.*, 1994:7).

Die afleiding wat uit bogenoemde argumente gemaak kan word, is dat die uitbeelding van verhoudinge tussen persone van verskillende rasse en kulture wel binne jeugboeke tuishoort, met dié voorwaarde dat 'n realistiese en eerlike beeld van sodanige verhoudinge aangebied sal word. Dit sou inhou dat karakters in jeugboeke wat tot verskillende rassegroepe behoort, voortdurend sal poog om tot groter begrip van mekaar te kom, maar ook soms in konflik sal verkeer.

Volgens Töttemeyer (1988a:174) is Afrikaanse jeugboeke, wat tot die laat tagtigerjare gepubliseer is, gekenmerk deur die vermyding van rasseverhoudinge en verbandhoudende probleme. Wanneer die onderwerp wel aangespreek is, was dit oppervlakkig van aard of het dit gepoog om kits-oplossings te bied. Suid-Afrikaanse Engelse kinder- en jeuglektuur hierteenoor, wat gedurende dieselfde tydperk gepubliseer is, lewer wel 'n bydrae ten opsigte van interrassige interaksie en die verkenning van politieke prosesse (Jenkins, 1993:130; Töttemeyer, 1992a:8).

Die navorsing wat onderneem word, sal rondom bogenoemde stellings sentreer en sal van die standpunt uitgaan dat:

- kennis van en kontak met persone van ander rasse een van die voorvereistes is vir die heropbou en ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse samelewing; en
- dat jeuglektuur as effektiewe medium kan dien vir die bewerkstelling van sodanige kennis en kontak.

1.2 Probleemstelling

Die volgende vrae word in hierdie navorsing aan die orde gestel:

- Word rasseverhoudinge in die hedendaagse Afrikaanse jeuglektuur aangespreek?
- Wat is die huidige stand van sake met betrekking tot die uitbeelding van rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur?
- Hoe verskil Afrikaanse jeuglektuur van Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur ten opsigte van die uitbeelding van rasseverhoudinge?
- Watter ander tendense wat met ras verband hou kan in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur geïdentifiseer word en hoe verskil Afrikaanse en Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur in hierdie verband?
- Watter veranderinge (indien enige) het plaasgevind in die uitbeelding van rasseverhoudinge in jeuglektuur sedert die opheffing van apartheid in vergelyking met die bevindinge van studies wat gedurende die apartheidsera gedoen is?

1.3 Doelwitte

Hierdie studie beoog:

- 1.3.1 om ondersoek in te stel na die mate waartoe hedendaagse Suid-Afrikaanse jeuglektuur rasseverhoudinge aanspreek.

- 1.3.2 om ondersoek in te stel na ander tendense wat met ras verband hou wat in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur voorkom.
- 1.3.3 om tot gevolgtrekkings te kom rakende die wyse waarop Afrikaanse en Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur verskil of ooreenstem ten opsigte van die uitbeelding van rasseverhoudinge en ander tendense wat met ras verband hou.
- 1.3.4 om tot gevolgtrekkings te kom rakende die wyse waarop die uitbeelding van rasseverhoudinge in jeuglektuur deur die opheffing van apartheid beïnvloed is en/of in watter mate rassevooroordele, soos bevind deur vorige studies, steeds in jeuglektuur figureer.

1.4 Sentrale teoretiese stelling

By die aanvang van hierdie studie word die volgende basiese stellings gemaak:

- 1.4.1 Rasseverhoudinge word selde in hedendaagse Afrikaanse jeuglektuur uitgebeeld en indien dit wel voorkom word dit slegs oppervlakkig aangeraak.
- 1.4.2 Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur hierteenoor spreek rasseverhoudinge dikwels aan en poog om dié tema vanuit verskeie hoeke te belig.
- 1.4.3 Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur verskaf 'n meer gebalanseerde beeld van die Suid-Afrikaanse samelewing as Afrikaanse jeuglektuur ten opsigte van ander rasverwante aspekte soos die rassegroepe waartoe hoofkarakters behoort, stereotipering en die uitbeelding van heersende sosio-ekonomiese en sosio-politieke omstandighede.
- 1.4.4 In die lig van bogenoemde kan Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur, in vergelyking met Afrikaanse jeuglektuur, 'n groter bydrae maak tot die heropbou van die Suid-Afrikaanse samelewing en die bevordering van versoening tussen die inwoners van Suid-Afrika.
- 1.4.5 Suid-Afrikaanse jeuglektuur het wat die uitbeelding van rasseverhoudinge betref sedert 1990 in sommige opsigte geliberaliseer, maar in ander opsigte word rassistiese tendense steeds gehandhaaf.

1.5 Die stand van navorsing

Navorsing wat aansluit by die onderwerp van die studie is dié van Töttemeyer (1984), waarin elemente wat ras ondervang, in Afrikaanse kinder- en jeuglektuur ondersoek is, en dié van Du Plessis (1992) waarin daar ondersoek ingestel is na die mate waartoe Suid-Afrikaanse kinderlektuur die multikulturele aard van die Suid-Afrikaanse samelewing reflekteer. Alhoewel Töttemeyer (1984) rasseverhoudinge in

haar navorsing aangeraak het, is hierdie studie reeds vyftien jaar gelede afgehandel en het dit gefokus op Afrikaanse titels wat tussen 1887 en 1984 gepubliseer is. Du Plessis (1992) het in haar studie aandag geskenk aan kinderboeke en het primêr gefokus op die rassegroepe waartoe karakters behoort. Nóg jeuglektuur, nóg rasseverhoudinge is dus in haar navorsing aangespreek. Ander publikasies deur kenners van jeuglektuur, soos Jenkins (1993 en 1994), Töttemeyer (1988 en 1992) en Van der Walt (1995), het in die algemeen oor rasseverhoudinge en ander rasverwante aspekte in Suid-Afrikaanse jeuglektuur berig of het spesifieke boeke waarin rasseverhoudinge as tema voorkom bespreek. Daar het dus nie sedert Töttemeyer (1984) omvattende navorsing oor rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur verskyn nie.

Volgens Töttemeyer (1984:277) het haar navorsing getoon dat kinder- en jeuglektuur 'n bepaalde sosio-ekonomiese en sosio-politieke realiteit reflekteer en dat wanneer hierdie faktore verander, kinder- en jeuglektuur ook sal verander. Vanweë die sosiale en politieke veranderinge wat, veral sedert 1990, in Suid-Afrika plaasgevind het, behoort daar ook vernuwing in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voor te kom. Dit is dus 'n grondige rede om opnuut ondersoek in te stel na die uitbeelding van rasseverhoudinge en ander tendense wat met ras verband hou in Suid-Afrikaanse jeuglektuur. Suid-Afrikaanse Engelse en Afrikaanse jeuglektuur is ook nooit voorheen formeel met mekaar vergelyk ten opsigte van hierdie kwessies nie.

1.6 Begripsbepaling

1.6.1 Rasseverhoudinge

Ras verwys, volgens Lustig & Koester (1993:46), na unieke en herkenbare genetiese of biologiese ooreenkomste tussen mense. Die begrip ras word meer omvattend as kultuur of nasie beskou, aangesien almal wat tot dieselfde ras behoort nie noodwendig tot dieselfde kultuur behoort nie.

Volgens Steyn (1994:20) speel ras op sigself nie 'n rol met betrekking tot die verhoudinge en kommunikasie tussen individue en groepe van verskillende rasse nie. Dit is die *betekenis* wat mense aan ras heg wat aanleiding gee tot vooroordele, stereotipering en uiteindelik tot verhoudingsprobleme. Die sosiale en ekonomiese geskiedenis van 'n samelewing speel volgens Manthe & Breytenbach (1992:53) ook 'n rol ten opsigte van die patrone van rasseverhoudinge. In die lig gesien van laasgenoemde, het die beleid van apartheid, wat deur die vorige regering nagevolg is, 'n invloed op die huidige stand van rasseverhoudinge in Suid-Afrika gehad.

Die HAT (1994:1175) dui aan dat 'n verhouding na 'n verstandhouding tussen persone verwys. Vir die doeleindes van hierdie navorsing sal rasseverhoudinge beskou word as die verstandhouding tussen twee of meer persone wat tot verskillende rassegroepes behoort, wat bewerkstellig word by wyse van kontak met mekaar en kennis van mekaar.

Wanneer daar in die navorsingstuk na die onderskeie rassegroepes verwys word, sal die volgende terme gebruik word: bruinmense, Indiërs, swartes /swartmense en wittes / witmense. In gevalle waar 'n kollektiewe term benodig word ten einde na eersgenoemde drie groepe te verwys, sal die term "gekleurdes" gebruik word. Daar is op die gebruik van hierdie term besluit, omdat daar negatiewe betekeniswaardes aan beide "nie-blankes" en "anderskleuriges" geheg word en die gebruik van die term "gekleurdes" waarskynlik die minste aanstoot sal gee.

1.6.2 Adolescente

Adolesensie is die oorgangstydperk vanaf die kinderjare na vroeë volwasseheid. Dit neem 'n aanvang van elf tot dertien jaar en eindig van agtien tot een-en-twintig jaar. Die presiese tydperk waarop dit 'n aanvang neem en eindig is onder andere afhanklik van faktore soos biologiese ontwikkeling en die kultuur waartoe die individu behoort. Biologiese ontwikkeling verwys na die begin van puberteit - wat in terme van ouderdom verskil van individu tot individu. Kultuur weer dui daarop dat puberteit 'n universele ervaring is, maar adolesensie nie, omdat adolesensie nie in alle kulture as 'n aparte en unieke lewensfase erken word nie (Cart, 1996:7).

Verskillende menings bestaan met betrekking tot die ouderdomme van adolessente lesers. Visser (1995:8) meen dat dit persone tussen die ouderdomme van twaalf en negentien jaar is en Nilsen & Donelson (1993:6) dat hul ouderdomme wissel vanaf twaalf tot twintig. Aangesien dit in hierdie navorsing om die bestudering van jeuglektuur gaan is dit nodig om te bepaal wat die ouderdomme van adolessente is wat jeuglektuur gebruik. Verskeie kundiges waaronder Geras (1994:191), Hollindale (1995:84) en Sylge (1997:12) dui aan dat die gebruikers van jeuglektuur gewoonlik jonger as twaalf is en gewoonlik slegs jeuglektuur lees tot en met vyftienjarige ouderdom. Adolescente sal dus vir die doeleindes van hierdie navorsing beskou word as persone tussen die ouderdomme van nege en sestien jaar.

1.6.3 Jeuglektuur

Volgens Visser (1995:8) verwys jeuglektuur na boeke wat gemik is op adolessente, wat adolessente as sentrale karakters het en wat handel oor onderwerpe waarby adolessente lesers aanklank vind. Nilsen & Donelson (1993:6) verskaf 'n minder spesifieke definisie en meen dat jeuglektuur enige boeke is wat adolessente uit eie keuse lees, ongeag of dit deur uitgewers se junior of volwasse afdelings versprei word.

Campbell (1997:363) daarenteen, meen dat jeuglektuur nie gekategoriseer kan word nie, omdat die grense daarvan nog altyd onderhandelbaar was. Boeke wat oorspronklik vir kinders of vir volwassenes geskryf is, word byvoorbeeld soms as jeuglektuur geklassifiseer en adolessente lees dan ook bo en onder hul offisiële vermoëns. Cart (1996:11) sluit hierby aan en meld dat adolessensie 'n staat van voortdurende verandering is en dat die definisie van jeuglektuur dus voortdurend fluktueer.

Ten spyte van die opinies van bogenoemde kundiges sal daar sekere grense gestel word ten opsigte van die begrip jeuglektuur. Die begrip jeuglektuur sal dus in hierdie navorsing verwys na verhalende lektuur (fiksie) wat adolessente karakters het en/of met adolessente lesers in gedagte geskryf is.

Die begrip jeuglektuur in plaas van jeugliteratuur word gebruik, omdat daar nie slegs ondersoek ingestel word na werke van literêre gehalte nie, maar ook na populêre werke (soos byvoorbeeld reeksboeke). Jeugverhale en jeugboeke sal soms as sinonieme vir jeuglektuur gebruik word.

Vanaf hoofstukke 2 tot 6 sal daar telkens na Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur verwys word as "Engelse jeuglektuur". Engelse jeugverhale wat hul oorsprong in lande soos Australië, Brittanje, Kanada en die VSA gehad het, word nie by hierdie begrip ingesluit nie. Die term is gekies omdat die herhaaldelike gebruik van "Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur" moontlik as omslagtig kan voorkom en ook omdat daar in hierdie navorsing geen aandag geskenk word aan enige ander Engelse jeuglektuur as Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur nie.

1.7 Terreinafbakening

Die navorsing is beperk tot jeuglektuur wat oorspronklik in Engels of Afrikaans geskryf is, in Suid-Afrika gepubliseer is en waarvan die gebeure in Suid-Afrika

afspeel. Laasgenoemde kriterium is hoofsaaklik aangewend omdat rasseverhoudinge, soos wat dit binne die Suid-Afrikaanse samelewing voorkom, waarskynlik sal verskil van die rasseverhoudinge wat in ander lande, soos Zimbabwe of Botswana voorkom. Hierdie lande se rasssamestelling verskil byvoorbeeld van dié van Suid-Afrika en wettige diskriminasie op grond van ras vorm ook nie deel van hulle geskiedenis nie.

Slegs jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is, is by die navorsing ingesluit, aangesien 1990 die begin was van 'n tydperk van ingrypende politieke en sosiale verandering in Suid-Afrika, ook met betrekking tot die verhoudinge tussen die onderskeie rassegroepe in die land. Dit is juis hierdie veranderinge wat by wyse van die Suid-Afrikaanse jeuglektuur ondersoek word en jeugverhale wat voor hierdie tydperk gepubliseer is, sal gevolglik nie bestudeer word nie.

Die jeugverhale wat by die ondersoek ingesluit is behoort hoofsaaklik tot die kategorie van realistiese jeuglektuur. Realistiese jeuglektuur verwys volgens Huck *et al.* (1987:464) na jeugverhale waarin die gebeure wat uitgebeeld word werklik kan plaasvind in die lewens van mense wat die natuurlike, fisiese wêreld bewoon. Rasseverhoudinge is dus 'n tema wat in realistiese jeuglektuur verken sou kon word. Fantasieverhale word ook bestudeer, aangesien die karakters wat hierin figureer soms tot verskillende rassegroepe behoort en daar bepaalde afleidings rakende hul interaksie gemaak kan word. Diereverhale, kortverhale, volksverhale, fabels, legendes en jeugverhale wat deel is van leesboek-reekse is nie by hierdie ondersoek ingesluit nie.

1.8 Metode van ondersoek

Die sosiale ontwikkeling van adolessente, veral in terme van hul verhoudinge met ander adolessente, sal vanuit die literatuur ondersoek word. Relevante literatuur met betrekking tot die eienskappe van jeuglektuur sal geraadpleeg word en besondere aandag sal geskenk word aan realistiese jeuglektuur, aangesien rasseverhoudinge as tema gewoonlik daarin voorkom.

Soveel moontlike Suid-Afrikaanse jeugboeke wat sedert 1990 in Suid-Afrika gepubliseer is en waarvan die gebeure in Suid-Afrika afspeel, sal in die oorspronklike taal waarin dit gepubliseer is geanaliseer word, ten einde te bepaal in watter mate die uitbeelding van rasseverhoudinge daarin voorkom en watter ander tendense wat met ras verband hou daarin geïdentifiseer kan word. Dié verhale

waarin rasseverhoudinge as hoofteema aangespreek word, sal in meer besonderhede bespreek word. Die indeling wat deur Töttemeyer (1988a:175-176) gebruik is om kriteria vir nie-rassitiese jeuglektuur op te stel sal as riglyn gebruik word by die analisering van jeugverhale met byvoegings uit Huck *et al.* (1987:502); Jenkins (1993: 133-142); Mitchell & Smith (1996:90); Pinsent (1990:45); Richard & Ernest (1993:89); Sutherland & Arbuthnot (1991:345); Töttemeyer (1984:134-275) en Töttemeyer (1988b:81-87).

Afrikaanse en Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur sal met mekaar vergelyk word met betrekking tot die uitbeelding van rasseverhoudinge en ander tendense wat met ras verband hou. Bepaalde afleidings sal ook gemaak word rakende die moontlike waarde wat jeuglektuur met rasseverhoudinge as tema kan inhou vir adolessente se verhoudinge met persone van ander rasse.

Ten einde so 'n volledige lys as moontlik van die Suid-Afrikaanse jeugboeke wat gedurende hierdie tydperk gepubliseer is saam te stel, is daar van die Suid-Afrikaanse Nasionale Bibliografie, uitgewerslyste en die gerekenariseerde katalogus van Gauteng Provinsiale Biblioteek- en Inligtingsdiens gebruik gemaak. Laasgenoemde is gebruik, omdat die meeste Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gepubliseer word aan Gauteng Provinsiale Biblioteek-en Inligtingsdiens voorgelê word, en as keurder van jeugverhale by hierdie instansie, word die betrokke jeugverhale deur die navorser hanteer.

1.9 Navorsingsplan

Nadat die doelstellings en die sentrale teoretiese stellings met betrekking tot hierdie navorsing in Hoofstuk 1 uiteengesit is, kom die sosiale ontwikkeling van adolessente in Hoofstuk 2 onder bespreking. Adolessente se verhoudinge met die portuurgroep, vriende, die teenoorgestelde geslag, volwassenes en persone wat tot ander rassegroepe behoort, word bespreek. Op grond van hierdie besprekings, word bepaalde afleidings deurgaans gemaak rakende die vereistes waaraan jeuglektuur moet voldoen indien dit relevant wil wees vir die sosiale ontwikkeling van adolessente.

Die eienskappe van jeuglektuur en die moontlike invloed wat dit op adolessente kan hê, word in Hoofstuk 3 bespreek. Besondere aandag word geskenk aan daardie kategorie van jeuglektuur, bekend as realitiese jeuglektuur, wat temas uitbeeld wat met die werklikheid te make het. Die vereistes waaraan jeuglektuur moet voldoen

indien dit temas wat met ras verband hou wil aanspreek, word bespreek. Op grond van hierdie eise word bepaalde aspekte wat van belang geag word in die ondersoek na rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur, uitgewys.

In Hoofstuk 4 word Suid-Afrikaanse jeuglektuur ondersoek met betrekking tot rasseverhoudinge en ander tendense wat met ras verband hou. Die hoofstuk neem 'n aanvang met 'n opsomming van kundiges se bevindinge en menings met betrekking tot hierdie kwessies in Suid-Afrikaanse jeuglektuur. Die resultate van die navorsing wat uitgevoer is word daarna verskaf en sentreer rondom die mate waartoe rasseverhoudinge sedert 1990 in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voorkom asook rondom ander tendense wat met ras verband hou wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur geïdentifiseer is. Die verskille en ooreenkomste tussen Afrikaanse en Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur wat in hierdie verband opgemerk is, word ook uitgewys.

In Hoofstuk 5 word daar gekonsentreer op Suid-Afrikaanse jeugverhale wat rasseverhoudinge as tema het. Bepaalde afleidings word gemaak rakende die wyse waarop rasseverhoudinge as tema uitgebeeld is en op welke wyse Afrikaanse en Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur in hierdie verband van mekaar verskil. Die finale hoofstuk van die navorsing (Hoofstuk 6) word gewy aan 'n opsommende bespreking van bevindinge en die uitwys van leemtes. Aanbevelings word ook gemaak met betrekking tot rasseverhoudinge en ander faktore wat met ras verband hou in Suid-Afrikaanse jeuglektuur.

Hoofstuk 2

Adolessente

2.1 Inleiding

Adolessensie neem volgens Louw (1990:393) 'n aanvang tussen elf en dertien jaar en eindig tussen die ouderdomme van sewentien en een-en-twintig. Hierdie ontwikkelingsfase is 'n tydperk van ingrypende fisiese veranderinge en ontwikkeling en word volgens Newman & Newman (1997:632) ook gekenmerk deur nuwe kognitiewe vermoëns, emosionele volwassewording, seksuele ontwaking en verhoogde sensitiwiteit met betrekking tot verhoudinge met die portuurgroep en ander persone rondom hulle.

Vanuit bogenoemde is dit duidelik dat adolessente ontwikkeling op verskeie terreine ondergaan, maar vir die doeleindes van hierdie navorsing sal daar slegs op hul sosiale ontwikkeling gefokus word. Adolessente se interpersoonlike verhoudinge en veral hul verhoudinge met persone van ander rasse, sal ondersoek word.

2.2 Die sosiale ontwikkeling van adolessente

Die sosiale ontwikkeling van adolessente word gekenmerk deur intense en uitgebreide verhoudinge met die portuurgroep, veranderinge in gesinsverhoudinge asook nuwe vereistes en verwagtinge wat aan hulle gestel word binne sosiale situasies. Heteroseksuele verhoudinge neem 'n romantiese of seksuele dimensie aan en vriendskappe met adolessente van dieselfde geslag verdiep. Ontwikkelinge in adolessente se kognitiewe, verbale en redeneringsvermoë dra by tot die genoemde verdieping in hul interpersoonlike verhoudinge, aangesien dit hulle instaat stel om hul gedagtes en gevoelens in 'n toenemender mate met ander persone te deel (Coleman & Hendry, 1990:107).

Net soos op ander ontwikkelingsterreine moet adolessente met betrekking tot hul sosiale ontwikkeling bepaalde ontwikkelingstake suksesvol uitvoer om optimaal as volwassenes te funksioneer. Die sosiale ontwikkelingstake is:

- die verwesenliking van meer volwasse verhoudinge met die portuurgroep;
- die verkryging van onafhanklikheid van ouers en ander volwassenes;
- die voorbereiding vir die huwelik en gesinslewe;
- die ontwikkeling van interpersoonlike vaardighede;
- die ontwikkeling van sosiaal-verantwoordelike gedrag;
- die aankweek van verdraagsaamheid vir persoonlike en kulturele verskille; en

- die ontwikkeling van selfvertroue
(Gouws & Kruger, 1994:110; Lefrancois, 1993:454).

Bogenoemde ontwikkelingstake het almal 'n invloed op adolessente se verhoudinge met persone rondom hulle - met die portuurgroep, vriende, die teenoorgestelde geslag, volwassenes en persone van ander rasse. Hierdie verhoudinge sal voorts verken word.

2.2.1 Adolessente en die portuurgroep

Tydens adolessensie raak adolessente geleidelik onafhanklik van hul ouers en word interaksie met en aanvaarding deur die portuurgroep toenemend belangriker as dié van hulle ouers. Die portuurgroep kan volgens Louw (1990:437) beskou word as 'n groep met sy eie waardes en norme. Die groep stel bepaalde kriteria waarvolgens adolessente se status in die groep en jeugkultuur bepaal word. Dit verskil dikwels van dié wat in die volwasse samelewing geld, maar adolessente wil graag daaraan voldoen om groepsaanvaarding te verkry.

Dacey & Kenny (1994:252) dui 'n verskeidenheid funksies van die portuurgroep aan, onder andere dat dit emosionele en sosiale ondersteuning verskaf. Interaksie met die portuurgroep bevorder die aanleer van sosiale vaardighede en die ontwikkeling van vaardighede wat met probleemoplossing en redenering verband hou. Houdinge ten opsigte van seksualiteit en seksuele gedrag word ook hoofsaaklik deur middel van interaksie met die portuurgroep gevorm en adolessente kan self 'n oordeel fel oor reg en verkeerd deur middel van die evaluering van die waardes en norme wat deur hulself en die portuurgroep aangehang word.

Volgens Gouws & Kruger (1994:110) bied die portuurgroep aan adolessente die geleentheid om nuwe rolle aan te leer en daarmee te eksperimenteer, om ontslae te raak van emosionele spanning, om betrokke te raak by intieme vriendskappe en om 'n groepsidentiteit te ontwikkel. Coleman & Hendry (1990:120) meen dat 'n volwasse benadering tot konflikoplossing, deur middel van wedersydse respek en samewerking, een van die vernaamste funksies van die portuurgroep is. Verhoudinge met die portuurgroep kan egter ook pyn, spanning, onsekerheid en eensaamheid meebring. Seifert & Hoffnung (1994:562) meld in hierdie verband dat konformiteit tot die portuurgroep individualiteit kan onderdruk en snobisme, onverdraagsaamheid en ander negatiewe waardes en gedrag in die hand kan werk.

Op grond van die kenmerke en funksies van die portuurgroep soos hierbo uiteengesit, kan bepaalde afleidinge gemaak word met betrekking tot adolessente se rasseverhoudinge. Dit sou byvoorbeeld gestel kon word dat adolessente wat geen of minimale geleentheid tot kontak met ander rasse gehad het, binne die portuurgroep sosiale vaardighede kan aanleer ten opsigte van interaksie met persone van ander rasse. Vir laasgenoemde om te realiseer is dit nodig dat genoegsame lede van die portuurgroep oor sodanige vaardighede beskik en/of dat gekleurdes deel is van die portuurgroep.

Individue sal waarskynlik die waardes en houdinge van die portuurgroep, ook wat ander rassegroepe betref, internaliseer. Afhangende of hierdie houdinge positief of negatief is, sal individue óf met verdraagsaamheid en respek teenoor persone van ander rasse optree óf sal hul gedrag gekenmerk word deur rassisme en onverdraagsaamheid. 'n Verdere afleiding wat gemaak kan word, is dat die vaardighede ten opsigte van probleemoplossing en konflikhantering wat binne die portuurgroep aangeleer word, adolessente kan help om rasverbandhoudende konflik (indien dit sou voorkom) deur middel van samewerking op te los.

Die hoë prioriteit wat verhoudinge met, en aanvaarding deur, die portuurgroep geniet, asook die spanning en pyn wat teweeg gebring word indien hierdie verhoudinge nie suksesvol verloop nie, impliseer dat die leesstof van adolessente verhoudinge met die portuurgroep behoort te verken. Nilsen & Donelson (1993:118) meld in hierdie verband dat alle adolessente nie noodwendig 'n groep vind om aan te behoort nie en selfs al sou hulle, hulle steeds nuuskierig is oor ander groepe. Jeuglektuur bied aan adolessente die geleentheid om, deur middel van plaasvervangende ervaring, te identifiseer met karakters wat in interaksie tree met groepe en individue waarmee adolessente lesers glad nie of selde mee in aanraking kom.

Namate adolessente ouer word, staan die portuurgroep volgens Newman & Newman (1997:661), nie meer sentraal tot die sosiale lewens van adolessente nie. Intieme vriendskappe met ander individue asook verhoudinge met die teenoorgestelde geslag begin 'n groter rol speel.

2.2.2 Adolessente en vriendskap

Die kwaliteit van verhoudinge met vriende is bepalend vir die gesonde psigies-sosiale ontwikkeling van adolessente. Tydens puberteit en vroeë adolessensie (13-15 jaar) is vriendskappe meestal oppervlakkig en gerig op gesamentlike aktiwiteite. Gedurende die middelste jare van adolessensie (14-17 jaar) verander die kwaliteit en funksies van

vriendskap egter betekenisvol. Gedeelde belangstellings is steeds belangrik, maar kwaliteite soos lojaliteit, betroubaarheid, wedersydse respek en die vermoë om empatie te toon word al hoe belangriker (Louw, 1990:444; Seifert & Hoffnung, 1994:558).

Adolessente besef dat ander individue sekere van hul eie vermoëns, belangstellings en innerlike ervaringe deel, maar het ook waardering vir elke persoon se uniekheid. Die vermoë van adollessente om die voordele te herken van verhoudinge waarin twee individue met verskillende vermoëns en persoonlikhede saamwerk om voordeel daaruit te trek, maak dit vir hulle moontlik om vriendskappe te sluit waarin lojaliteit en permanente verbintenis voorop staan (Seifert & Hoffnung, 1994:560).

Verskeie opinies word in die literatuur uitgespreek oor adollessente se keuse van vriende. Nielsen (1987:413) beweer dat die vriendskappe van adollessente gebaseer word op ooreenkomste in geslag, ras, waardes, belangstellings, intellektuele vermoëns, toekomsverwagtinge en sosio-ekonomiese agtergrond. Garbarino (1985:440) meen dat die bepalende faktor ten opsigte van die keuse van vriende, die “beskikbaarheid” van potensiële vriende is. Fisiese nabyheid (met ander woorde woonplek) sou dus waarskynlik die faktor wees wat die grootste invloed op die keuse van vriende sou hê. Vriende word gekies uit ‘n “poel” van adollessente wat dieselfde sosiale omgewing deel. Gedurende adollessensie woon vriende dus gewoonlik dieselfde skool by, is hulle afkomstig uit dieselfde gemeenskap en stem hulle ooreen met betrekking tot etniese en sosio-ekonomiese faktore. Aangesien beide opinies meriete dra sal ‘n kombinasie van die teorieë as uitgangspunt dien vir hierdie navorsing. Daar sal aanvaar word dat ooreenkomste met betrekking tot faktore soos geslag, ras en intellektuele vermoëns wel ‘n rol speel in adollessente se keuse van vriende, maar dat fisiese nabyheid (wat nou verband hou met sosio-ekonomiese omstandighede) waarskynlik ook van belang is in die ontwikkeling van vriendskappe.

Dit kom dus voor asof vriendskappe tussen adollessente van verskillende rasse eerder die uitsondering as die norm sal wees. In Suid-Afrika verskil die sosio-ekonomiese omstandighede van verskillende rassegroepe nie slegs dramaties van mekaar nie, maar bestaan daar boonop, as gevolg van die apartheidsbeleid, afsonderlike woonbuurte vir verskillende rassegroepe. “Fisiese nabyheid” soos deur Garbarino (1985:440) gedefinieer, is dus steeds vir die meeste Suid-Afrikaanse adollessente nie ‘n realiteit nie. Adollessente se vriendskappe met persone van ander rasse sal in 2.2.5 verder verken word.

Soos in die geval van verhoudinge met die portuurgroep, behoort intieme vriendskap tussen adolessente karakters in jeuglektuur gereflekteer te word. In gevalle waar die kanse skraal is dat adolessente in vriendskappe betrokke sal raak met bepaalde individue, vanweë 'n gebrek aan "fisiese nabyheid", kan jeugboeke dien as medium waardeur adolessente, by wyse van plaasvervangende ervaring, kan identifiseer met karakters wat wel met sodanige individue in interaksie tree. Op hierdie wyse kan hulle tot insig kom betreffende die omstandighede, gevoelens, vrese en drome van individue en groepe waarmee hulle onder normale omstandighede nie in aanraking sal kom nie.

Navorsing het, volgens Nielsen (1987:422), getoon dat adolessente hul vriendskappe beperk tot persone van dieselfde geslag en dat die interaksie wat binne hierdie konteks plaasvind 'n voorvereiste is vir die ontwikkeling van liefde en intimiteit binne 'n seksuele verhouding met die teenoorgestelde geslag. Die rol van seksuele verhoudinge in die sosiale ontwikkeling van adolessente, sal vervolgens verken word.

2.2.3 Adolessente en die teenoorgestelde geslag

Die funksie van afspraak en verhoudings tydens vroeë adolessensie (13-15 jaar) verskil van dié van laat adolessensie (16-19 jaar). Aanvanklik kan dit beskou word as eksperimentering met verskillende tegnieke van sosiale interaksie en fisieke liefkosing. Wanneer hierdie vermoëns egter bemeester is, neem seksuele intimiteit en die emosionele eise wat die betrokke persone aan mekaar stel toe (Louw, 1990:416).

Alhoewel die meeste adolessente op ongeveer vyftienjarige ouderdom met persone van die teenoorgestelde geslag begin uitgaan, hang die "regte" ouderdom van 'n eerste afspraak, volgens Nielsen (1987:437), af van die standarde van die groep of gemeenskap waarvan adolessente deel is. Die meeste adolessente raak ten minste in een ernstige romantiese verhouding betrokke voordat hulle volwassenheid bereik.

Verhoudinge met die teenoorgestelde geslag bevorder, volgens Louw (1990:415), nie slegs adolessente se ontwikkeling van hul geslagsrolidentiteit nie, maar dra ook by tot groter selfagting. Dit word waarskynlik teweeggebring deur die wedersydse begrip en aanvaarding wat binne 'n heteroseksuele verhouding ervaar word. Verskeie sosiale vaardighede wat aangeleer word in intieme vriendskappe, soos die vermoë om gevoelens en gedagtes te deel en suksesvolle konflikhantering, word verder ontwikkel in verhoudinge met die teenoorgestelde geslag. Adolessente se vermoë om empatie te toon en om verdere onafhanklikheid van die gesin te verkry word ook bevorder deur hul betrokkenheid in heteroseksuele verhoudinge (Dacey & Kenny, 1994:259).

Seksuele verhoudinge oor die kleurgrens heen sal onder 2.2.5 aangespreek word. Voorlopig kan dit gestel word dat dieselfde afleiding wat in 2.2.1 gemaak is rakende die portuurgroep se invloed op individue se houdinge jeens ander rasse, waarskynlik ook hier sal geld. Indien seksuele verhoudinge oor die kleurgrens heen dus deur die portuurgroep goedgekeur word, sal daar 'n groter moontlikheid bestaan dat adolessente wat tot so 'n groep behoort, wel in sodanige verhoudinge betrokke sal raak.

Eiselen (1993:47) is van mening dat adolessente 'n dringende behoefte het aan inligting oor alle aspekte van hul seksualiteit en die wyse waarop hulle dit kan en mag uitleef, en jeuglektuur behoort, afhange van die aard van die individuele verhaal, tot 'n mindere of meerdere mate aandag daaraan te skenk. Jeuglektuur kan effektief aangewend word om, deur middel van die uitbeelding van seksuele verhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse, lesers aan sodanige verhoudinge bloot te stel en hulle te wys op die unieke probleme wat met hierdie verhoudinge gepaard gaan.

2.2.4 Adolessente en volwassenes

Adolessente streef daarna om onafhanklikheid van hul ouers en ander volwassenes te verkry. Hierdie strewe na 'n onafhanklike identiteit veroorsaak, volgens Louw (1990:388), ambivalente gevoelens by beide adolessente en hulle ouers en dra by tot konflik tussen die onderskeie partye. Konflik word, volgens Newman & Newman (1997:688), ook veroorsaak deur die feit dat adolessente dikwels hul ouers se outoriteit uitdaag. In hierdie verband is dit belangrik dat ouers hul kinders sal toelaat om self te oordeel oor reg en verkeerd, maar ook standarde en grense aan hulle sal stel. 'n Balans van vryheid, ondersteuning en die daarstelling van grense, bied aan adolessente die geleentheid om onafhanklikheid te verkry, maar om steeds op die sekuriteit wat die gesin bied te kan staat maak.

Belangrike kwessies soos geloof en politiek is, volgens Newman & Newman (1997:685), selde die oorsaak van konflik tussen adolessente en hul ouers, omdat hul waardes en houdinge ten opsigte van hierdie kwessies gewoonlik ooreenstem. Dit impliseer dat adolessente gewoonlik hul ouers se houdinge teenoor ander rassegroepe sal aanhang en in ooreenstemming daarmee sal optree in hul interaksie met persone van ander rasse.

'n Verdere aspek wat adolessente se verhoudinge met hul ouers kan kompliseer is die toevoeging van 'n stiefouer tot die gesin. Die verhoudinge tussen adolessente en stiefouers word bemoeilik deur die gebrek aan algemeen aanvaarde rolle vir stiefouers en

stiefkinders en adolessente se oorweldigende behoefte om onafhanklik te wees van die beheer en outoriteit van volwassenes (Seifert & Hoffnung, 1994:584). Indien stiefouers tot ander rassegroepe as hul stiefkinders behoort, kan dit selfs nog meer spanning op gesinsverhoudinge plaas. Die besondere probleme wat deur interrassige gesinne ervaar word, sal in 2.2.5 aandag geniet.

Jeuglektuur behoort die verhoudinge tussen adolessente en hulle ouers, in die besonder die veranderinge wat in hierdie verhoudinge plaasvind as gevolg van adolessente se pogings om onafhanklikheid te bereik, uit te beeld. Gesinne wat uniek is in hulle samestelling en gevolglik unieke probleme ervaar, behoort ook in jeuglektuur te figureer. Jeuglektuur kan by wyse van die uitbeelding van interrassige gesinne of stiefgesinne by adolessente begrip bewerkstellig met betrekking tot die kompleksiteit van die verhoudinge tussen gesinslede en die probleme wat deur hulle ervaar word, en kan ook wyses voorstel waarop gesinsverhoudinge verbeter kan word.

Volgens Seifert & Hoffnung (1994:567) bring adolessente so min as 2% van hulle tyd saam met ander volwassenes deur. Turner & Helms (1995:387) meld dat, indien adolessente in interaksie tree met ander volwassenes as hulle ouers, hulle die beste oor die weg kom met volwassenes wat in beheer is van hulleself, warm en vriendelik is en belangstel in adolessente se doen en late. Volwassenes wat dikwels met adolessente in interaksie tree, soos hul onderwysers en werkgewers, kan adolessente help om sukses en onafhanklikheid te bereik, om selfrespek aan te kweek en om hul individualiteit te behou. Dit sou ook kon geld vir volwassenes wat tot ander rassegroepe behoort as die adolessente waarmee hulle in aanraking kom.

Dit is nie noodsaaklik dat daar in jeuglektuur gefokus word op adolessente se verhoudinge met ander volwassenes as hulle ouers nie, aangesien adolessente 'n baie klein persentasie van hulle tyd in die geselskap van hierdie volwassenes deurbring. In Suid-Afrika word gekleurde volwassenes egter dikwels deur wit gesinne as huishulpe in diens geneem en vervul hulle gewoonlik 'n besondere rol ten opsigte van die versorging en opvoeding van hul werkgewers se kinders. Die moontlikheid bestaan dus dat hierdie verhoudinge, veral as gevolg van die noue emosionele verbondenheid wat daarmee gepaard gaan, in Suid-Afrikaanse jeuglektuur verken sal word.

2.2.5 Adolessente en rasseverhoudinge

Een van die verwagte resultate van die desegregasie van skole in die VSA, was volgens Newman & Newman (1997:660), dat interrassige vriendskappe gevorm sou word en dat

rassisme in die samelewing as geheel daarmee saam sou kwyn. Navorsing waarby meer as 'n duisend skole in die VSA betrek is, het egter aangetoon, dat van die 18 000 vriendskappe wat deur leerlinge in hierdie skole geïdentifiseer is, slegs 350 as interrassige vriendskappe geklassifiseer kon word.

Die gevolgtrekking wat, volgens Newman & Newman (1997:660), vanuit bogenoemde gegewens gemaak kan word, is dat geïntegreerde skole nie noodwendig as waarborg dien vir vriendskappe tussen adolessente van verskillende rasse nie. Nielsen (1987:425) en Dacey & Kenny (1994:260) is dit eens, maar voeg by dat dit wel blyk asof interrassige kontak, soos wat dit in geïntegreerde skole voorkom, adolessente se houdinge positief beïnvloed jeens toekomstige kontak met persone van ander rasse.

In 'n studie wat deur Naidoo (1996:4) onderneem is oor die proses van integrasie in skole in KwaZulu-Natal, is bevind dat die situasie in Suid-Afrikaanse skole nie veel verskil van dié van skole in die VSA nie. Suid-Afrikaanse adolessente se interaksie is beperk tot hul eie rassegroepe en rassiespanning en -konflik is aan die orde van die dag. 'n Ondersoek wat deur die Menseregtekommissie geloods is, bevestig dat rassisme, onverdraagsaamheid en diskriminasie algemene verskynsels in Suid-Afrikaanse skole is (Levine & Nkuna, 1999:10). Die ondersoek waarby 79 skole in al nege provinsies betrek is, het aan die lig gebring dat net 2% van die leerlinge interrassige vriendskappe buite skoolverband sluit, terwyl net 5% aangedui het dat integrasie binne die skoolterrein plaasvind (Joubert, 1999:3).

Indien oorsake gevind wil word vir die gebrek aan vriendskappe tussen adolessente van verskillende rasse, sou van die teorieë wat in 2.2.2 bespreek is rakende die keuse van vriende, weer hier ter sprake kom. Faktore soos ooreenstemmende belangstellings, waardes en sosio-ekonomiese agtergrond asook geleenthede tot kontak met ander rasse sou 'n bydrae kon lewer tot die totstandkoming van interrassige vriendskappe.

In Suid-Afrika is adolessente van verskillende rassegroepe, vanweë die beleid van apartheid, vir 'n geruime tyd van kontak met mekaar weerhou. 'n Opname onder Suid-Afrikaners tussen die ouderdomme van 16 en 25 het aangedui dat 'n gebrek aan kontak en die gevolglike gebrek aan kennis van mekaar, moontlik die oorsaak is dat die onderskeie rassegroepe mekaar nie vertrou nie (McNally, 1994:67).

Geïntegreerde skole blyk tans die meeste geleenthede te verskaf vir kontak tussen adolessente van verskillende rasse en behoort dus, volgens Naidoo (1996:6), aandag te skenk aan probleme wat met die proses van integrasie gepaard gaan. Rassisme en

vooroordele kan slegs uit die weg geruim word indien skole hierdie kwessies onomwonde aanspreek, verkieslik deur die ontwikkeling en aanvaarding van 'n spesifieke beleid wat gerig is op die bevordering van interrassige interaksie. So 'n beleid sou, volgens Matseke (1998:1), kon inhou dat werkswinkels vir leerlinge en hul ouers aangebied word oor interkulturele verskille en interkulturele kommunikasie en dat die beleid van die spesifieke skool oor kwessies soos taal en godsdiens onder ouers en leerlinge se aandag gebring word.

Adams et al. (1994:95) dui sekere voorwaardes aan wat moet geld indien suksesvolle interaksie tussen adolessente van verskillende rasse bevorder wil word. Eerstens moet adolessente oor gelyke status beskik, veral ten opsigte van sosio-ekonomiese omstandighede en vermoëns. In hierdie verband sou dit van hulp wees indien adolessente met ooreenstemmende intellektuele vermoëns of met dieselfde vakkeuses in dieselfde klas geplaas word. Geleentheid vir wedersydse afhanklikheid en samewerking deur middel van die daarstelling van gemeenskaplike doelwitte is 'n tweede voorwaarde. Leerlinge van verskillende rasse kan byvoorbeeld in groepsverband opdragte of projekte kry. Die beklemtoning van ooreenkomste in stede van verskille ten opsigte van behoeftes en belangstellings is die derde voorwaarde vir die bevordering van interrassige interaksie. Adolessente kan bewus gemaak word van die gemeenskaplike gevoelens en gewaarwordinge wat met hul spesifieke ontwikkelings stadium verband hou. Laastens moet stereotipering beperk word deur te beklemtoon dat groepe uit individue bestaan wat bepaald nie almal oor dieselfde eienskappe beskik nie.

Met betrekking tot seksuele verhoudinge oor die kleurgrens, beweer Nielsen (1987:441) dat adolessente se houdinge jeens interrassige afsprake beïnvloed word deur hul ouers, die gemeenskap en veral hul vriende se houdinge teenoor ander rasse. Oor die algemeen kom dit voor asof adolessente steeds sterk teenkantiing kry wanneer hulle afsprake het met, seksuele verhoudinge aanknoop met, of in die huwelik wil tree met iemand van 'n ander ras. Alhoewel baie volwassenes hul kinders aanmoedig om alle mense, ongeag hul ras, as gelykes te beskou, verander hulle dikwels van opinie wanneer liefde of 'n moontlike huwelik ter sprake is. Nielsen (1987:441) is verder van mening dat adolessente wat wel in vaste verhoudings tree met persone van ander rasse waarskynlik in 'n stedelike gebied woon waar skole reeds vir 'n geruime tyd geïntegreerd is en waar persone van ander rasse se ekonomiese en sosiale status ooreenstem met hul eie.

Interrassige gesinne kry heelwat teenkantiing, kritiek en verwerping van, veral hul eie families. Hierdie teenkantiing kan volgens Stokes (1996) gefundeer wees in politieke

oorweginge, godsdienstige oorweginge, familietrots of vorige ervaringe met bepaalde rassegroepe. Ten einde hierdie probleme die hoof te bied, beveel Tizard & Phoenix (1993:123) aan dat interrassige gesinne gereeld oor ras en kwessies wat daarmee verband hou, soos rassisme en onverdraagsaamheid, moet kommunikeer. Prinzing & Prinzing (1991:117) sluit hierby aan en is verder van mening dat interrassige gesinne hulle gesinsverhoudinge sal kan verbeter en hul probleme meer effektief sal kan hanteer indien hulle aan interrassige ondersteuningsgroepe behoort, in geïntegreerde woonbuurte woon en geïntegreerde skole bywoon.

In Suid-Afrika kry adolessente in 'n toenemender mate te make met volwassenes wat tot ander rassegroepe as hulself behoort. Adolessente se klasmaats en dus ook hul ouers behoort tot verskillende rassegroepe. Onderwysers is meer verteenwoordigend van die verskeidenheid rassegroepe waaruit die Suid-Afrikaanse samelewing bestaan en adolessente wat die arbeidsmark betree kom in aanraking met kollegas en toesighouers van ander rasse. Huishulpe, plaasarbeiders en ander werknemers van adolessente se ouers is 'n verdere kategorie van volwassenes waarmee adolessente in interaksie tree en wat dikwels tot ander rassegroepe as hulself behoort.

Op grond van die voorafgaande besprekings kan daar met redelike sekerheid voorspel word dat verhoudinge met ander volwassenes as hulle ouers nie vir adolessente 'n prioriteit is nie. Dit is dus onwaarskynlik dat adolessente betekenisvolle verhoudinge sal hê met volwassenes van ander rasse. Uitsonderings kan egter in hierdie verband aangetref word, veral in gevalle waar volwassenes van ander rasse as 'n surrogaat-ouer vir adolessente optree (soos wat huishulpe reeds vir jare in Suid-Afrika doen). Dit is dus moontlik dat, indien die verhoudinge tussen adolessente en volwassenes van verskillende rasse met gereelde interaksie en 'n mate van emosionele intimiteit gepaard gaan, dit 'n invloed kan hê op adolessente se houdinge jeens die rassegroepe waartoe die betrokke volwassenes behoort.

Dit blyk uit voorafgaande gegewens asof interrassige vriendskappe met beide adolessente en volwassenes, interrassige seksuele verhoudinge en interrassige gesinsbande eerder die uitsondering as die reël is. Jeuglektuur kan egter hierdie verhoudinge as tema aanspreek en sodoende kan adolessente by wyse van die interaksie van karakters van verskillende rasse met mekaar, meer oor hierdie verhoudinge te wete kom. Laasgenoemde stelling asook verskeie ander aspekte ten opsigte van rasseverhoudinge as tema in jeuglektuur, sal in die volgende hoofstuk aandag geniet.

2.3 Samevatting

Gedurende adolessensie streef adolessente daarna om onafhanklikheid van hulle ouers en ander volwassenes te verkry. Verhoudinge met die portuurgroep tree toenemend op die voorgrond en bring adolessente in aanraking met individue waarmee hulle intieme vriendskappe en seksuele verhoudinge kan aanknoop.

Dit is duidelik dat intieme vriendskappe en seksuele verhoudinge selde gesluit word tussen adolessente wat tot verskillende rassegroepe behoort. Een van die vernaamste redes hiervoor, in die Suid-Afrikaanse konteks, is dat adolessente van verskillende rasse van mekaar vervreem is deur die beleid van apartheid.

Sedert 1995 is Suid-Afrikaanse skole formeel gedesegegreer wat meer geleentehede tot interrassige kontak tussen adolessente teweeg gebring het. Binne geïntegreerde skole blyk ras egter steeds 'n bepalende faktor te wees betreffende die vorming van die portuurgroep en vriendskappe. Hierdie situasie sou kon verbeter indien skole rassisme bekamp en interaksie tussen adolessente van verskillende rasse bevorder.

Interrassige gesinne is ook 'n rariteit in die Suid-Afrikaanse samelewing, waarskynlik omdat die betrokkenes met heelwat teenkating, kritiek en selfs rassisme te make kry vanaf die families en gemeenskape waarvan hulle deel is. Hierdie en ander probleme kan egter te bowe gekom word indien kwessies wat met ras verband hou gereeld binne die gesin bespreek word en ouers hulle kinders lei om 'n positiewe identiteit te ontwikkel en trots te wees op hulle kulturele erfenis.

'n Aantal afleidings is in die hoofstuk gemaak rakende die inhoud van jeuglektuur indien dit relevant wil wees tot die leefwêreld van adolessente. In hierdie verband is daar byvoorbeeld opgemerk dat jeuglektuur adolessente se verhoudinge met die portuurgroep, vriende, die teenoorgestelde geslag en volwassenes behoort uit te beeld, omdat hierdie verhoudinge so 'n belangrike rol vertolk ten opsigte van hulle sosiale ontwikkeling. In gevalle waar persone van ander rasse in die genoemde verhoudinge betrokke is, kan jeuglektuur dien as medium waardeur adolessente tot insig kan kom met betrekking tot die unieke probleme en kenmerke van sulke verhoudinge.

Die bydrae wat jeuglektuur sou kon maak ten opsigte van rasseverhoudinge en die wyse waarop dit in jeuglektuur moet voorkom sal in die volgende hoofstuk verken word.

Hoofstuk 3

Jeuglektuur

3.1 Inleiding

Jeuglektuur het, volgens Nilsen & Donelson (1993:5), sy ontstaan gedurende die laaste helfte van die twintigste eeu gehad, waarskynlik as uitvloeisel van die sielkundige denkrigting wat adolessensie as 'n spesifieke en unieke lewensfase erken. Soos in die vakgebiede van psigologie en opvoedkunde, het uitgewers en skrywers in 'n toenemender mate op die unieke kenmerke van adolessensie begin konsentreer. Hulle het 'n groep lesers geïdentifiseer in wie se behoeftes kinderboeke nie kon voorsien nie, maar wat terselfertyd nog nie gereed was vir die intellektuele en emosionele eise wat volwasse literatuur stel nie. 'n Subgenre, spesifiek gerig op adolessente, het ontstaan (Knowles & Malmkjaer, 1996:141).

Jeuglektuur moes volgens Cart (1996:249) as brug tussen kinder- en volwasse literatuur dien. Dit sou alleenlik kon realiseer indien jeuglektuur deur adolessente as relevant tot hul beleving van die werklikheid ervaar is. Boeke is gepubliseer waarin daar gepoog is om vraagstukke en probleme, wat tiperend van adolessensie is, aan te spreek en onderwerpe wat voorheen as taboe vir jeugdige beskou is, het die fokuspunt van skrywers geword. Seks, dood, geweld, rasseverhoudinge en gesinsprobleme was en is steeds algemene temas wat in jeuglektuur gedek word (Marshall, 1988:169).

Die feit dat jeuglektuur deur 'n beduidende aantal letterkundiges - waaronder Steenberg (1986:14), Van der Westhuizen (1989:7) en Van Zyl (1988:7) - as 'n volwaardige subgenre beskou word, impliseer dat jeuglektuur oor 'n aantal unieke eienskappe beskik. Dié eienskappe van jeuglektuur sal in hierdie hoofstuk onder bespreking kom.

Besondere aandag sal geskenk word aan jeuglektuur wat met die werklikheid te make het, aangesien rasseverhoudinge as tema hoofsaaklik voorkom in jeugverhale wat tot hierdie kategorie behoort. Die moontlike invloed wat jeuglektuur op adolessente kan hê sal ook ondersoek word, sodat bepaal kan word of die uitbeelding van rasseverhoudinge die werklike verhoudinge met ander rasse enigsins sou kon beïnvloed.

3.2 Eienskappe van jeuglektuur

Jeuglektuur word om verskeie redes geskryf. Sommige skrywers wil die vreugde wat hul put uit die geskrewe woord met hul lesers deel, sommiges wil hul lesers indoktrineer

of opvoed en vir andere gaan dit bloot om finansiële gewin. Die gehalte van jeuglektuur verskil afhangende van wat skrywers daarmee beoog. Soms is jeuglektuur nie veel meer as situasies wat volgens 'n bepaalde formule uitgebeeld word nie, terwyl in ander gevalle dit weer, wat beide inhoud en tegniek betref, vraagstukke op kreatiewe en sensitiewe wyses aanspreek (Knowles & Malmkjaer, 1996:154).

Cullinan & Galda (1994:241) asook Steenberg (1988:5) maak melding van die feit dat adolessente oormatig betrokke is by hul eie probleme, behoeftes en emosies. Goeie jeuglektuur sal dus, volgens Small (1992:282), sentreer rondom die ervaringe, probleme en emosies van jeugdige hoofkarakters en sal vanuit die perspektief van adolessente aangebied word. Jeugverhale bring adolessente tot die besef dat hul ervaringe en emosies geensins uniek is nie, dat daar geen kitsoplossings vir probleme bestaan nie en dat die werklikheid nie ontvlug kan word nie (Barnard *et al.*, 1994:4). Indien rasseverhoudinge as tema in jeugverhale aangespreek word, behoort die karakters in die verhaal asook die lesers van die verhaal dus tot die besef te kom dat adolessensie, en die probleme wat daarmee gepaard gaan, 'n universele ervaring is en nie tot bepaalde rassegroepe beperk is nie. Die problematiese aard van rasseverhoudinge moet erken word en weldeurdagte en realistiese oplossings behoort vir probleme in hierdie verband aangebied te word.

Die karakters in goeie jeuglektuur moet volgens Small (1992:282) onafhanklik wees ten opsigte van hul optrede en konflikhantering. Hulle moet ook verantwoordelikheid aanvaar vir hul dade en besluite en karakterontwikkeling ondergaan deur die loop van die verhaal. Cullinan & Galda (1994:224) voeg by dat karakters as multi-dimensioneel uitgebeeld moet word en dat hul dus oor beide sterk- en swakpunte moet beskik. Die genoemde vereistes vir karakterisering is noodsaaklik om te waarborg dat adolessente met die karakters in die verhaal kan identifiseer en uiteindelik insig verkry in hul eie probleme en dié van andere (Barnard *et al.*, 1994:6). Dit beteken dat gekleurde karakters onafhanklik van wit karakters moet wees in probleemoplossing en konflikhantering. Alle karakters, ongeag hulle ras, behoort ook oor beide positiewe en negatiewe eienskappe te beskik.

Adolessente is volgens Cart (1996:38) vuriglik besorg oor sosiale vraagstukke en probleme. 'n Realistiese uitbeelding van die samelewing waarvan adolessente deel is, moet dus aan lesers voorgehou word. Goeie jeuglektuur moet, volgens Small (1992:282), relevant en eerlik wees, veral met betrekking tot sosiale vraagstukke. Die

problematiek rondom rasseverhoudinge, in die besonder die kwessies van rassisme en onverdraagsaamheid, behoort dus in jeuglektuur aangespreek te word.

Die uitdaging waarvoor skrywers te staan kom, is dat hulle 'n manier moet vind om kreatiwiteit en relevansie in hulle verhale te laat ontmoet. Jeuglektuur moet nie slegs deur adolessente as relevant tot hul leefwêreld beskou word nie, maar behoort, net soos enige ander goeie literatuur, lesers verryk te laat. Lesers moet insig vanuit jeugverhale bekom, moet dit as kunsvorm kan geniet en moet ook daardeur vermaak word. Dit moet 'n realistiese uitbeelding wees van die werklikheid, soos wat dit deur adolessente ervaar word, maar moet terselfertyd aan die vereistes wat aan goeie literatuur gestel word voldoen (Cart, 1996:172).

Dié kategorie van jeuglektuur wat met die bogenoemde “realistiese uitbeelding van die werklikheid” te make het en waarna voortaan verwys sal word as realistiese jeuglektuur, sal vervolgens onder bespreking kom.

3.3 Realisme in jeuglektuur

Huck *et al.* (1987:464) is van mening dat realistiese jeuglektuur verwys na jeugverhale waarin die gebeure wat uitgebeeld word werklik kan plaasvind in die lewens van mense wat die natuurlike, fisiese wêreld bewoon. Cullinan & Galda (1994:222) sluit hierby aan en meld dat realistiese jeuglektuur die werklikheid in al sy dimensies weerspieël met betrekking tot die probleme waarmee adolessente in die hedendaagse samelewing gekonfronteer word, maar ook met betrekking tot dit wat hul kosbaar ag naamlik liefde, integriteit, vriende en familie.

Die tema wat, volgens Cart (1996:38), die president van die *Young Adult Library Services Association*, die meeste aftrek kry by adolessente en dus in realistiese jeuglektuur uitgebeeld behoort te word, is die oorgang vanaf adolessensie na vroeë volwassenheid. Ander temas wat volgens Nilsen & Donelson (1993:101) in realistiese jeuglektuur aangespreek word, is die vrees van adolessente (wat in Suid-Afrika die vrees vir misdaad, vigs, werkloosheid en rassekonflik sou kon insluit), interpersoonlike verhoudinge, seksualiteit, dwelm- en alkoholafhanklikheid en geestesgesondheid.

Die genoemde keuse van temas hou verband met die feit dat hedendaagse adolessente, volgens Cart (1995:157), 'n “generation at risk” is. Ter illustrasie van hierdie bewering dien die volgende. Volgens Everatt & Milner (1994:11), sal ongeveer 3,7 miljoen Suid-Afrikaners teen die jaar 2000 HIV-positief wees, waarvan jeugdige 72% uitmaak. Die

hoë voorkoms van geweld en misdaad asook van huishoudelike geweld word ook as kommerwekkend beskou, omdat blootstelling aan sodanige geweld 'n bepalende invloed op die huidige én toekomstige waardes, houdinge en gedrag van jeugdiges kan uitoefen (Hirschowitz *et al.*, 1994:28).

Die stand van rasseverhoudinge is 'n verdere aangeleentheid wat kommer wek. Van Zyl Slabbert (1994:153) beweer dat die beleid van apartheid daartoe aanleiding gegee het dat jeugdige van verskillende rasse van mekaar vervreemd geraak het. Sedertdien het daar, volgens Jermieson (1993:47), heelwat politieke en sosiale veranderinge in Suid-Afrika plaasgevind, waaronder geïntegreerde skole en woonbuurte. Gevolglik het meer kontak tussen adolessente van verskillende rasse plaasgevind. Berigte in die media dui egter daarop dat adolessente steeds die proses van integrasie moeilik vind en dit selfs teëgaan (Mabasa, 1997:4).

Inligting oor probleme soos vigs en rasseverhoudinge kan vanuit 'n verskeidenheid bronne verkry word. Fiksie kan moontlik ook 'n belangrike en bepalende rol speel in adolessente se pogings om sin te maak uit dit waarna Barnard *et al.* (1994:3) verwys as die "gebroke werklikheid". Melvin Burgess, wenner van die *Carnegie Medal* vir 1997, meen selfs dat skrywers van fiksie onder verpligting staan om inligting oor problematiese kwessies aan adolessente oor te dra (Horn, 1997:27). Sodanige fiksie moet, ten einde deur hedendaagse adolessente as relevant tot hul daaglikse bestaan beskou te word, meedoënloos eerlik en openhartig wees. Jeuglektuur kan, indien dit deur beide lesers en kritici as geldig verklaar wil word, dit nie langer bekostig om aan misleiding skuldig te wees nie. Die waarheid oor die samelewing waarin hulle hul bevind, moet deur middel van goeie jeuglektuur aan adolessente bekend gemaak word (Cart, 1996:276).

3.3.1 Realisme in jeuglektuur met rasseverhoudinge as tema

Om te voldoen aan hierdie eise van realisme en eerlikheid, behoort jeuglektuur met betrekking tot die uitbeelding van rasseverhoudinge aan 'n aantal vereistes te voldoen. Töttemeyer (1988b:80) beveel in hierdie verband aan dat wit karakters in jeuglektuur nie altyd die leiding moet neem nie, dat gekleurde karakters nie onderdanig moet wees aan wit karakters nie en dat daar wegbeweeg moet word van die stereotipe uitbeelding van gekleurdes as huishulpe, arbeiders of ander werknemers van wittes. Gekleurdes moet, volgens Töttemeyer (1984:274), uitgebeeld word as aktief en onafhanklik, moet hulself kan laat geld en moet die kans gegun word om die struikelblokke wat in die pad van hulle geluk staan te oorkom. Jenkins (1993:142) sluit hierby aan en meen dat gekleurdes

nie as hulpelose slagoffers uitgebeeld moet word wat slegs met die hulp van wittes hul omstandighede kan verbeter nie.

‘n Verdere vereiste vir die uitbeelding van rasseverhoudinge as tema in jeuglektuur, is dat karakters wat tot verskillende rassegroepe behoort nie alleen moet saamwerk tot gemeenskaplike doelwitte nie, maar ook soms in konflik moet verkeer. Oplossings vir konflik moet, volgens Richard & Ernst (1993:89), ondersoek word en die karakters moet uiteindelik daartoe instaat wees om, al lei hul ontmoeting nie tot vriendskap nie, vreedsaam naas mekaar te bestaan. In aansluiting hierby meld Pinsent (1990:45) dat dit van geen waarde is om gekleurde karakters in ‘n verhaal in te skryf indien hulle ras nie verband hou met die gebeure in die verhaal nie, aangesien kwessies wat aandag behoort te geniet, soos rassekonflik en rassisme, dan bloot vermy word.

Töttemeyer (1984:128) beskou jeugverhale wat geen gekleurde karakters het nie of wat gekleurdes nie as individue uitbeeld nie as rassisties en ‘n verdraaiing van die werklikheid. Jeuglektuur moet dus, ten einde interrassige begrip te bevorder, oor gekleurde hoofkarakters en newekarakters beskik en moet alle aspekte van hierdie karakters se menswees verken, sodat lesers van alle rassegroepe met hierdie karakters kan identifiseer (Töttemeyer, 1984:177; Töttemeyer, 1988b:81).

Kundiges is dit eens dat stereotipering een van die vernaamste faktore is wat in jeuglektuur vermy moet word. Karakters moet, volgens Huck *et al.* (1987:502), ‘n wye verskeidenheid van beroepe, lewenstyle en opvoedkundige agtergrond verteenwoordig en daar moet oor die algemeen ‘n positiewe beeld van alle rassegroepe voorgehou word. Individuele perspektiewe en die diversiteit wat binne ‘n bepaalde rassegroep bestaan moet as fokuspunt gestel word, in stede daarvan om op die kenmerke van die groep as geheel te konsentreer. Gekleurde karakters moet uitgebeeld word as individue met dieselfde talente, vrese en drome as wit karakters (Sutherland & Arbuthnot, 1991:345).

Sosio-ekonomiese en sosio-politieke kwessies soos armoede, misdaad en politieke onrus behoort, volgens Töttemeyer (1988a:175), in jeuglektuur verken te word. Mitchell & Smith (1996:90) sluit hierby aan en beveel aan dat Suid-Afrikaanse jeuglektuur die daaglikse geweld en gebrek aan sekuriteit waarmee adolessente te make kry moet reflekteer. Töttemeyer (1984:275) beklemtoon dat hierdie probleme nie as onafwendbaar aanvaar moet word of op ‘n enkele rassegroep geblameer moet word nie. Insig moet verskaf word met betrekking tot die ware oorsake van hierdie probleme, ten einde verdraagsaamheid te kweek en vooroordele uit die weg te ruim.

Verdere aspekte wat met rasseverhoudinge as tema verband hou en wat in jeuglektuur uitgebeeld behoort te word, is rassisme (mits dit veroordeel word) en die “collective guilt” van wit mense oor onregte wat in die verlede, deur hulle as groep, jeens gekleurdes gepleeg is (Töttemeyer, 1984:176; Töttemeyer, 1988b:82).

Objektiewe historiese verhale is, volgens Jenkins (1993:133), nog ‘n wyse waarop interrassige begrip teweeg gebring kan word, mits ‘n nuwe of ‘n ander perspektief as die wit perspektief op gebeure verskaf word. Töttemeyer (1988a:176) is van mening dat gekleurdes nie uitgebeeld moet word as struikelblokke in wittes se pad of as persone wat sinnelose aanvalle op wittes geloods het nie. Die redes vir gewapende konflik tussen verskillende rassegroepe moet uitgewys word en die effek van nederlaag op die betrokke partye moet bespreek word.

In jeuglektuur behoort daar geleentehede verskaf te word vir sosiale interrassige interaksie op ‘n gelyke voet teen die agtergrond van byvoorbeeld geïntegreerde skole of woonbuurte (Töttemeyer, 1988b:81). Volgens Mitchell & Smith (1996:90) moet jeuglektuur in ‘n verskeidenheid milieus afspeel, byvoorbeeld in plattelandse townships en die middestad, en nie altyd net in voorstede of stedelike townships nie, sodat ‘n groter verskeidenheid lesers daarmee kan identifiseer.

Volgens Jenkins (1993:141) is swart kultuur vir baie wit outeurs steeds sinoniem met toordokters en tokolossies. Deur aan te dring op swartes se “bygelowigheid” hou wit skrywers die beeld van swartes as “anders” en “primitief” in stand. Töttemeyer (1984:134) meen dat die outeurs van jeuglektuur eerder ‘n bewondering vir die kultuur van gekleurdes moet aandui, ten einde aan lesers die boodskap oor te dra dat, alhoewel hierdie kulture anders is as dié van wittes, dit nie laer geag moet word nie. Die lewenstyle van gekleurdes behoort nie as negatief uitgebeeld te word in kontras met die wit norm nie. Insig en berip moet verskaf word met betrekking tot ander lewenstyle en die positiewe aspekte daarvan moet beklemtoon word (Töttemeyer, 1988a:176).

Wat die taalgebruik van gekleurde karakters in jeuglektuur betref behoort hulle nie gebroke taal te gebruik, beperk te wees in hulle taalvermoëns of te min dialoog te hê nie. Indien illustrasies van gekleurde karakters voorkom moet hulle hul eie identiteit hê en dus nie bloot soos wittes lyk met ‘n effense donkerder kleur nie. Gekleurde karakters moet ook nie almal dieselfde lyk nie, maar moet as individue uitgebeeld word. (Töttemeyer, 1988a:176).

Uit die eise waarna hierbo verwys is, kan bepaalde afleidings gemaak word met betrekking tot die aspekte wat bestudeer moet word in die ondersoek na rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur. Daar sal eerstens bepaal word of die verhoudinge tussen persone van verskillende rasse wel in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangespreek word en indien wel, wat die kenmerke van hierdie verhoudinge is. Laasgenoemde sal inhou dat daar ondersoek ingestel sal word na die status van gekleurde karakters, die mate waartoe hulle onafhanklik van wit karakters funksioneer, die uitbeelding van interrassige konflik en die mate waartoe ras ter sprake kom in karakters van verskillende rasse se interaksie met mekaar.

Tweedens sal daar gekyk word na die karakters wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur figureer, in die besonder die rassegroepe waartoe die hoofkarakters behoort. Die geslag van karakters wat by interrassige interaksie betrokke is, die perspektief van waaruit karakters gebeurde beskou en die mate van stereotipering wat voorkom met betrekking tot die uitbeelding van karakters, sal ook ondersoek word.

Die sosio-ekonomiese en sosio-politieke omstandighede waarbinne die karakters hulle bevind is 'n derde aspek wat as belangrik geag word in die ondersoek na rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur. Aandag sal geskenk word aan die sosio-ekonomiese status en probleme van karakters, kritiek wat uitgespreek word op die vorige politieke bedeling, die uitbeelding van huidige sosio-politieke omstandighede en probleme, die uitbeelding van rassisme en die aanvaarding van verantwoordelikheid vir wandade wat in die verlede jeens ander rassegroepe gepleeg is.

Laastens sal die objektiwiteit, al dan nie, van die uitbeelding van historiese gebeurde, die positiewe uitbeelding van die lewenstyle van ander rassegroepe, die milieu waarteen gebeurde hulle afspeel, die taalgebruik van gekleurde karakters asook die gebruik van realistiese illustrasies, ondersoek word.

Na aanleiding van die voorafgaande ontstaan die vraag of jeuglektuur, indien dit wel oor die eienskappe beskik en aan die vereistes voldoen wat hierbo bespreek is, enigsins 'n invloed op lesers het en wat hierdie invloed sou wees? Vervolgens gaan daar gepoog word om hierdie vraag te beantwoord.

3.4 Die invloed wat jeuglektuur mag hê

Verskeie kundiges, waaronder Cullinan & Galda (1994:222), Rochman (1995:146) en Steenberg (1988:15), maak melding van die feit dat jeuglektuur adolessente van hulp

kan wees om tot groter insigte te kom met betrekking tot hul eie lewens, maar ook dié van individue en groepe wat van hulle verskil. Cart (1996:250) sluit hierby aan en meld dat jeuglektuur, deur klem te lê op die universaliteit van menslike ervarings en deur verskille uit te wys ten opsigte van norme, waardes en lewenstyle, adolessente in staat stel om die lewens van ander individue of groepe op beide intellektuele en emosionele vlak beter te verstaan. Töttemeyer (1984:279) wys egter daarop dat die invloed van jeuglektuur afhanklik is van verskeie persoonlike en sosiale faktore waaronder temperament, gesinsopset, vlak van formele onderrig en openbare mening. Ciupak (1992:11) en Nilsen en Donelson (1993:44) beaam hierdie stelling en stel dit duidelik dat jeuglektuur nie norme of waardes kan kweek wat nie deur ouers, ervaring, vriende of die kerk gekweek is nie.

Jenkins (1993:134) huldig die standpunt dat jeugverhale wat rasseverhoudings as tema aanspreek, veral wanneer dit vanuit die perspektief van 'n wit hoofkarakter aangebied word, wit lesers in staat stel om verhoudings met gekleurdes te betree, om gekleurdes in 'n nuwe lig te beskou en om saam met die karakters te luister na wat gekleurdes sê wat hulle dink en voel. Wit lesers kan ook deel in hoofkarakters se groei in begrip en die ontwikkeling van hul verhoudings met persone van ander rasse. Indien die uitbeelding van sodanige verhoudings ook konflik bevat, kan dit, volgens Steenberg (1988:17), adolessente help om ondersoek in te stel na die norme en waardes wat deur hulle lewensbeskouing (en dus ook hulle houdings jeens ander rasse) bepaal word.

Na aanleiding van voorafgaande menings kom dit voor asof jeuglektuur, alhoewel dit nooit kan dien as plaasvervanger vir eerstehandse kontak met ander rasse nie, wel by adolessente begrip sou kon bewerkstellig vir die unieke, maar ook universele probleme en ervarings, van persone van ander rasse. Die brûe van begrip wat sodoende gebou word kan, volgens Du Plessis (1993:91), as hulpmiddel dien om onverdraagsaamheid teen te werk en kan, volgens Barnard *et al.* (1994:7), 'n aandeel hê in die ontwikkeling van eienskappe soos samewerking en hulpvaardigheid.

3.5 Samevatting

Uit die voorafgaande bespreking is dit duidelik dat jeuglektuur oor unieke kenmerke beskik. Die vernaamste hiervan is waarskynlik dat jeuglektuur rondom die ervarings, probleme en emosies van adolessente sentreer en dus vanuit die perspektief van adolessente aangebied word.

Rasseverhoudinge is, veral ten opsigte van die Suid-Afrikaanse situasie, een van die problematiese kwessies waarmee adolessente te make kry en behoort in jeuglektuur vanuit hul perspektief uitgebeeld te word. Indien rasseverhoudinge wel as tema in jeuglektuur aangespreek word, behoort dit op 'n eerlike en oortuigende wyse voorgestel te word. Dit impliseer dat die uitbeelding van konflik, rassisme en onverdraagsaamheid nie vermy moet word nie. Oplossings vir problematiese kwessies behoort in jeuglektuur aangebied te word, ten einde adolessente daarop te wys dat samewerking en vreedsame naasbestaan nagestreef moet word binne verhoudinge met ander rasse.

Jeuglektuur kan insig en begrip by adolessente bewerkstellig met betrekking tot hul verhoudinge met adolessente van ander rasse, maar ook met betrekking tot die unieke én universele ervarings en emosies van hierdie adolessente. Laasgenoemde kan meehelp tot die ontwikkeling van verdraagsaamheid en respek jeens ander rassegroepe en kan sodoende hul verhoudinge met mekaar positief beïnvloed.

Die hieropvolgende hoofstuk bespreek die wyse waarop Suid-Afrikaanse jeuglektuur rasseverhoudinge as deel van Suid-Afrikaanse adolessente se werklikheid uitbeeld.

Hoofstuk 4

Rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur

4.1 Inleiding : Historiese Oorsig

Suid-Afrikaanse jeuglektuur is 'n terrein wat nie dikwels in Suid-Afrikaanse vakwetenskaplike tydskrifte of literatuur aangespreek word nie. Daar is egter enkele kundiges wat gereeld ondersoek instel na tendense wat voorkom op die gebied van die Suid-Afrikaanse jeuglektuur, veral met betrekking tot die reflektoring van die Suid-Afrikaanse samelewing in jeuglektuur. Hul bevindinge sal vervolgens chronologies bespreek word, ten einde bepaalde gevolgtrekkings te maak rakende die ontwikkelinge wat plaasgevind het in die uitbeelding van rasseverhoudinge en verwante aangeleenthede in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur wat hierdie navorsing voorafgegaan het.

Töttemeyer (1984:xvii) het in 1984 ondersoek ingestel na die "racial element" in Afrikaanse kinder- en jeugboeke wat sedert 1887 gepubliseer is. Sy het bevind dat gekleurdes sedert 1950 toenemend positief uitgebeeld word, maar dat Afrikaanse kinder- en jeugboeke selde, indien ooit, sosiale kritiek bevat. Slegs drie van die titels wat ondersoek is, het die verwydering op grond van ras, waardeur die Suid-Afrikaanse samelewing op daardie stadium gekenmerk is, gekritiseer (Töttemeyer, 1984:256).

In 1988 berig Töttemeyer (1988b:87) dat die meeste Suid-Afrikaanse jeugverhale steeds die aanvaarding van Suid-Afrikaanse politieke en sosiale strukture, gebaseer op die verwydering tussen en diskriminasie teen rasse, bevorder. Sy beveel aan dat skrywers van jeuglektuur moet fokus op die hantering van konflik op 'n makro-sosiale vlak, met ander woorde op die daarstelling van versoening en begrip tussen verskillende rasse-groepe. Steenberg (1988:17) sluit hierby aan en meld dat konflik en konflikoplossing tussen individue en groepe van verskillende rasse-groepe nie in jeuglektuur uitgebeeld word nie, vanweë 'n sensitiwiteit om aanstoot te gee. Dit lei tot 'n oneerlike en geïdealiseerde reflektoring van die werklikheid.

Vier jaar later maak Töttemeyer (1992b:3) die stelling dat geen noemenswaardige veranderinge plaasgevind het ten opsigte van die bogenoemde situasie in Afrikaanse jeuglektuur nie. Engelse jeuglektuur daarenteen, lewer 'n groot bydrae op die terreine van interrassige interaksie en sosiale- en sosio-politiese kritiek en is in hierdie verband Afrikaanse jeuglektuur ver vooruit (Töttemeyer, 1992a:7).

In die daaropvolgende jaar, 1993, word daar steeds alleenlik melding gemaak van die bydrae wat Engelse jeuglektuur lewer op die terrein van sosio-politiese kritiek. Die 1976-opstande, rassisme en apartheid figureer, volgens Töttemeyer, (1993:168), gereeld as temas in Engelse jeuglektuur. Jenkins (1993:130) beaam hierdie stelling en meld dat die politieke betrokkenheid van adolessente, wat in 1976 'n aanvang neem, daartoe lei dat ras en sosiale vraagstukke die fokus van Engelse jeuglektuur word. Hierdie jeugverhale het, volgens Van der Walt (1995:79), veral gepoog om die onreg wat deur apartheid teweeg gebring is onder lesers se aandag te bring en het lesers ook, volgens Heale (1996:136), voorberei op die sosio-politieke veranderinge wat onderweg was.

Mitchell & Smith (1996:87) is dit eens dat Engelse jeuglektuur sosiale veranderinge wat binne die Suid-Afrikaanse samelewing plaasvind reflekteer, maar beweer dat hierdie veranderinge hoofsaaklik vanuit die perspektief van wit adolessente belig word. Daar bestaan dus 'n leemte met betrekking tot jeuglektuur wat sosiale verandering vanuit die oogpunt van swart adolessente beskou.

Teen 1998 berig Heale (1998:14) dat Engelse jeugverhale oor die algemeen van 'n hoë gehalte is, maar dat te veel van hierdie verhale interrassige vriendskappe as tema het. Suid-Afrikaanse adolessente is, as gevolg van hierdie oormaat, siek en sat vir jeugverhale met rasseverhoudinge as tema.

Opsommenderwys kan gestel word dat, sover vasgestel kon word, daar sedert die artikel van Töttemeyer (1992:3-7), geen verdere verwysings in die vakliteratuur na die uitbeelding van rasseverhoudinge in Afrikaanse jeuglektuur voorgekom het nie, maar wel na Engelse jeuglektuur. Op daardie stadium (1992) is daar tot die gevolgtrekking gekom dat Afrikaanse jeuglektuur 'n minimale bydrae lewer in terme van die bewerkstelling van interrassige begrip, aangesien dit selde temas ontgin wat tot sodanige begrip sou kon lei. Engelse jeuglektuur daarenteen spreek gedurende die negentigerjare gereeld temas aan wat met ras verband hou (volgens een kundige selfs te gereeld) en skroom nie om sosiale- en sosio-politiese kritiek te lewer nie. Hierdie temas word hoofsaaklik vanuit 'n wit perspektief weergegee.

Die afleidings hierbo gemaak, sal deur die loop van die hoofstuk met die bevindinge van hierdie ondersoek vergelyk word en indien enige veranderinge in hierdie verband opgemerk word, sal dit uitgewys word.

4.2 Opname van Suid-Afrikaanse jeuglektuur

Ten einde te bepaal of rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voorkom, is dit noodsaaklik dat soveel as moontlik jeugverhale gelees en geëvalueer word. 'n Lys van Suid-Afrikaanse jeugboeke wat sedert 1990 gepubliseer is moes gevolglik so volledig moontlik saamgestel word. In hierdie verband is daar van die Suid-Afrikaanse Nasionale Bibliografie, uitgewerslyste en die gerekenariseerde katalogus van Gauteng Provinsiale Biblioteek- en Inligtingsdiens gebruik gemaak. Laasgenoemde is gebruik omdat bykans alle Suid-Afrikaanse jeugboeke wat gepubliseer word aan Gauteng Provinsiale Biblioteek- en Inligtingsdiens voorgelê word vir keuring. Daar word dus veronderstel dat hul katalogus 'n redelike volledige weergawe verskaf van Suid-Afrikaanse jeuglektuur wat sedert 1990 gepubliseer is.

Die 250 Afrikaanse jeugverhale wat vir die doeleindes van hierdie navorsing ondersoek is, word in **Aanhangsel 1** gelys. **Aanhangsel 2** bevat 'n lys van die 138 Engelse jeugverhale wat bestudeer is. Die volgende redes kan aangevoer word vir die feit dat daar byna dubbel soveel Afrikaanse as Engelse jeugverhale bestudeer is:

- Engelse jeuglektuur word dikwels in die buiteland gepubliseer deur uitgewers soos Heinemann International (Oxford) en Macmillan Boleswa (Botswana) en is gevolglik nie by die ondersoek ingesluit nie;
- Engelse jeuglektuur speel in meer gevalle in naburige lande soos Namibië, Zimbabwe en Kenya af as Afrikaanse jeuglektuur en kwalifiseer dus nie vir insluiting in hierdie ondersoek nie;
- Engelse jeugverhale word meer dikwels uit Afrikaans vertaal as andersom (vergelyk jeugverhale deur skrywers soos Pieter Pieterse en Janie Oosthuysen) en die oorspronklike Afrikaanse weergawe is dan vir die doeleindes van die ondersoek gebruik en
- Engelse jeuglektuur vorm dikwels deel van leesboek-reekse soos die Bright Sparks-reeks van Maskew Miller Longman en die Zebra-reeks van Kagiso en word dus nie by hierdie ondersoek ingesluit nie.

4.3 Analise van Suid-Afrikaanse jeuglektuur

Nadat die titellyste saamgestel is, is elke individuele boek gelees en aantekeninge is gemaak met betrekking tot 'n verskeidenheid aspekte wat met die uitbeelding van rasseverhoudinge en ander rassekwessies in Suid-Afrikaanse jeuglektuur verband hou. Die indeling wat deur Töttemeyer (1988a:175-176) gebruik is om kriteria vir nie-rassistiese jeuglektuur op te stel is as riglyn gebruik met byvoegings uit Huck *et al.*

(1987:502), Jenkins (1993:133-142), Mitchell & Smith (1996:90), Pinsent (1990:45); Richard & Ernst (1993:89), Sutherland & Arbuthnot (1991:345), Töttemeyer (1984:134-275) en Töttemeyer (1988b:81-82). Aantekeninge is oor die volgende gemaak:

- a. Die verhoudinge tussen karakters wat tot verskillende rasse-groepe behoort wat die volgende aspekte insluit:
 - die status van gekleurde karakters;
 - die mate waartoe wit karakters ingryp in die lewens van gekleurde karakters ten einde hulle omstandighede te verbeter;
 - die uitbeelding van interrassige konflik en
 - die rol wat ras vertolk in karakters van verskillende rasse se interaksie met mekaar.
- b. Die karakters wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur figureer met betrekking tot:
 - die rasse-groepe waartoe die karakters behoort;
 - die geslag waartoe die karakters behoort;
 - die perspektief waaruit karakters die gebeure beskou en
 - die stereotipering van karakters.
- c. Die sosio-ekonomiese en sosio-politiese omstandighede waarbinne karakters hulle bevind in terme van:
 - die sosio-ekonomiese omstandighede van karakters;
 - die sosiale of sosio-politiese kritiek wat in die verhaal uitgespreek word;
 - die uitbeelding van huidige sosio-politiese omstandighede;
 - die uitbeelding van rassisme en
 - die uitbeelding van skuldgevoelens van individue of groepe oor onregte wat in die verlede jeens ander rasse-groepe gepleeg is.
- d. Die objektiwiteit al dan nie van historiese jeugverhale.
- e. Die uitbeelding van die lewenstyle of kulture van ander rasse-groepe.
- f. Die milieu waarteen gebeure afspeel.
- g. Die taalgebruik van gekleurde karakters.
- h. Die gebruik van realistiese illustrasies.

Die gegewens is versamel ten einde ondersoek in te stel na rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur, maar is ook gebruik om ander tendense wat met ras verband hou te identifiseer. Afrikaanse en Engelse jeuglektuur word in hierdie verband met mekaar vergelyk en statistiese gegewens word ingesamel met betrekking tot die hoeveelheid jeugverhale wat rasseverhoudinge as tema het. Hierdie statistieke word in die vorm van grafieke weergegee. Statistieke van die hoeveelheid jeugverhale waarin 'n bepaalde tendens wat met ras verband hou voorkom, word in tabelvorm aangedui en sal telkens die besprekings van tendense en aspekte daarvan voorafgaan.

4.4 Resultate van die ondersoek

4.4.1 Rasseverhoudinge as tema in Suid-Afrikaanse jeuglektuur

Al die jeugverhale wat gelees is, is in een van die onderstaande vyf kategorieë ingedeel. Na aanleiding hiervan word grafiese voorstellings gebruik om aan te dui in watter mate rasseverhoudinge as tema in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voorkom en hoe Afrikaanse en Engelse jeuglektuur in hierdie opsig van mekaar verskil.

Kategorie A: Jeugverhale wat rasseverhoudinge as hoof- of newetema het.

Kategorie B: Jeugverhale waarin daar karakters figureer wat tot 'n ander rassegroep as die hoofkarakter behoort, maar waarin ras nie sentraal staan tot die interaksie van die karakters nie en rasseverhoudinge dus nie as tema beskou kan word nie.

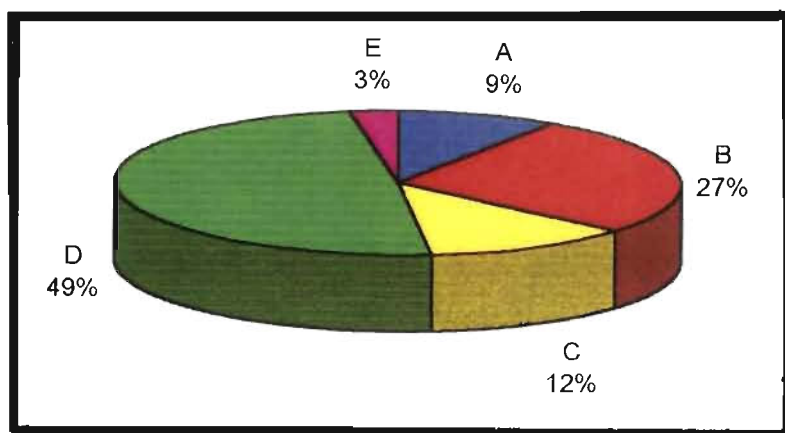
Kategorie C: Jeugverhale waarin daar enkele verwysings aangetref word na individue of groepe van ander rasse.

Kategorie D: Jeugverhale waarin daar slegs wit karakters figureer.

Kategorie E: Jeugverhale waarin daar slegs gekleurde karakters figureer.

4.4.1.1 Die voorkoms van rasseverhoudinge in Afrikaanse jeuglektuur

Grafiek 1

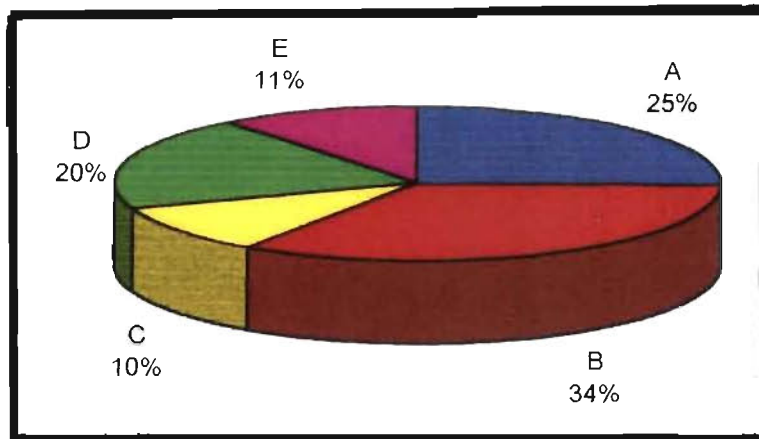

Aantal boeke gelees: 250

- A Rasseverhoudinge as tema: 23 boeke (9%)
- B Ras is nie sentraal tot interaksie nie: 67 boeke (27%)
- C Enkele verwysings: 30 boeke (12%)
- D Slegs wit karakters: 123 boeke (49%)
- E Slegs gekleurde karakters: 7 boeke (3%)

4.4.1.2 Die voorkoms van rasseverhoudinge in Engelse jeuglektuur

Grafiek 2

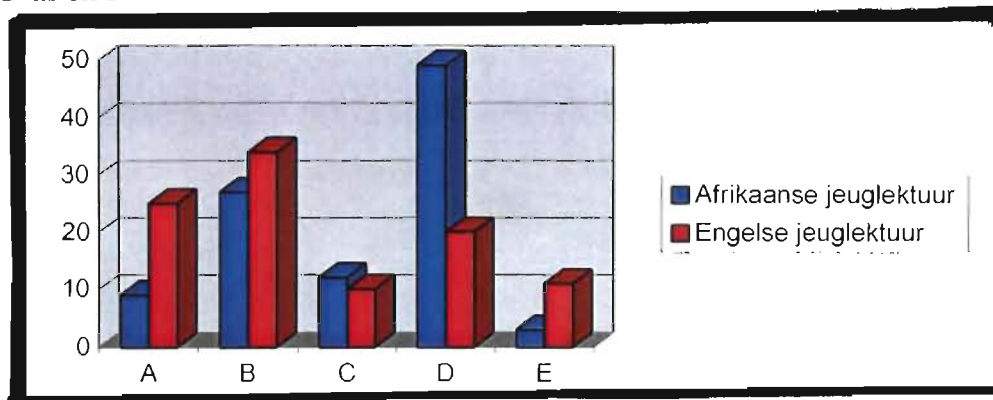

Aantal boeke gelees: 138

- A Rasseverhoudinge as tema: 35 boeke (25%)
- B Ras is nie sentraal tot interaksie nie: 47 boeke (34%)
- C Enkele verwysings: 14 boeke (10%)
- D Slegs wit karakters: 27 boeke (20%)
- E Slegs gekleurde karakters: 15 boeke (11%)

4.4.1.3 Vergelyking tussen Afrikaanse en Engelse jeuglektuur

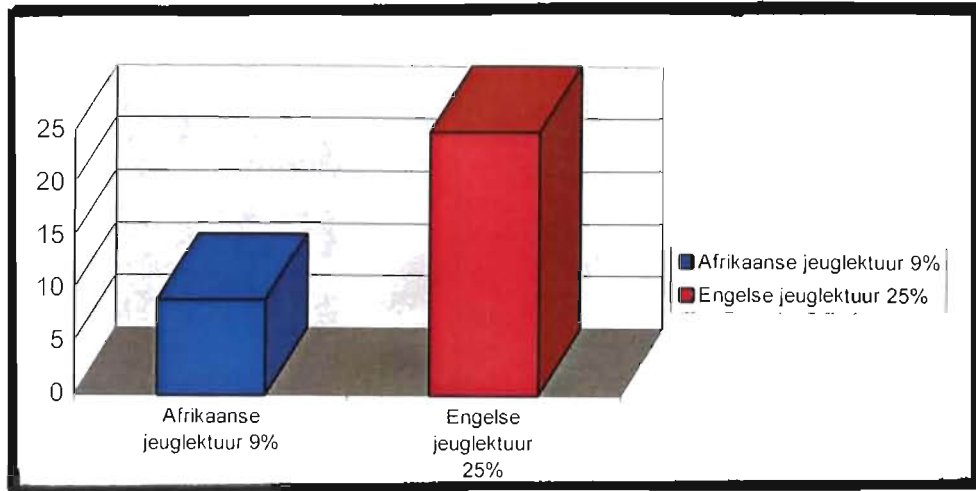
Grafiek 3

	Afrikaanse jeuglektuur	Suid-Afrikaanse Engelse jeuglektuur
Aantal boeke gelees	250	138
A Rasseverhoudinge as tema	23 boeke (9%)	35 boeke (25%)
B Ras is nie sentraal tot interaksie nie	67 boeke (27%)	47 boeke (34%)
C Enkele verwysings	30 boeke (12%)	14 boeke (10%)
D Slegs wit karakters	123 boeke (49%)	27 boeke (20%)
E Slegs gekleurde karakters	7 boeke (3%)	15 boeke (11%)

4.4.1.4 Detail vergelyking van Suid-Afrikaanse jeuglektuur met rasseverhoudinge as tema

Grafiek 4

Rasseverhoudinge is in 25% van die Engelse en in 9% van die Afrikaanse jeugverhale wat bestudeer is as tema geïdentifiseer. Sedert 1990 was daar dus meer as twee maal soveel Engelse as Afrikaanse jeugverhale wat rasseverhoudinge as tema gehad het.

Wat jeugverhale betref waarin daar karakters van verskillende rasse figuur, maar waarin ras nie sentraal tot hul interaksie met mekaar staan nie, kom Afrikaanse en Engelse jeuglektuur grootliks ooreen. In 27% van Afrikaanse en in 34% van Engelse jeugverhale wat bestudeer is kom daar karakters voor wat verteenwoordigend is van die verskillende rasse-groepe in Suid-Afrika, maar speel hul ras nie 'n rol in hul interaksie met mekaar nie. Enkele verwysings na ander rasse-groepe word in 12% van die bestudeerde Afrikaanse jeugverhale aangetref en in 10% van Engelse jeugverhale.

In 49% van alle Afrikaanse jeugverhale wat bestudeer is figuur daar slegs wit karakters. Hierdie verskynsel kom, alhoewel in 'n mindere mate, ook in Engelse jeuglektuur voor. In 20% van die Engelse jeugverhale wat bestudeer is het daar slegs wit karakters voorgekom. Afrikaanse en Engelse jeuglektuur verskil ook met betrekking tot die hoeveelheid jeugverhale waarin daar slegs gekleurde karakters aangetref word - 3% vir Afrikaanse en 11% vir Engelse jeuglektuur.

4.4.2 Tendense in Suid-Afrikaanse jeuglektuur na 1990

Ten opsigte van die aspekte uitgelig in 4.3, is die volgende in al die gelese tekste ondersoek: die uitbeelding van verhoudinge; karakters; die sosio-politieke en sosio-

ekonomiese omstandighede; die historiese perspektief; die lewenstyle van karakters, die milieu waarteen gebeure geplaas word; die taalgebruik van karakters en die gebruik van illustrasies. Die onderstaande bevindinge is gemaak:

4.4.2.1 Verhoudinge

Töttemeyer (1984:93) kom in haar navorsing tot die gevolgtrekking dat daar in Afrikaanse jeuglektuur van gekleurde karakters verwag word om hul plek te ken en dus nederig en onderdanig aan wit karakters te wees. Gekleurde karakters moet wit karakters bedien en hulle word dikwels uitgebeeld as afhanklik van hulle wit base, veral ten opsigte van probleemoplossing (Töttemeyer, 1984:51). Ten spyte hiervan is daar, volgens Töttemeyer (1984:158), wel sprake van opregte toegeneentheid tussen gekleurde werknemers en die wit karakters in wie se diens hulle is.

Jenkins (1993:136) beaam bogenoemde stellings en meld dat gekleurde vrouens in baie Engelse jeugverhale as huishulpe uitgebeeld word. Hierdie huishulpe word deur wit karakters beskou as liefdevolle bronne van kos en vertroosting en vertolk dikwels die rol van surrogaat-moeders vir die wit kinders wat aan hulle sorg toevertrou is.

Van der Walt (1996:67) beskou die beeld van wittes as werkgewers en gekleurd as werknemers wat in Engelse jeuglektuur gereflekteer word, as een van paternalisme en subtiele uitbuiting vanaf die kant van wit werkgewers.

Die status van gekleurde volwassenes en adolessente in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur wat sedert 1990 gepubliseer is, sal voorts ondersoek word en met bogenoemde bevindinge vergelyk word. Aandag sal ook geskenk word aan die mate waartoe wit karakters ingryp in die lewens van gekleurde karakters ten einde hul omstandighede te verbeter, die mate waartoe interrassige konflik uitgebeeld word en die rol wat ras vertolk in die interaksie tussen karakters wat tot verskillende rassegroepe behoort.

4.4.2.1.1 Status van gekleurde karakters

4.4.2.1.1.1 Status van volwasse gekleurde karakters

Tabel 1

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Huishulpe	40 (16%)	16 (11,59%)
Plaasarbeiders	14 (5,6%)	5 (3,62%)
Ander werknemers	4 (1,6%)	5 (3,62%)
In eie diens	30 (12%)	18 (13,04%)

Die oorgrote meerderheid volwasse gekleurde karakters wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangetref word, is steeds ondergeskik aan wit volwassenes én hul kinders. Laasgenoemde word hoofsaaklik teweeggebring deur die feit dat gekleurde volwassenes, soos wat dit blyk in bostaande tabel, steeds die rol van huishulpe, plaasarbeiders of ander werknemers van wit mense vertolk.

‘n Hele aantal jeugverhale het egter na gekleurde volwassenes verwys wat nie in die diens van wittes staan nie. Voorbeelde hiervan is **Ek sal moet leer dans**, Shaleen (Schüler, 1996) en **Maar my magtig, Moesoek!** (Preller, 1998) waarin Indiër karakters se pa’s winkeleienaars is, **Boikie you better believe it** (Hofmeyr, 1994) waarin ‘n swart karakter se pa ‘n mediese dokter is, **A coat of many colours** (Lorrimer, 1997) waarin ‘n swartkarakter se pa ‘n prokureur is en **Cool-cat alley** (Winter, 1997) waarin ‘n swart meisie se pa ‘n hartspecialis is.

Alhoewel gekleurde, volwasse vroue byna uitsluitlik in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur as huishulpe uitgebeeld word, is dit nietemin verblydend dat groter erkenning gegee word aan die rol wat huishulpe vertolk ten opsigte van, nie slegs die fisiese nie, maar ook die emosionele versorging van gesinslede. Die besondere emosionele band wat tussen adolessente en hul huishulpe bestaan, word ook uitgewys. So is dit Nomsa wat vir Anton versorg wanneer hy besig is om aan vigs te sterf in **Vlerkdans** (Hough, 1992) en wat na sy dood sê: “Hy was soos my kind se kind”(p. 81). Leendert in **Spinnekopsomer** (Maartens, 1992) het as kind meer tyd by Bettie as by sy ma deurgebring. “Hy ken haar sagte skoot, die reuk van haar asem en haar maagmedisyne wat soos brandewyn ruik”(p. 25). Van Sara in **The other world of Lindsay Gardiner** (Smith, 1991) word gesê: “She really cared about Lindsay and Lindsay really cared about her.”(p. 18), Lucy in **Lucy’s games** (Thorpe, 1992) verklaar dat “She loved Tryphena” (p. 40) en Patty in **Cool-cat alley** (Winter, 1997) besef dat “Jane had stood up for her almost...almost like a mother.” (p. 61).

Töttemeyer (1984:144) bevind dat erkenning wel in Afrikaanse jeuglektuur gegee word aan die talente, wysheid en intelligensie van gekleurde volwasse mans, veral met betrekking tot hul kennis van die natuur en dat hulle dikwels uitgebeeld word as adviseurs of leermeesters van wit karakters. Laasgenoemde stelling geld steeds vir die Afrikaanse jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is. Joseph in **Droomwa** (Hough, 1990) vertolk ‘n belangrike rol ten opsigte van Paul se fisiese en emosionele versorging en help hom om te besef dat wedersydse respek en begrip sentraal staan tot suksesvolle mense-en rasseverhoudinge. In **Geagte Mejuffrou Snob** (Maartens, 1992) het Benji ‘n

spesiale verhouding met 'n swart plaasarbeider wat sy kennis oor die natuur aan Benji oordra en hom aanmoedig om bo sy gestremdheid uit te styg. Mokiet, 'n swart plaaswerker, troos vir Jakkie wanneer hulle die plaas moet verlaat om in die stad te gaan woon in **Die karateka laaste in die agterste ry** (Juries, 1995) en Karel in **Die soet geur van die pronk** (Van der Walt, 1993), wend hom tot Moses wanneer hy 'n gewetenskrisis ervaar oor die doodmaak van diere.

Die gekleurde volwasse mans wat in Engelse jeuglektuur voorkom tree ook as raadgewers van wit adolessente op, maar hulle raad het gewoonlik te make met die verkryging van insig in rasseverhoudinge en sosio-politieke omstandighede. Walter in **Into the valley** (Williams, 1990) kom in sy verhouding met James Molefe tot begrip vir die leefwêreld van swart adolessente in die gewelddeteisterde Kwazulu-Natal en Gail in **Not another love story** (Garisch, 1994) word deur 'n bruin familielid tot insig gelei met betrekking tot die onreg wat deur apartheid veroorsaak is.

4.4.2.1.1.2 Status van gekleurde adolessente

Tabel 2

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Gekleurde adolessente as werknemers van wittes	3 (1,2%)	8 (5,8%)

Net soos wat die geval is met gekleurde volwassenes, kom daar in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur ook enkele gevalle voor waarin gekleurde adolessente die werknemers van wit volwassenes is. Beide Mvulani in **The red blanket** (De Swardt, 1993), en Thoko in **Thoko** (Munitich, 1993) is die werknemers van wit boere, terwyl Yusuf in **Elk vir mekander** (Swart, 1991) deur 'n wit man as baljoggie in diens geneem word.

'n Aspek wat met bogenoemde verband hou is dat sommige gekleurde karakters soos Thoko in **Thoko** (Munitich, 1993) en Mpho in **Mpho's search** (Braude, 1994) geen formele skoolopleiding ontvang terwyl hulle in diens van wittes is nie. Ander gekleurde karakters, soos Mess in **Mellow Yellow** (Robson, 1994) en Toffie in **Aliens en engele** (De Villiers, 1996), gaan nie skool toe nie omdat hulle straatkinders is. Pampas in **Roer jou riete, Pampas!** (Van Aswegen, 1998) se gebrek aan formele skoolopleiding spruit uit die feit dat hy na sy blinde oupa moet omsien. Die meeste van hierdie karakters word dus deur hulle lae sosio-ekonomiese status daarvan weerhou om hul brandende begeerte na skolastiese onderrig te vervul. Deur gekleurde karakters van skoolopleiding te weerhou word hulle, hoofsaaklik vanweë hulle onvermoë om te lees en te skryf, ondergeskik aan beide wit volwassenes en adolessente gestel.

Tabel 3

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Gekleurde adolessente ondergeskik aan wit adolessente	9 (3,6%)	1 (0,72%)

Gekleurde adolessente moet volgens Töttemeyer (1984:274) uitgebeeld word as aktief en onafhanklik, moet hulself kan laat geld en moet die kans gegun word om die struikelblokke wat in die pad van hulle geluk staan te oorkom. Daar kom egter nog gevalle in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voor waarin gekleurde adolessente se status ondermyn word deurdat hulle nie selfstandig optree nie, nie self verantwoordelikheid vir probleemoplossing aanvaar nie en deur wit adolessente karakters gedomineer word. In **Klein Grootvoël** (Venter, 1997) is Bennie byvoorbeeld minder bang as Mopanja, antwoord hy moeiliker vroe en verklaar die outeur dan ook: “[Bennie] is die leier, hy moet besluit”(p. 101). **Die Reënboogtjonne** (Muller, 1997) is nog ‘n voorbeeld van ‘n verhaal waarin ‘n wit seun as leier optree en dikwels tot die redding van ‘n bruin seun - wat hy as “stil verstarde”(p. 11) beskryf - moet kom. Die enigste Engelse jeugverhaal waarin hierdie tendens na vore kom is **Whispers in the wind** (Pentz, 1997). Die twee wit adolessente karakters in hierdie avontuurverhaal neem deurgaans die leiding in hulle tog deur die woestyn, verskaf oplossings vir alle probleme en beskik oor meer uithouvermoë as hul swart vriende.

Nog ‘n wyse waarop gekleurdes as ondergeskik aan wittes uitgebeeld kan word, is volgens Töttemeyer (1988b:80), deur gekleurde karakters tragies te laat sterf, terwyl wit karakters niks oorkom nie of weer herstel. Die indruk word dus geskep dat gekleurde karakters meer vervangbaar is as hul wit ewe-knieë. In beide **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991) en **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995) sterf swart straatkinderen in motorongelukke, in laasgenoemde geval in ‘n poging om ‘n wit karakter se lewe te red.

Dit is opvallend in hoeveel gevalle in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur karakters van verskillende rasse mekaar se lewens red. In **Reënboogtjonne** (Muller, 1997) red Ryno vir Thabo uit die lagune, terwyl wit karakters weer in **Flood Sunday** (Slingsby, 1992), **Mystery at Cove Rock** (Bowie, 1991), **Kheto** (Bailey, 1995) en **Stoning the tree** (Garisch, 1995) deur gekleurde karakters van verdrinking gered word. Hierdie reddingspogings blyk die doel te dien om gekleurde karakters se aansien in die oë van wit karakters te laat styg en hulle in die proses meer aanvaarbaar vir wit karakters te

maak. In ander gevalle is reddingspogings ‘n maklike manier om verdieping in karakters van verskillende rasse se verhoudinge teweeg te bring.

4.4.2.1.2 Ingryping deur karakters

Tabel 4

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Ingryping deur wit karakters	17 (6,8%)	17 (12,32%)

Gekleurde karakters se omstandighede word wel nog in sommige gevalle deur die bemiddeling van wit karakters verbeter. In Engelse jeuglektuur kom dit twee maal soveel voor as in Afrikaanse jeuglektuur. Thomas in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991) is afhanklik van Dirk om hom te verdedig teen rassisme van ander wit karakters. Beide Yusuf in **Elk vir mekander** (Swart, 1991) en Martinus in **Twee blou fietse** (Steenkamp, 1997) red die lewens van welgestelde wit adolessente en ontvang as “beloning” blyplek en werk vir hulle en hulle gesinne.

In **The boy from the other side** (Bregin, 1992) en **Stoning the tree** (Garisch, 1995), neem wit gesinne bruin adolessente in hul huise in en sien hulle na hul versorging om. Die feit dat hierdie gekleurde karakters nie ingryp in hul eie omstandighede nie, kom neer op ‘n eensydige uitbeelding van die karakters as slagoffers van hul omstandighede en bring lesers dus nie tot begrip van alle aspekte van hulle menswees nie.

Tabel 5

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Ingryping deur gekleurde karakters	1 (0,4%)	5 (3,62%)

‘n Tendens wat toenemend in, veral Engelse jeuglektuur voorkom, is dat gekleurde karakters ook in die lewens van wit karakters ingryp. Die wit hoofkarakter in **Wheels!** (Smith, 1996) is byvoorbeeld van sy swart vriend afhanklik om aan onderwysers te verduidelik dat hy hinkel en om in te gryp wanneer sy fiets se spaarwiel seek raak tydens ‘n fietsry-byeenkoms. Jake in **Jakey** (Beake, 1997) weer bring die mishandeling van die wit buurseun onder die aandag van hulpverleners en verhinder hom ook daarvan om selfmoord te pleeg. In **Droomvangers** (Preller, 1997) verwesenlik die wit hoofkarakter sy droom om sy eie besigheid te besit met die bemiddeling van ‘n swart volwasse karakter. Insteede daarvan om karakters voortdurend in die lewens van karakters van ander rassegroepe te laat ingryp, moet daar eerder gepoog word om karakters van verskillende rasse op gelyke voet met mekaar te plaas. Dit sou inhou dat

karakters van verskillende rasse oor en weer in mekaar se lewens sal ingryp, sodat lesers met al die karakters en nie net met die “sterker” karakters kan identifiseer nie.

4.4.2.1.3 Uitbeelding van konflik

Tabel 6

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Rassekonflik	18 (7,2%)	20 (14,49%)

Töttemeyer (1984:188) maak die stelling dat daar min skrywers is wat interrassige sosiale interaksie as tema aanpak en, indien hulle dit wel aanspreek, hulle gewoonlik die uitbeelding van rassekonflik vermy. In die Suid-Afrikaanse jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is, kom konflik dikwels tussen karakters van verskillende rasse voor, maar is daar ook ‘n aantal jeugverhale waarin rassekonflik vermy word. Die karakters in **Elk vir mekaar** (Swart, 1991), **Die witkop en die tien gebooië** (Scheepers, 1994), **Wheels!** (Smith, 1996), **A coat of many colours** (Lorrimer, 1997) en **The bughouse** (Milne, 1997) vind byvoorbeeld onmiddellik aanklank by mekaar, bring bykans al hul tyd in mekaar se geselskap deur en verkeer nooit in konflik nie.

In jeugverhale waarin konflik tussen karakters van verskillende rasse wel uitgebeeld word, spruit konflik soms uit rassisme, maar hou dit in ander gevalle glad nie met rassisme verband nie. Konflik en rassisme hou dus nie noodwendig met mekaar verband nie en die besprekings van hierdie twee tendense word juis op grond van hierdie rede van mekaar geskei.

Voorbeelde van jeugverhale waarin konflik tussen wit en gekleurde karakters wel uit rassisme spruit is **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990), **Vriende van eggo** (Schüler, 1993), **The red-haired Khumalo** (Bregin, 1994) en **No turning back** (Naidoo, 1995). In ander jeugverhale soos **Boikie you better believe it** (Hofmeyr, 1994) **Ditsem Dawid!** (Du Plessis, 1996) en **Maar my magtig, Moesoek!** (Preller, 1998) hou konflik nie met ras verband nie, maar is ‘n botsing van persoonlikhede eerder ter sprake.

In die meeste Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin rassekonflik voorkom word daar aangedui dat die oplossing vir konflik geleë is in die aangaan van kompromieë om mekaar se behoeftes te akkommodeer en dat gedeelde ervaringe en kennis van mekaar ook daartoe sal bydra om konflik te beperk. Die gekleurde en wit adolessente in **Homeward bound** (Bransby, 1990), **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993), **Nicola B : streng privaat** (Preller, 1994) en **Dark waters** (Robson, 1995) kan byvoorbeeld eers hulle verskille uitstryk wanneer hulle begin om persoonlike inligting uit

te ruil en meer oor mekaar se lewensomstandighede te wete kom. Nie alle Suid-Afrikaanse jeugverhale is egter ewe suksesvol in die oplossings wat vir rassekonflik voorgestel word nie. In **Spinnekopsomer** (Maartens, 1992) gryp volwassenes byvoorbeeld in om konflik tussen adolessente karakters te beperk en in **Hartebreker** (Van Niekerk, 1997) word daar selfs geen oplossings vir rassekonflik verskaf nie.

4.4.2.1.4 Alledaagsheid

Tabel 7

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Ras van karakters word nie vermeld nie	14 (5,6%)	11 (7,97%)

Jenkins (1994:136) meld dat die outeurs van Suid-Afrikaanse jeuglektuur in 'n toenemende mate van die effek van "aliedaagsheid" gebruik maak. Dit behels dat geen aanduidings in jeugverhale verskaf word met betrekking tot die rasse waartoe karakters behoort nie en het ten doel om lesers voor te berei op 'n nuwe bedeling waarbinne ras van minimale belang sal wees in individue se interaksie met mekaar. Van der Walt (1996:71) sluit hierby aan en meld dat daar gedurende die negentigerjare 'n keerpunt gekom het in die skeiding van karakters op grond van ras. Daar word gepoog om weg te doen met die stereotipes van 'n kleurbewuste samelewing en karakters en hul probleme vanuit 'n menslike, eerder as 'n rasseperspektief, uit te beeld.

In die Afrikaanse jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is kom bogenoemde tendens duidelik na vore. Die karakters in die meeste verhale is wel verteenwoordigend van alle groepe wat deel uitmaak van die Suid-Afrikaanse samelewing, maar die rasse waartoe karakters behoort, beïnvloed nie meer hul verhoudinge op enige wyse nie. Ras blyk tot so 'n mate irrelevant te wees, dat dit dikwels vir die leser feitlik onmoontlik is om die ras van 'n karakter te bepaal.

As ons die maan mis ry (Kellerman, 1993), **Die bergavontuur** (Hugo, 1995), **My naam is Alexander en wat daarvan?** (Preller, 1996), **Ditsem, Dawid!** (Du Plessis, 1996) en **Klein Grootvoël** (Venter, 1997) is avontuurverhale waarin daar geen verwysings na die rassegroepe waartoe karakters behoort aangetref word nie. Afleidings rakende die rassegroepe waartoe karakters behoort kan slegs vanuit hulle name en illustrasies gemaak word. Alle karakters praat ook vlot Afrikaans en ondervind dus geen probleme ten opsigte van hul kommunikasie met mekaar nie. In **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996) en **Drie maande in Mei** (Van Rooyen, 1997) word daar, soos in laasgenoemde gevalle, glad nie na gekleurde karakters se rasse verwys nie. Die swart

karakters in hierdie verhale word in Engels aangespreek en erkenning word dus ten minste hier gegee dat taalverskille wel 'n rol speel in adolessente van verskillende rasse se kommunikasie met mekaar.

Voorbeelde van hierdie tendens word ook in Engelse jeuglektuur aangetref. So figureer daar in **The donkey kids** (Leslie, 1990), **Three against the big boys** (Braithwaite, 1994) en **Pedal me faster** (Bowie, 1995) bruin, wit en swart karakters na wie se rasse daar nie verwys word nie en speel ras ook geen beduidende rol in hul verhoudinge met mekaar nie. In **Who's afraid of spiders?** (Brain, 1997) is dit slegs vanuit die illustrasies wat lesers 'n aanduiding kry van die rassegroepe waartoe die karakters behoort.

Jermieson (1993:46) wys daarop dat daar in die “nuwe Suid-Afrika” gewaak moet word teen die konsep van die veelrassige bende wat gewoonlik in avontuurverhale figureer en waarvan die lede soveel as moontlik rassegroepe verteenwoordig. Al die karakters tree op soos wit middelklas adolessente en die verhale toon min insig in die probleme en lewenstyle van die ander rassegroepe wat hulle veronderstel is om uit te beeld.

'n Voorbeeld van so 'n jeugverhaal is **Die gedoente op Planeet Boris** (Coetzee, 1996) wat handel oor 'n groep seuns (almal is wit met die uitsondering van Bongani) se wedervaringe in die ruimte. **Summer of the Wasps** (Kallaway, 1995) is ook 'n avontuurverhaal wat om die avonture van 'n bende, waarvan een van die lede 'n bruin seun is, sentreer. Bendelede is hier dus oorwegend wit en enkele gekleurde karakters word aangetref ten einde die illusie van multi-kulturaliteit te skep.

Alhoewel 'n “kleurblinde” samelewing nagestreef behoort te word, vier onverdraagsaamheid, rassisme en rassekonflik steeds hoogty in die Suid-Afrikaanse samelewing. Suid-Afrikaanse jeuglektuur behoort nie (soos die jeugverhale waarna hierbo verwys is) van hierdie werklikheid te ontvlug nie, aangesien dit dan geen bydrae lewer ten opsigte van die bewerkstelling van insig by lesers in die dikwels komplekse en problematiese rasseverhoudinge waarmee hulle daaglik te make kry nie.

4.4.2.2 Karakters

4.4.2.2.1 Vermyding

Tabel 8

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Slegs wit karakters	123 (49%)	27 (20%)

Baie skrywers maak hulle, volgens Töttemeyer (1988a:174), skuldig aan die “vermyding-sindroom”. Dit behels dat skrywers, om die uitbeelding van rasseverhoudinge te vermy, slegs wit karakters in hulle verhale laat figureer. Soos wat aangedui word in **Grafiek 1 (4.4.1.1)**, **Grafiek 2 (4.4.1.2)** en bostaande tabel, resorteer 49% van Afrikaanse en 20% van Engelse jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is hieronder.

Dit hou volgens Du Plessis (1993:91) nadele vir beide wit en gekleurde adolessente in. Wit adolessente maak die afleiding dat hulle kultureel meerderwaardig is, terwyl gekleurde adolessente hulself as onsigbaar beleef. Indien jeuglektuur dus uitsluitlik vir en oor die wit minderheid geskryf word, verkry wit en gekleurde adolessente ‘n verdraaide beeld van die werklikheid.

4.4.2.2 Hoofkarakters

Tabel 9

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Wit hoofkarakters	227 (90,8%)	75 (54,35%)
Swart hoofkarakters	11 (4,4%)	39 (28,26%)
Bruin hoofkarakters	9 (3,6%)	13 (9,42%)
Indiër hoofkarakters	0 (0%)	2 (1,45%)
Khoisan hoofkarakters	0 (0%)	3 (2,17%)
Verskeie hoofkarakters wat meer as een rassegroep verteenwoordig	3 (1,2%)	6 (4,35%)

Elf Afrikaanse jeugverhale het swart hoofkarakters, waaronder **Die steenkoolster** (Volschenk, 1990), **Lied vir die kleikind** (Van Wyk, 1992) en **Stormboom** (Dube, 1992). Alhoewel laasgenoemde verhale wel swart adolessente as individue uitbeeld en op hul drome en talente konsentreer, is dit deur die lees van **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990) en **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993), wat lesers onder die indruk kom van die omstandighede waarin swart adolessente en hul gesinne hul bevind.

Speel dit weer (Rupert, 1990), **Vissers moenie in die water mors nie** (De Villiers, 1991) en **Plek van die swart eende** (Sassen, 1994) is voorbeelde van die nege Afrikaanse jeugverhale wat bruin adolessente as hoofkarakters het. In hierdie verhale word die verhoudingslewe van adolessente voorop gestel en word adolessente lesers onder die indruk gebring van die universaliteit van die emosies en ervaringe wat met adolessensie gepaard gaan.

Volgens Heale (1998:14) en Jenkins (1994:137) is daar ‘n uitsonderlike aantal Engelse jeugverhale met gekleurde hoofkarakters wat gemik is op wit lesers. Hierdie stelling

blyk korrek te wees, aangesien sewe-en-vyftig van die Engelse jeugverhale wat bestudeer is gekleurde hoofkarakters het. 'n Totaal van nege-en-dertig Engelse jeugverhale het swart hoofkarakters, waaronder **Children of blue heaven** (De Swardt, 1997), **Mandla** (Munitch, 1995) en **Shadows** (Chochoe, 1996). Dertien jeugverhale, soos **Jakey** (Beake, 1997) en **Wart** (Case, 1995) het bruin hoofkarakters en slegs twee verhale, naamlik **A red kite in a pale sky** (Hofmeyr, 1990) en **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994) het Indiër hoofkarakters. Khoisan hoofkarakters is aangetref in drie jeugverhale: **Krotoa** (Press, 1990), **The message** (Coetzee, 1990) en **Se'chasingwa's song** (Minnaar, 1992).

Sommige Suid-Afrikaanse jeugverhale weerspieël gebeure vanuit die oogpunt van meer as een hoofkarakter wat tot meer as een rassegroep behoort. 'n Groep kinders wat tot verskillende rassegroepe behoort identifiseer byvoorbeeld met behulp van die Internet 'n skurk in **Webraaisel** (Paulsen, 1997) en in **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) en **Moongirl** (Smith, 1996) word wit en gekleurde karakters om die beurt aan die woord gestel.

Vanuit bostaande tabel blyk dit dat die hoofkarakters in Engelse jeuglektuur as meer verteenwoordigend van die verskillende Suid-Afrikaanse rassegroepe beskou kan word as dié in Afrikaanse jeuglektuur. Dit kan ook gestel word dat Suid-Afrikaanse jeuglektuur steeds hoofsaaklik die perspektief van wit adolessente weerspieël en dat daar veral 'n tekort is aan verhale wat gebeure, emosies en gewaarwordinge vanuit die oogpunt van Indiër hoofkarakters weergee.

4.4.2.2.3 Geslag van karakters wat met mekaar in interaksie tree

Tabel 10

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Twee of meer seuns tree in interaksie	25 (10%)	26 (18,84%)
Twee of meer meisies tree in interaksie	11 (4,4%)	8 (5,8%)
Seuns en meisies (nie-seksueel) tree in interaksie	5 (2%)	9 (7,97%)
Seuns en meisie (seksueel) tree in interaksie	6 (2,4%)	11(6,52%)

Interaksie tussen adolessente van verskillende rasse, indien dit wel uitgebeeld word, vind gewoonlik tussen seuns plaas, selde tussen meisies en nooit tussen seuns en meisies nie (Töttemeyer, 1984:133). Vanuit bostaande tabel blyk dit dan ook duidelik dat die interaksie tussen meisies van verskillende rasse twee maal minder as dié tussen seuns van

verskillende rasse aangespreek word. Slegs twee Suid-Afrikaanse jeugverhale, naamlik **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) en **Nicola B: streng privaat** (Preller, 1994), fokus uitsluitlik op die interaksie tussen vroulike adolessente karakters van verskillende rasse. Ander verhale waarin verwysings aangetref word na die interaksie tussen vroulike karakters is **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994) **Diary without a key** (Frederikse, 1994), **Knock knock, who's there?** (Schlebusch, 1995) en **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1998).

Töttemeyer (1984:52) wys in haar navorsing daarop dat daar in Afrikaanse jeuglektuur 'n afkeer van sosiale of fisiese kontak met gekleurdes bestaan. Sedert 1990 het daar egter heelwat veranderinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur plaasgevind met betrekking tot die uitbeelding van seksuele verhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse. Soos wat Diane se ouma tereg opmerk in **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994): "Things are changing, hey?...When I was your age we couldn't even be neighbours, never mind fall in love." (p. 24).

In sommige jeugverhale word seksuele verhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse in besonderhede verken, terwyl daar in ander jeugverhale slegs kortliks daarna verwys word. Seksuele verhoudinge tussen Indiër meisies en wit seuns word in besonderhede verken in **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994), **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995), **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996), **Moongirl** (Smith, 1996) en **Die pro** (De Villiers, 1997), terwyl daar in **Boikie you better believe it** (Hofmeyer, 1994) slegs kortliks na so 'n verhouding verwys word. Die seksuele verhoudinge tussen bruin en wit adolessente is temas in **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992), **Stoning the tree** (Garisch, 1995), **All Anna's children** (Davidow, 1996) en **Luc en Libertine** (LeRoux-Van der Boon, 1998). In **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) en **Not another love story** (Garisch, 1994) word moontlike seksuele verhoudinge tussen bruin en wit adolessente gesuggereer. **Homeward bound** (Bransby, 1990), **Kheto** (Bailey, 1994), **Thata** (Bailey, 1994), **Play music** (Bowie, 1996) en **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1997) bevat almal kortlikse inligting en verwysings na seksuele verhoudinge tussen swart en wit adolessente.

Alhoewel beide Afrikaanse en Engelse jeuglektuur seksuele verhoudinge oor die kleurgrens aanspreek, verskil dit met betrekking tot die wyse waarop die verloop van hierdie verhoudinge uitgebeeld word. In Engelse jeugverhale word daar, met die uitsondering van **Homeward bound** (Bransby, 1990) en **Play music** (Bowie, 1996), aangedui dat seksuele verhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse wel 'n kans

op sukses het. Val in **Moongirl** (Smith, 1996) se dagboekinskrywing lui byvoorbeeld: “My folks are still not exactly overwhelmed with joy about our friendship but they’ll live.” (p. 91) en Julie verklaar: “For now, Val and I are happy and that’s all that matters.” (p. 94).

In Afrikaanse jeugverhale daarenteen gaan hierdie verhoudinge almal, met die uitsondering van dié in **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992) en **Luc en Libertine** (LeRoux-Van der Boon, 1998), tot niet. Na ‘n skoolvakansie laat Aisha, ‘n Indiër meisie byvoorbeeld nie meer Aron, wit hoofkarakter van **Maar my magtig, Moesoek!** (Preller, 1998), se “hart spring nie” (p. 39). Hy raak dan ook verlief op ‘n wit meisie: “Sy is klein en fyn gebou met ‘n blonde vlegselsel.” (p.39). Tiaan in **Die Pro** (De Villiers, 1997) beskryf sy verliefdheid op ‘n Indiër meisie as “half simpel”(p. 92) en knoop ook eerder ‘n verhouding met ‘n wit meisie aan.

4.4.2.2.4 Die perspektief van karakters

4.4.2.2.4.1 Die perspektief van die nuweling

Tabel 11

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Perspektief van ‘n nuweling	0 (0%)	6 (4,35%)

Volgens Jenkins (1993:133) maak die skrywers van jeuglektuur soms gebruik van ‘n buitestaander of nuweling, byvoorbeeld iemand wat pas na die land terugkeer het nadat hy in “exile” was, om ‘n nuwe perspektief op die komplekse Suid-Afrikaanse samelewing te verskaf. Voorbeelde van jeugverhale waarin die hoofkarakters nog nooit vantevore in Suid-Afrika woonagtig was nie, is **Mystery at Cove Rock** (Bowie, 1991) en **Stoning the tree** (Garisch, 1995). Rob in **Mystery at Cove Rock** (1991) is afkomstig uit Engeland en met vakansie naby Oos-Londen. Hier ontmoet hy drie swart seuns wat wantrouig teenoor hom optree totdat hulle uitvind dat hy nie van Suid-Afrika afkomstig is nie. In **Stoning the tree** (1995) het Catherine in Zimbabwe grootgeword en vind sy die skeiding tussen mense wat tot verskillende rassegroepe behoort vreemd.

Joe Cassidy and the red hot cha-cha (Smith, 1994), **Kheto** (Bailey, 1994), **Take one Max** (Ludman, 1995) en **Play music** (Bowie, 1996) het almal hoofkarakters wat in “exile” was, maar na Suid-Afrika terugkeer omdat hul ouers “must help to build a new society, one where everyone has an equal chance” (Bowie, 1996:11). Die karakters in hierdie verhale het gewoonlik herinneringe aan ‘n “ou” Suid-Afrika waar rassesseiding aan die orde van die dag was, maar vind dat die Suid-Afrika van die negentigs heelwat anders daar uitsien: “Johannesburg. June 1993. Another world.” (Smith, 1994:4).

Die nut van die aanwending van die perspektief van ‘n nuweling is hoofsaaklik daarin geleë dat lesers bewus gemaak kan word van die ingrypende sosio-politieke veranderinge wat gedurende die afgelope paar jaar in Suid-Afrika plaasgevind het. Ongelukkig word hierdie tegniek ook deur enkele outeurs misbruik, deurdat hulle dit aanwend ten einde die uitbeelding van rasseverhoudinge tussen Suid-Afrikaanse adolessente (en sodoende ook rassisme en rassekonflik) te vermy.

4.4.2.2.4.2 “Andersheid”

Tabel 12

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
“Andersheid” lei tot interrassige interaksie	7 (2,8%)	13 (9,42%)

‘n Verdere perspektief wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangetref word, is dié van karakters wat deur hulself of deur hulle portuurgroep as “anders” as die norm beskou word. Volgens Mitchell & Smith (1996:87) verken Engelse jeuglektuur reeds vir ‘n geruime tyd politieke en sosiale werklikhede, veral met betrekking tot “andersheid”. In hierdie verband word daar gewoonlik gefokus op ‘n wit hoofkarakter wat bewus word van die onreg van apartheid, met ‘n swart karakter as die persoon wat “anders” is.

In hedendaagse Suid-Afrikaanse jeuglektuur bring outeurs egter ook hierdie “andersheid” op grond van ras in verband met “andersheid” op grond van aspekte soos fisiese gestremdheid, siekte, armoede, die dood van geliefdes of bloot alleenlopers wat hulle nie binne bestaande sosiale strukture tuisvoel nie. Die sukses van rasseverhoudinge van hierdie aard is gewoonlik daarin geleë dat karakters wat anders is, groter insig en begrip het vir die “andersheid” wat deur persone van ander rassegroepe ervaar word en andersom.

Wit karakters wat met gekleurde karakters in interaksie tree en “anders” is op grond van fisiese gestremdheid of ander fisiese gebreke kom onder andere voor in **Ken jy die weerligvoël?** (Steenberg, 1990), **Elk vir mekander** (Swart, 1991), **The boy from the other side** (Bregin, 1992), **The diary without a key** (Frederikse, 1994), **Mellow Yellow** (Robson, 1995) en **Wheels!** (Smith, 1996). Siekte, in die besonder geestesiekte, vorm die basis van die “andersheid” van wit karakters in **Serena’s story** (Beake, 1990), **All Anna’s children** (Davidow, 1996) en **Jakey** (Beake, 1997), terwyl armoede verantwoordelik is vir die “andersheid” van die wit karakter in **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996). Die dood van geliefdes maak die wit karakters “anders” in **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994), **Moongirl** (Smith, 1996) en **Luc**

en **Libertine** (LeRoux-Van der Boon) en wit karakters wat alleenlopers is kom voor in **Die optog van die aftjoppers** (Weideman, 1994), **Aliens en engele** (De Villiers, 1996) en **A coat of many colours** (Lorrimer, 1997).

Die uitbeelding van so baie wit adolessente as “anders”, in veral Engelse jeuglektuur met rasseverhoudinge as tema, skep die indruk dat dit slegs wit adolessente is wat om die een of ander rede afwyk van die norm wat nodig het om met gekleurde adolessente in interaksie te tree en wat sukses in hulle interaksie sal behaal. Wit lesers wat nie “anders” is nie, sal moontlik nie met hierdie karakters kan identifiseer nie en sal gevolglik nie saam met die hoofkarakters tot groter begrip kan kom van persone van ander rasse nie.

4.4.2.2.5 Stereotipering

Tabel 13

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Stereotipering	70 (28%)	46 (33,33%)

Suid-Afrikaanse jeuglektuur spring stereotipering nie vry nie, met soveel as ‘n derde van al die bestudeerde jeugverhale wat deur stereotipering gekenmerk word. Dit is veral die uitbeelding van gekleurde volwassenes wat met heelwat stereotipering gepaard gaan. Indiër mans wat in jeugverhale figureer is byna altyd winkeleienaars, soos wat blyk uit **Skoon profyt** (Vermaak, 1990), **Mpho’s search** (Braude, 1994) en **Café Thunderball** (Beake, 1993), terwyl swart mans weer hoofsaaklik plaasarbeiders is. Laasgenoemde beskik gewoonlik oor uitgebreide kennis oor die natuur en jag en “verdien” deur middel van hierdie kennis die respek van wit karakters. **Guardian of the mountain** (Molver, 1991), **Geagte Mejuffrou Snob** (Maartens, 1992), **Die soet geur uit ‘n pronk** (Van der Walt, 1993), **Luiperd!** (Cronje, 1994) en **Bakgat, en wat dan van my?** (Du Plessis, 1995) is voorbeelde hiervan.

Volwasse, gekleurde vrouens word bykans sonder uitsondering as huishulpe uitgebeeld. Die huishulpe in verhale soos **Daar is spore op die maan** (Baker, 1991), **Krans van die donsarend** (Martin, 1992), **Die feëttjietuin** (Wessels, 1992) en **Kort voor Cul de Sac** (Greyling, 1992) se daaglikse bestaan sentreer klaarblyklik om die behoeftes van die wit kinders van hul werkgewers. Hulle was wasgoed en skottelgoed, stryk, kook en dra eet- en drinkgoed aan. Huishulpe word deurlopend deur adolessente op hulle voorname aangespreek, ten spyte daarvan dat dit in Suid-Afrika nie die gebruik is dat kinders volwassenes op hulle voorname noem nie. Wit adolessente se algemene gebrek aan respek teenoor hulle huishulpe blyk duidelik uit die volgende aanhaling uit **KJou van die**

ninja (Van Niekerk, 1996): “Ou Mary is histories bang vir slange. Mens kan haar lekker bang maak as jy haar met ‘n skadelose ou shongololo terg” (p. 60). Selfs die fisiese beskrywings wat van huishulpe verskaf word is stereotiep. So het **Benedikta in Donkermaan oor die kasteel** (Van Rooyen, 1992) ‘n “dierbare ou bruin gesig” (p. 13), **Mama Let in Luiperd!** (Cronje, 1994) ‘n “breë goedge gesig”(p. 5) en **Mietie in Op soek na oupagrootjie se juwele** (Potgieter, 1994) ‘n “vet goedge gesig”(p. 11).

Töttemeyer (1984:87) meen dat, aangesien Afrikaanse jeuglektuur gewoonlik vanuit ‘n wit kultuur geskryf word, die Europese norme van wat mooi en aantreklik is as kriteria gebruik word waarmee ander rassegroepe gemeet word. Stereotipering wat met fisiese voorkoms verband hou word onder andere in ‘n **Nag van angs** (Van Niekerk, 1996) aangetref. ‘n Bruin karakter, Patience, verklaar dat geen ou tog verlief sal raak op “ ‘n coloured met kroeshare” (p. 33) nie. Uitsonderings in hierdie verband word aangetref in enkele ander jeugverhale, waaronder **Webraaisel** (Paulsen, 1997), waarin ‘n gekleurde karakter as aantreklik beskryf word. Daar word vermeld dat al die meisies mal is oor die swart hoofkarakter, Tulasie, want hy is “lank en fris gebou” (p 28) en “het ‘n sterk gesig” (Paulsen, 1997:28).

Indiër karakters blyk oor die algemeen aan die Europese norm van aantreklikheid te voldoen en hul fisiese skoonheid dien dikwels as motivering vir wit karakters se seksuele belangstelling in hulle. Aisha se skoonheid is vir Herman “misterie, eksoties, geheim” in **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995) en Shaleen in **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996), is vir Cornelius “die mooiste meisie wat hy nog ooit gesien het.” (p. 11).

Töttemeyer (1984:51) bevind in haar navorsing dat gekleurdes dikwels uitgebeeld word as skelms, terroriste en kommuniste. Hierdie situasie het sedertdien ten goede verander en slegs ‘n enkele voorbeeld van hierdie tendens kon opgespoor word, naamlik **Fase een van Plan Protea** (Kemp, 1992) waarin die enigste swart karakter ‘n “terroris” is. ‘n Verdere vorm van stereotipering wat deur Töttemeyer (1984:52) uitgewys word, is dat die sogenaamde onnoselheid of onkunde van gekleurdes dikwels as die basis van Afrikaanse jeugverhale gebruik word. Alhoewel in ‘n mindere mate, kom hierdie tendens steeds in Afrikaanse jeuglektuur voor. Thomas, ‘n swart adolessent in **Ken jy die weerligvoël?** (Steenberg, 1990), glo onvoorwaardelik in die kragte van die mitiese weerligvoël en ‘n swart karakter in **Die Nagvalke** (De Beer, 1992) is in die verhaal geplaas met die uitsluitlike doel om wit karakters en lesers met sy hanswors-streke te vermaak. In die **Die osiris-raaisel** (Prinsloo, 1997) word ‘n insident weergegee waarin die wit hoofkarakters se hond vir twee werkers grom en dan blaffend op hulle afstorm.

Hierdie insident dien geen doel in die verhaal nie en die enigste gevolgtrekking waartoe daar dus gekom kan word, is dat die outeur aan wit lesers wil demonstreer dat gekleurdes nie eers deur diere vertrou kan word nie.

Die stereotipe uitbeelding van gekleurde karakters se ma's is 'n verdere tendens wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voorkom. Die gekleurde karakters in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991), **Freefalling** (Davidow, 1991) en **Maar my magtig, Moesoek!** (Preller, 1998) word almal deur hul ma's in die steek gelaat en in die sorg van familieledede agtergelaat. Die motivering vir die ma's se optredes word oor die algemeen slegs oppervlakkig verken en skep die indruk dat dit 'n gewoonte van gekleurde ma's is om hulle eie behoeftes voor dié van hul kinders te plaas. Die ma's van straatkinders het hulle by implikasie ook in die steek gelaat en verhale wat straatkinders as karakters het, soos **No turning back** (Naidoo, 1995) en **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995), kan gevolglik ook as stereotipe uitbeeldings van gekleurde ma's beskou word.

Töttemeyer (1984:256) wys daarop dat negatiewe stereotipering in jeuglektuur in baie gevalle bloot deur positiewe stereotipering vervang is. Volgens Van der Walt (1995:74) kan laasgenoemde daaraan te wyte wees dat sommige outeurs, in hul pogings om te kompenseer vir diegene wat in die verlede gely het onder apartheid, oorkompenseer deur byvoorbeeld geen positiewe eienskappe aan wit karakters toe te eien nie of geen negatiewe eienskappe aan swart karakters nie. Voorbeeld van jeugverhale waarin wit karakters slegs oor negatiewe eienskappe beskik is **92 Queens Road** (Case, 1991), **Let it come back** (Press, 1992) en **Shadows** (Chochoe, 1996). Jeugverhale waarin wit karakters oor beide positiewe en negatiewe eienskappe beskik, maar gekleurde karakters slegs as positief uitgebeeld word, is **Serena's story** (Beake, 1990) en **The Bughouse** (Milne, 1997). Die verhale in die Reënboogrant-reeks en in die besonder **Drome en dramas** (Van Niekerk, 1996), **Anderkant die reënboog** (Van Niekerk, 1997) en **Hartebreker** (Van Niekerk, 1997), dien ook as voorbeelde van hierdie tendens. Bongani beskik slegs oor positiewe eienskappe - "Mens kan nie help om te glimlag as Bongani op die toneel verskyn nie. Hy is so bly oor die lewe en is net só 'n cool ou." (Van Niekerk, 1997:13) - terwyl daar van 'n wit karakter, Japie, slegs vermeld word dat hy 'n rassis is. Nie een van hierdie karakters word dus uitgebeeld as individue wat oor beide positiewe en negatiewe eienskappe beskik nie.

Die laaste vorm van stereotipering waarna daar hier verwys sal word, is die innerlike krag wat die optredes van gekleurde adolessente dikwels in Suid-Afrikaanse jeuglektuur

kenmerk en wat gewoonlik teenoor die etnosentriese houdinge van wit karakters gestel word. Gekleurde karakters in Engelse jeuglektuur het volgens Van der Walt (1995:75) dikwels gevoelens van innerlike sekuriteit, ten spyte van die omstandighede waarin hulle hul bevind. Hulle het 'n positiewe selfbeeld, selfvertroue, is trots op hul kultuur, het 'n mate van waardering, vertroue en respek vir lede van ander groepe en hulle is dus gekant teen diskriminasie en onderdrukking. Die wit karakters wat teenoor hierdie gekleurde karakters te staan kom, toon daarenteen 'n gebrek aan kennis oor ander rassegroepe en voel meerderwaardigheid teenoor ander rassegroepe.

Hierdie tendens het voorgekom in **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990), **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993), **Vriende van eggo** (Schüler, 1993) en **Nicola B : streng privaat** (Preller, 1994). 'n Totaal van twaalf Engelse jeugverhale, waaronder **Homeward bound** (Bransby, 1990), **Wake up singing** (Rosenthal, 1990), **Boikie you better believe it** (Hofmeyr, 1994) en **Not another love story** (Garisch, 1994), het almal gekleurde karakters wat, uit hoofde van hul innerlike krag, met meer selfvertroue kon optree en meer verdraagsaamheid geopenbaar het as hul wit eweknieë.

4.4.2.3 Sosio-ekonomiese en sosio-politieke omstandighede

4.4.2.3.1 Sosio-ekonomiese omstandighede

Tabel 14

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Wit karakters sosio- ekonomies sterker as gekleurde karakters	54 (21,6%)	57 (41,3%)
Gekleurde karakters sosio- ekonomies sterker as wit karakters	4 (1,6%)	2 (1,45%)
Gelyke sosio-ekonomiese omstandighede	32 (12,8%)	26 (18,84%)

Gekleurde karakters in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur bevind hulle, volgens Van der Walt (1995:76), gewoonlik op die onderste vlak van die sosiale en ekonomiese leer. Hierdie stelling word beaam deur die gegewens in die bostaande tabel, waaruit dit duidelik is dat wit karakters in die meerderheid jeugverhale tot 'n hoër sosio-ekonomiese klas as gekleurde karakters behoort. Adolessente van verskillende rasse word egter in 'n toenemende mate in Suid-Afrikaanse jeuglektuur op 'n gelyke voet geplaas, deurdat gekleurde karakters tot die middelklas of hoë middelklas behoort en in dieselfde woonbuurte woonagtig is en dieselfde skole bywoon as wit adolessente. In enkele Suid-Afrikaanse jeugverhale, waaronder **Die optog van die aftjoppers** (Weideman, 1994) en **Wheels!** (Smith, 1996) is die gekleurde karakters selfs meer goeie as die wit karakters.

Tabel 15

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Gekleurde hoofkarakters behoort tot middelklas	0 (0%)	7 (5,07%)

Die tendens dat al hoe meer gekleurde adolessente in Suid-Afrikaanse jeuglektuur tot die middelklas behoort, bring mee dat al hoe meer jeugverhale vanuit die perspektief van 'n gekleurde middelklas hoofkarakter weergegee word. Hierdie tendens het tot op hede slegs in Engelse jeuglektuur voorgekom en sluit verhale in soos **Knock knock, who's there?** (Schlebusch, 1995), **Pedal me faster** (Bowie, 1995), **Wart** (Case, 1995), **Moongirl** (Smith, 1996) en **Play music** (Bowie, 1996).

Die waarde van hierdie perspektief is daarin geleë dat gekleurde lesers wat tot die middelklas behoort karakters in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur vind met wie hulle kan identifiseer. Wit lesers weer kan gewys word op middelklas gekleurde adolessente se beleving van die geïntegreerde skoolsituasie asook die vervreemding wat deur hulle ervaar word wanneer hulle na tradisioneel wit woonbuurte verskuif. Val, Indiër hoofkarakter van **Moongirl** (Smith, 1996) beskou homself byvoorbeeld as 'n "purple petunia in a white patch" en Greg in **Wheels!** (Smith, 1996) mis sy vriende en Soweto, want "There's a vibe there that you don't find anywhere else." (p. 24).

Sover vasgestel kon word, is **Little sparrow** (Owen, 1998) die enigste Suid-Afrikaanse jeugverhaal wat 'n gekleurde middelklas hoofkarakter het wat in 'n township woonagtig is. Meer Suid-Afrikaanse jeugverhale behoort hierdie perspektief weer te gee, aangesien nie alle middelklas gekleurdens na voormalige wit woonbuurtes verhuis nie.

Tabel 16

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Townships	10 (4%)	28 (20,29%)
Plakkerskampe	3 (1,2%)	6 (4,35%)

Die omstandighede in townships en plakkerskampe word meer as vier maal soveel in Engelse as in Afrikaanse jeuglektuur verken. In sommige van hierdie jeugverhale word daar slegs kortliks na townships en plakkerskampe verwys, terwyl ander weer ten volle of gedeeltelik in townships of plakkerskampe afspeel. **Chasing the wind** (Stewart, 1994), **'n Reënboog oor Grootbaai** (Van Rensburg, 1995), **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995), **Wart** (Case, 1995) en **Luc en Libertine** (LeRoux-Van der Boon,

1998) is van die Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin slegs kortlikse inligting oor townships en plakkerskampe verskaf word.

Dit is vanuit Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin die hoofkarakters in townships en plakkerskampe woonagtig is, wat die duidelikste en volledigste beeld van die omstandighede en probleme in townships en plakkerskampe verkry word. Sommige van die jeugverhale met gekleurde hoofkarakters wat gedeeltelik of ten volle in townships en plakkerskampe afspeel is **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990), **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993), **Crocodile burning** (Williams, 1994), **One bounce** (Ntsele & Smith, 1997) en **The throw-away kid** (Smith, 1997).

In sommige Suid-Afrikaanse jeugverhale besoek wit karakters townships en plakkerskampe en word 'n "wit" perspektief op die sosio-ekonomiese toestande wat hier aangetref word, verskaf. Die wit hoofkarakters van **The boy from the other side** (Bregin, 1992) en **Outside the walls** (Bransby, 1995) lê byvoorbeeld besoek af in plakkerskampe. **Wake up singing** (Rosenthal, 1990), **Freefalling** (Davidow, 1991), **Die optog van die aftjoppers** (Weideman, 1994) en **Thata** (Bailey, 1994) is maar enkele voorbeelde van Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin die probleme wat deur die inwoners van townships ervaar word deur wit hoofkarakters aan lesers gerapporteer word. Jay, wit hoofkarakter van **The genuine half-moon kid** (Williams, 1992) verklaar onder andere dat die probleme in die township waar hy besoek afgelê het "seemed incomprehensible, overwhelming, impossible." (p. 82).

Die redes vir die ontstaan van plakkerskampe en townships word selde, indien ooit, in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangespreek. **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) en **Freefalling** (Davidow, 1991) is van die enkele jeugverhale wat wel na oorsake vir die ontstaan van townships verwys. In **Freefalling** (Davidow, 1991) verskaf Shelley se ma die volgende verduideliking van wat 'n plakkerskamp is: "It's a very poor area, where black people are forced to live. By law they are not allowed to live in the city with white people. I'm afraid that the government, and many other people, see black people as less than human." (p. 55).

Tabel 17

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Straatkinders	6 (2,4%)	9 (6,52%)

Die straatkind-verskynsel, word in vyftien Suid-Afrikaanse jeugverhale ondersoek. In die meeste van hierdie verhale word die oorsake van hierdie verskynsel asook die

realiteit van die lewe op straat oortuigend aan lesers oorgedra. Siphon in **No turning back** (Naidoo, 1995) word byvoorbeeld dikwels verneder en afgejak in sy pogings om geld te bekom en word op 'n keer selfs wreed deur wit mans aangerand. Mpho in **Mpho's search** (Braude, 1994) word deur 'n wit man na sy woonstel gelok in 'n poging om onsedelike daade met hom te pleeg en Toffie in **Aliens en engele** (De Villiers, 1996) woon in 'n waterpyp en dra 'n mes by hom om homself mee te verdedig.

Armoede en mishandeling word as die belangrikste redes aangevoer waarom adolessente hul na 'n lewe op straat wend. Straatkinders wend hulle soms tot diefstal in 'n poging om kos en ander noodsaaklikhede in die hande te kry, soos in **Mellow Yellow** (Robson, 1994), maar is selde by die misbruik van gewoontevormende middels betrokke. Die leier van die bende straatkinders in **Mellow Yellow** (Robson, 1994) maan byvoorbeeld dat hy "No smoking, no drinking, no sniffing glue" (p. 69) sal toelaat nie, Toffie in **Aliens en engele** (De Villiers, 1996), "snuif nooit gom nie" (p. 6) en Zolani in **Play music** (Bowie, 1996) verklaar dat "We don't sniff glue, Wiseman and me, no dagga either" (p. 42). Uitsonderings in hierdie verband word aangetref in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991), **No turning back** (Naidoo, 1995) en **The throw-away kid** (Smith, 1997) waarin swart straatkinders gom snuif ten einde van die werklikheid te ontvlug.

'n Verdere onrealistiese kenmerk met betrekking tot die uitbeelding van straatkinders in Suid-Afrikaanse jeuglektuur, is dat straatkinders oor die algemeen op die een of ander wonderbaarlike manier van van hul haglike omstandighede ontsnap. Mess in **Mellow Yellow** (Robson, 1994) spoor sy biologiese familie op, Siphon in **No turning back** (Naidoo, 1995) wend hom tot 'n skooling vir straatkinders en die straatkinders in **Play music** (Bowie, 1996) keer terug huis toe, nadat hulle huislike omstandighede verbeter het. Sommige straatkinders soos dié in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991) en **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995) ontsnap selfs die werklikheid by wyse van die dood.

4.4.2.3.2 Kritiek op die vorige politieke bedeling

Tabel 18

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Kritiek op vorige politieke bedeling	5 (2%)	24 (17,39%)

Tötemeyer (1984:265) bevind in haar studie dat baie min Afrikaanse kinder- en jeugboeke die status quo kritiseer. Volgens Heale (1996:139) huiwer Engelse

jeuglektuur egter nie om kwessies soos die onreg van die apartheidstelsel en gedwonge verskuiwings aan te spreek nie. Beide hierdie stellings blyk korrek te wees, aangesien dit uit bostaande gegewens duidelik word dat Engelse jeuglektuur agt maal soveel kritiek op die vorige politieke bedeling lewer as Afrikaanse jeuglektuur.

In Afrikaanse jeuglektuur word daar selde verwysings na apartheid en die invloed wat dit op die lewens van alle rassegroepe gehad het (en steeds het) aangetref. **Droomwa** (Hough, 1990), **Spinnekopsomer** (Maartens, 1992) en **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992) is van die enkele Afrikaanse jeugverhale wat sosiale kritiek bevat. In **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992), wat gedurende die vroeë sestigerjare afspeel, gebruik die outeur Archie se oupa as spreekbuis om kritiek te lewer op die regering van die dag en die oortuiginge wat deur hulle aangehang word. Oor die Groepsgebiedewet sê hy byvoorbeeld vir Archie: “Ek sê nou vir jou, nie ek of Marge nie, en nie jou pa of jou ma nie, maar jou geslag gaan nog suffer oor dié wette”(p. 98).

‘n Onverwagse bron van kommentaar op apartheid is die Reënboogrant-reeks wat ten doel het om ligte leesstof met ‘n romantiese inslag aan lesers te bied. In **Drome en dramas** (Van Niekerk, 1996) dink een van die wit karakters: “Hoe kon daar in ‘n mooi land soos Suid-Afrika so ‘n monster soos dié van apartheid gebeur het? Die verkiesing is al ou nuus en orals word die lof besing van die Nuwe Suid-Afrika en almal probeer mekaar oortuig dat als nuut en reg en goed is. Maar die letsels van die groot onreg wat gepleeg is, word nog duidelik gesien op al die slagoffers...bruin en swart én wit” (Van Niekerk, 1996). Alhoewel effens melodramaties, bied hierdie aanhaling tog insig in die probleme wat deur ‘n bruin karakter, Jackie Davids, ervaar word.

Engelse jeuglektuur skroom ook nie om kritiek op die regering en spesifiek die apartheidstelsel te lewer nie. Dolores ‘n volwasse karakter in **92 Queens road** (Case, 1991) se familie word deur die bepalinge van die Groepsgebiedewet gedwing om hulle huis te verlaat. Dolores voel bitter en wil weet: “How can a whole country stand by and watch this brutality...What has happened to the hearts of men and why does God allow it?” (p. 74). Em, een van die karakters in **Wake up singing** (Rosenthal, 1990) se pa meen dat die “emergency drills” wat hulle by die skool beoefen, ten doel het “to build up fear in the whites and make them more obedient to the government”(p. 9) en Lora se pa in **The boy from the other side** (Bregin, 1992) verklaar dat “Apartheid was the monster mother, violence and crime her terrible children.” (p. 14).

4.4.2.3.3 Huidige sosio-politieke omstandighede

Tabel 19

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Huidige sosio-politieke omstandighede	38	116

Persentasies word nie in bostaande tabel aangedui nie, aangesien die getalle dui op die hoeveelheid verwysings wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur na huidige sosio-politieke omstandighede aangetref is en nie op die hoeveelheid jeugverhale waarin dit voorgekom het nie. Sommige jeugverhale het met ander woorde na meer as een sosio-politieke probleem verwys.

Van der Walt (1995:70) dui aan dat die politieke stryd asook aspekte soos politieke onrus, skoolboikotte, die intimidasie van werkers, werkloosheid, misdaad en geweld dikwels in Engelse jeuglektuur aangespreek word. Engelse jeuglektuur verwys dan ook inderdaad drie maal soveel na huidige sosio-politieke probleme en omstandighede as Afrikaanse jeuglektuur. Verwysings na politieke onrus en geweld kom onder andere voor in **No turning back** (Naidoo, 1995) waar 'n ou swart vrou vra: "Why is there still so much fighting, my children? We see death every day." (p. 7). In **The boy from the other side** (Bregin, 1992) druk Lora haar bekommernis oor misdaad as volg uit: "There were so many horrible stories in the news these days. People were getting attacked everywhere - in their homes, in their cars, in broad daylight." (p. 25). Die misdaad en geweld wat gepaard gaan met bende aktiwiteite is 'n tema van **One bounce** (Ntsele & Smith, 1997) en in **Vreemde werklikheid** (Fourie, 1997) sê een van die karakters: "My tannie van Edenvale se huis is nou die dag gestroop terwyl sy by die werk was. Hulle bure is gehijack en vriende van hulle is koelbloedig in 'n rooftog by die bank doodgeskiet." (p. 82). **Trail of the tattoo** (Norton, 1996) voer die uitbeelding van die huidige sosio-politieke klimaat te ver wanneer dit weer en weer verwys word na die hoë misdaadsyfer en die gepaardgaande geweld waardeur die Suid-Afrikaanse samelewing tans gekenmerk word.

Die "struggle" word in redelike besonderhede verken in **Wake up singing** (Rosenthal, 1990), terwyl **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993), **Thata** (Bailey, 1994), **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1997) en **Luc en Libertine** (LeRoux-Van der Boon, 1998) ook daarna verwys. In laasgenoemde verhaal sê Libertine se oom wat by die "struggle" betrokke was die volgende: "Die manne van die struggle, én die vroue, het met erge letsels agtergebly. Van die gees en van die liggaam." (LeRoux-Van der Boon,

1998:125). Gedwonge verskuiwings en die Groepsgebiedewet en die implikasies daarvan vir gekleurdes kom onder andere ter sprake in **Droomwa** (Hough, 1990), **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990), **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992) en **Not another love story** (Garisch, 1994). In **Chasing the wind** (Stewart, 1994) wil Jodie se tante byvoorbeeld van haar weet: "Do you know that when the Group Areas Act became law in 1966, those people who loved their homes at the bottom of Table Mountain had to go and live on the Cape Flats, leaving their heritage and hearts behind them?" (p. 73).

'n Hele aantal jeugverhale verwys na Suid-Afrika se eerste demokratiese, veelrassige verkiesing, waaronder **Thata** (Bailey, 1994), **Outside the walls** (Bransby, 1995), **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1997) en **Jakey** (Beake, 1997). In laasgenoemde verhaal word hierdie tydperk as volg beskryf: "We watched and we watched on television, watched the politicians talking on and on about the new South Africa. Hope came. Suddenly there was a new feeling in the land, and people smiled at each other and said, "Yes! Maybe it will work after all!" (Beake, 1997:122). Die enigste verwysings na die Waarheids- en Versoeningskommissie word aangetref in **One Bounce** (Ntsele & Smith, 1997) en **Luc en Libertine** (LeRoux-Van der Boon, 1998).

Die verkenning van sosio-politieke omstandighede in Suid-Afrikaanse jeuglektuur is noodsaaklik, aangesien dit daartoe bydra om lesers te lei tot groter begrip en verdraagsaamheid jeens mekaar. Deur die relatief min verwysings wat Afrikaanse jeuglektuur na sosio-politieke omstandighede maak, word die feit dat aspekte soos geweld en misdaad deel vorm van adolessente se daaglikse bestaan misken en lewer dit 'n kleiner bydrae as Engelse jeuglektuur om begrip jeens ander rasse te bewerkstellig.

4.4.2.3.4 Uitbeelding van rassisme

Tabel 20

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Rassisme jeens gekleurde karakters	11 (4,4%)	26 (18,84%)

Die uitbeelding van rassisme is 'n noodsaaklike komponent van Suid-Afrikaanse jeuglektuur, aangesien dit deel is van die Suid-Afrikaanse werklikheid. Die onaanvaarbaarheid daarvan behoort egter altyd aangedui te word. Volgens Van der Walt (1995:70) word rassisme gereeld in Engelse jeuglektuur aangespreek. Dit is egter nie slegs Engelse jeuglektuur, maar ook Afrikaanse jeuglektuur (alhoewel in 'n mindere mate) wat verwysings na rassisme bevat.

In **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992) neem die wit hoofkarakter verskeie insidente van rassisme waar. Alhoewel hierdie spesifieke insidente nie veroordeel word nie, word daar in die res van die verhaal genoegsame kritiek teen rassisme en apartheid uitgespreek om lesers te laat besef dat dit onaanvaarbaar is. Japie 'n newe-karakter in **Hartebreker** (Van Niekerk, 1997) se rassime teenoor adolessente van ander rasse word in meer as een geval deur 'n wit karakter, Dolf, stopgesit en daar word aangetoon dat hy hierdie insidente van rassisme ten sterkste afkeur. **Spinnekopsomer** (Maartens, 1992) is nog 'n verhaal waarin wit adolessente rassisties teenoor gekleurde adolessente optree. In hierdie geval is dit egter nie 'n ander adolessent nie, maar 'n volwassene wat ingryp en sy afkeur teenoor hulle rassistiese gedrag duidelik laat blyk. 'n Afrikaanse jeugverhaal waarin rassisme nie genoegsaam veroordeel word nie, is **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1997). Die swart hoofkarakter word voortdurend aan rassisme van 'n bejaarde wit vrou blootgestel, maar daar word op geen stadium in die verhaal aangedui dat daar daarmee fout is om na 'n jong swart meisie as "kleinmeid" (p. 43-45) of 'n verskeidenheid ander rassistiese terme te verwys nie.

92 Queens road (Case, 1991), **Freefalling** (Davidow, 1991), **The red-haired Khumalo** (Bregin, 1994) en **No turning back** (Naidoo, 1995) is voorbeelde van Engelse jeugverhale waarin rassisme jeens gekleurde karakters voorkom en waarin dit telkens deur óf die outeur óf ander karakters in die verhaal veroordeel word. Die rassisme in **Homeward bound** (Bransby, 1990) en **Outside the walls** (Bransby, 1995) gaan met besondere geweld gepaard. In **Homeward bound** (1990) veroordeel die outeur en ander karakters nie rassistiese insidente terwyl dit plaasvind nie, maar kom die hoofkarakter aan die einde van die verhaal tot die besef dat rassisme dikwels in die pad staan van sinvolle verhoudinge met persone van ander rasse. Jason besef dat Solomon "...taugh me - most of us - a lot. We've missed so much in this country." (Bransby, 1990:134). In **Outside the walls** (1995) poog die wit hoofkarakter om sy rassistiese optrede teenoor swart plakkers reg te stel deur by hulle lewens betrokke te raak. In hierdie geval word die karakter se rassisme dus deur homself en nie deur ander karakters veroordeel nie.

Die doel van rassisme in hierdie en ander Suid-Afrikaanse jeugverhale blyk te wees om konflik tussen die karakters uit te lok en dan die nodige konflikoplossing, versoening en eventuele insig in rasseverhoudinge daarop te laat volg. Ander jeugverhale blyk die uitbeelding van rassisme aan te wend om 'n getroue beeld van Suid-Afrika op 'n bepaalde tyd in die geskiedenis voor te hou.

Tabel 21

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Rassisme jeens wit karakters	5 (2%)	10 (7,25%)

Wittes word volgens Töttemeyer (1984:177) feitlik nooit uitgebeeld as die objek van karakters van ander rassegroepe se haat nie. Alhoewel dit die helfte minder voorkom as rassisme jeens gekleurde karakters, is rassisme jeens wit karakters wel aangetref in Suid-Afrikaanse jeugverhale wat sedert 1990 verskyn het. **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990), **Kheto** (Bailey, 1994), **Knock knock, who's there?** (Schlebusch, 1995), **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995) en **Hartebreker** (Van Niekerk, 1997) is sommige van die jeugverhale waarin hierdie verskynsel aangetref word. Nkululeko beskuldig sy wit stiefsuster in **The red-haired Khumalo** (Bregin, 1994) byvoorbeeld daarvan dat sy soos alle ander wittes "...always want everything your own way" (p. 61). In **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1998) is Dudu woedend vir die wit gesin by wie sy inwoon, want "Julle wittes dink julle weet alles, maar julle weet niks!...Dis Boere soos julle wat my pa vermoor het." (p. 69).

Die rassisme jeens wittes wat in hierdie jeugverhale voorkom is nie naastenby so grafies en kru soos dié wat jeens gekleurdes uitgebeeld word nie, maar dit is nietemin verblydend dat dit nie meer slegs wit karakters is wat rassisties optree nie. Die uitbeelding van rassisme teenoor wit karakters is een van die wyses waardeur verhoed kan word dat gekleurdes as passiewe slagoffers uitgebeeld word.

4.4.2.3.5 Kollektiewe skuld en groepsverantwoordelikheid

Tabel 22

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Kollektiewe skuld	1 (0,4%)	11 (7,97%)

In die Afrikaanse jeuglektuur wat sedert 1990 verskyn het, is daar slegs een verwysing aangetref na wit karakters wat skuldgevoelens ervaar oor onregte wat teenoor ander rassegroepe gepleeg is, teenoor die elf van Engelse jeuglektuur. Onregte wat teenoor gekleurdes gepleeg is en steeds gepleeg word, word wel in Afrikaanse jeuglektuur uitgewys, maar wit karakters aanvaar egter nie, met die uitsondering van 'n onderwyser in **Luc en Libertine** (Le Roux-Van der Boon, 1998), kollektiewe verantwoordelikheid vir hierdie gebeure nie. In laasgenoemde verhaal sê die wit onderwyser: "Ons wittes het met die gewete betaal. Elke dag nog as ons in die koerante lees wat alles voor die Truth en Reconciliation uitgekots word, betaal ons." (LeRoux-Van der Boon, 1998:14).

Wit karakters in Afrikaanse jeuglektuur aanvaar wel persoonlike verantwoordelikheid vir onregte wat hulle teenoor spesifieke gekleurdes gepleeg het. Marthinus haal sy woede oor die dood van sy beste vriend, wat deur 'n swart man doodgery is, op 'n swart adolessent, Thomas, uit in **Vriende van eggo** (Schüler, 1993). Wanneer hy egter sy fout besef, doen hy alles in sy vermoë om vir Thomas op te spoor (hy gaan soek selfs na hom in die township) ten einde hom om verskoning te vra. George Smith, 'n karakter in **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993) vra ook vir Frank om verskoning nadat Frank valslik beskuldig is vir 'n daad wat deur George gepleeg is en in **Droomwa** (Hough, 1990) begin Paul huil wanneer hy besef hoe seer hy vir Joseph gemaak het deur hul vertrouensverhouding te skaad.

Engelse jeuglektuur daarenteen verwys dikwels na skuldgevoelens wat deur wit karakters ervaar word, veral met betrekking tot hul bevoorregte sosio-ekonomiese omstandighede. Lora in **The boy from the other side** (Bregin, 1992) is gedurig bang dat geweld haar lewe sal aanraak en voel selfs op 'n manier dat sy dit verdien. Lu, 'n wit karakter in **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990), wonder hoe haar drie bruin vriendinne voel "looking out on all this beauty which was hers to look at every morning"(p. 57) en Kate in **Knock knock, who's there** (Schlebusch, 1995) vertel vir haar bruin vriendin van die skuldgevoelens wat sy ervaar oor die onregte wat in die verlede deur wittes teenoor gekleurdes gepleeg is. **Outside the walls** (Bransby, 1995) handel feitlik uitsluitlik oor John se skuldgevoelens oor die haglike omstandighede waarin die plakkers in die naburige plakkerskamp hulle bevind.

4.4.2.4 Historiese perspektief

Tabel 23

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Historiese jeugverhale	11 (4,4%)	9 (6,52%)
Objektiewe historiese jeugverhale	3 (1,2%)	7 (5,07%)
Subjektiewe historiese jeugverhale	8 (3,2%)	2 (1,45%)

Volgens Heale (1998:14) word daar feitlik nie meer historiese jeugverhale in Suid-Afrika gepubliseer nie, hoofsaaklik omdat dit so 'n sensitiewe kwessie is en omdat die wyse waarop geskiedenis onderrig is alle belangstelling daarin tot niet laat gaan het. Die feit dat slegs elf van die Afrikaanse en nege van die Engelse jeugverhale wat bestudeer is as historiese verhale beskou kan word, dien dan ook ter illustrasie van hierdie stelling.

Tötemeyer (1984:50) bevind in haar navorsing dat historiese verhale afsydig staan teenoor die lyding en ervaringe van gekleurdes wat betrokke is in swart-wit konflikte en min tot geen aandag skenk aan die oorsake van hierdie konflikte soos gesien vanuit gekleurdes se perspektief. Die Afrikaanse historiese jeugverhale wat sedert 1990 verskyn het, het oor die algemeen hierdie bevinding bevestig. In beide **Die weeskinders** (Conradie, 1990) en **Duine van die dood** (Pfaff, 1991) word die Xhosas uitgebeeld as wreed, gevoelloos en bloeddorstig. Veewagters en bediendes word slegs as aanvaarbaar beskou indien hulle onderdanig en lojaal is. Die bediendes in **Dwarstrek oor die drake** (Nel, 1990) vertolk wel 'n belangrike rol met betrekking tot die versorging van gesinslede, maar hul gevoelens en gedagtes rondom gebeure word nie verken nie.

In **Seun uit die see** (Strijdom-Meij, 1991) waarin 'n wit seun deur Xhosas "aangeneem" word en hul tradisies en leefwyse ten volle aanvaar, word gekleurdes as meer as net bediendes of "die vyand" uitgebeeld. **Droomwa** (Hough, 1990) en **Los my uit, paloekas!** (Weideman, 1992) wat beide gedurende die sestigerjare afspeel, kan ook as objektiewe en suksesvolle historiese jeugverhale beskou word. Die sukses van hierdie jeugverhale is daarin geleë dat die perspektief van gekleurdes verskaf word op die aanvang van geïnstitusioneerde apartheid.

The message (Coetzee, 1990) het 'n jong San meisie as hoofkarakter wat 'n belangrike brief aan Louis Tregardt moet besorg. Alhoewel die verhaal in 'n mate poog om hierdie gebeure vanuit 'n ander perspektief as 'n wit perspektief te beskou, bly dit in wese 'n avontuurverhaal en word die verhouding waarin Mietjie staan tot hierdie gebeure nie verken nie. **92 Queens Road** (Case, 1991) voldoen ook nie aan die vereistes wat gestel word vir objektiwiteit nie, hoofsaaklik omdat die wit karakters in die verhaal oorwegend negatief uitgebeeld word en die gekleurdes oorwegend positief.

In teenstelling met bogenoemde verhale is **The hungry people** (Seed, 1992) suksesvol in die uitbeelding van die Anglo Boere-oorlog, soos beskou vanuit die oogpunt van 'n swart seun, Rojane. Die verhaal voldoen ook aan die vereistes wat gestel word ten opsigte van balans, aangesien daar wit mense is wat Rojane as minderwaardig behandel, maar ook wit mense is wat hom menswaardig behandel. **Nongqawuse's prophecy** (Press, 1990), **Krotoa** (Press, 1990) en **Joseph Zulu** (Schroeder, 1991) is verdere voorbeelde van Engelse jeugverhale wat daarin slaag om historiese gebeure op 'n objektiewe wyse vanuit die oogpunt van gekleurde hoofkarakters te beskou.

4.4.2.5 Lewenstyl

Tabel 24

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Positiewe uitbeelding van alternatiewe lewenstyl	5 (2%)	9 (6,52%)
Negatiewe uitbeelding van alternatiewe lewenstyl	6 (2,4%)	1 (0,72%)

Die lewenstyle van gekleurdes behoort, volgens Töttemeyer (1988a:176) nie negatief uitgebeeld te word in kontras met die wit norm nie en insig moet verskaf word in ander lewenstyle met die klem op die positiewe aspekte daarvan. Die lewenstyle van gekleurdes word in Afrikaanse jeuglektuur oorwegend negatief en in Engelse jeuglektuur oorwegend positief uitgebeeld. **The red blanket** (De Swardt, 1993), ‘n **Komers vir Zodwa** (Wooding, 1994), **All Anna’s children** (Davidow, 1996) en **Ditsem Dawid!** (Du Plessis, 1996) is almal voorbeelde van jeugverhale waarin die kultuur en lewenstyl van gekleurdes uitgebeeld word as verskillend van dié van wittes, maar nie minderwaardig daaraan nie. **By die lêplek van die leeus** (Prinsloo, 1997) en **Klop klop, wie’s daar?** (Fourie, 1997) daarenteen beeld die lewenstyl van swart karakters op so ‘n oppervlakkige en stereotipe wyse uit dat dit as lagwekkend voorkom en nie aan lesers ‘n getroue weergawe van die alternatiewe lewenstyl van gekleurdes voorhou nie. Wanneer ‘n sangoma byvoorbeeld in **Klop-klop, wie’s daar** (Fourie, 1997) met behulp van ‘n ritueel ‘n spook uit ‘n studentehuis wil verwilder, “...wonder Shani of sy nie dalk ‘n petrolbom gaan maak nie.” (p. 89) en blyk die sangoma se hulp uiteindelik niks anders as “oëverblindery” (p. 91) te wees nie.

4.4.2.6 Milieu

Tabel 25

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Stedelike milieu	60 (24%)	44 (31,88%)
Plattelandse milieu	44 (17,6%)	35 (25,36%)

(Let daarop dat hierdie statistieke slegs betrekking het op daardie Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin karakters van verskillende rasse met mekaar in kontak kom).

Töttemeyer (1984:131) het in haar studie bevind dat rasseverhoudinge, indien dit wel uitgebeeld word, gewoonlik op ‘n plaas afspeel, aangesien die gesegregeerde stedelike milieu hom nie leen tot die uitbeelding van hierdie tema nie. Heelwat veranderinge het sedertdien in hierdie verband plaasgevind. Die meerderheid Suid-Afrikaanse jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is en waarin karakters van verskillende rasse in interaksie tree, speel in ‘n stedelike omgewing of in groot plattelandse dorpe af.

Tabel 26

Plek van kontak	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Geïntegreerde opvoedkundige instansies	32 (12,8%)	16 (11,59%)
Karakters of hul ouers se beroepe	49 (19,6%)	35 (25,36%)
Toevallige ontmoetings	13 (5,2%)	9 (6,52%)
Dieselfde woonbuurt	12 (4,8%)	15 (10,87%)
Gemeenskaplike belangstellings	5 (2%)	3 (3,62%)
Gesins- of familieverband	2 (0,8%)	4 (2,9%)
Vriende van ouers of familielede	0	3 (2,17%)
Politieke ideologieë	0	2 (1,45%)

Alhoewel geïntegreerde skole in die meeste van die jeugverhale as medium vir interrassige kontak dien, waaronder **Spinnekopsomer** (Maartens, 1992), **Nicola B : streng privaat** (Preller, 1994), **Knock knock, who's there** (Schlebusch, 1995) en **Moongirl** (Smith, 1996), word kontak tussen persone van verskillende rasse ook in die hand gewerk deur karakters se eie of hul ouers se beroepe. So word Moses in **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990) in kontak gebring met twee wit seuns omdat sy ma hulle huishulp is, kom Herman in **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995) gereeld by Indiërs aan huis omdat hy sy pa help om verkoelingstoestelle te herstel en is Jay Molefe se pa 'n werknemer van die Scott gesin in **The Bughouse** (Milne, 1997).

Ander karakters ontmoet weer toevallig - op 'n straathoek, in 'n kloof of by 'n motorhawe - soos wat die geval is in onder andere **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995), **Die optog van die aftjoppers** (Weideman, 1994) en **Stoning the tree** (Garisch, 1995). Al hoe meer karakters, veral in Engelse jeuglektuur, kom met mekaar in kontak omdat hulle in dieselfde woonbuurt woonagtig is. Jay en Lungile in **The genuine half-moon kid** (Williams, 1992) woon byvoorbeeld in dieselfde straat en in **Dark waters** (Robson, 1995) is Zack en Jeremy bure.

Tabel 27

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Karakters van verskillende rasse betree mekaar se wonings of woonbuurte	16 (6,4%)	33 (23,91%)

Wat milieu betref, is dit belangrik om daarop te let dat die karakters in Suid-Afrikaanse jeugverhale in 'n toenemender mate die woongebiede asook die wonings van karakters van ander rasse betree. Jacques, wit hoofkarakter van **Die optog van die aftjoppers** (Weideman, 1994), gaan saam met Songwabo na die township ten einde 'n orkes wat hy

in sy optog wil gebruik te gaan besoek. Hy is aanvanklik senuweeagtig oor die besoek aan hierdie “vreemde en veelbesproke wêreld” (Weideman, 1994:75), maar die meeste inwoners blyk hom goedgesind te wees. In **Vriende van eggo** (Schüler, 1993) gaan soek Marthinus na sy vriend Thomas in die township waar hy woonagtig is. Sommige inwoners staar hom aan, maar niemand doen hom enige leed aan nie. Herman in **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995) kom gereeld aan huis van sy Indiër vriend, Ismael Minty, en Cornelius is dan ook juis in die huis van sy Indiër vriendin, Shaleen, wanneer hy haar vir die eerste maal soen in **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996).

Lora in **The boy from the other side** (Bregin, 1992) gaan soek na haar vriend Gabriel in die naburige plakkerskamp, maar vorder egter nie ver voordat haar moed haar begewe nie. Matthew in **The boy who counted to a million** (Bransby, 1995) gaan saam met sy pa en hul huishulp se man na die township ten einde die skade aan laasgenoemde se winkel te bepaal. In **Wake up singing** (Rosenthal, 1990), gaan Em en Nick tydens die Paasvakansie daaglik na die township vir “constructive community service”(p. 25) en dit is vir hulle soos “a trip to another country”(p. 26). Lu gaan soek na Roseletta in ‘n bruin woonbuurt en dit is “a world she did not know at all”(p. 45) in **The dealers’ daughters** (Jermieson, 1990).

4.4.2.7 Taalgebruik

Tabel 28

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Taalvaardighede van gekleurde karakters is beperk	4 (1,6%)	2 (1,45%)

Die taalgebruik van gekleurde karakters blyk oor die algemeen nie in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur wat sedert 1990 gepubliseer is ‘n probleem te wees nie. Enkele uitsonderings word wel aangetref. In **Play music** (Bowie, 1996) praat ‘n swart straatkind soms in gebroke Engels en in **Thoko** (Brenda Munitich, 1993) kan die swart hoofkarakter nie saam met die dogtertjies van haar wit werkgewer speel nie, omdat sy nie hulle taal verstaan nie.

Droomwa (Hough, 1990) en **Vlerkdans** (Hough, 1992) het volwasse gekleurde karakters wat nie korrekte woordvolgordes gebruik nie. Thomas, die bruin hoofkarakter in **Disse flippen stukkende wêreld, dié my ou sê** by geleentheid: “Julle wil my nog nooit in julle skool gehet het nie.” (Du Plessis, 1991:16) en ‘n swart straatkind in **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995) “Hulle se matraste is sag.” (p. 55). Aangesien Afrikaans en Engels nie die moedertaal van die genoemde gekleurde karakters is nie en

hulle in die betrokke verhale oor die algemeen met deernis en begrip uitgebeeld word, kan dit gestel word dat dit waarskynlik nie die bedoeling van die outeurs was om die gekleurde karakters as dom of agterlik voor te stel by wyse van hul taalgebruik nie. Die taalgebruik van gekleurde karakters kan egter misbruik word om gekleurdes in 'n swak lig te stel en die outeurs van Suid-Afrikaanse jeuglektuur behoort dus eerder die positiewe aspekte van gekleurdes se taalgebruik uit te lig. So kan outeurs onder andere fokus op die feit dat gekleurde karakters meer taalvaardig is as wit karakters, omdat hulle byvoorbeeld meer tale magtig is.

4.4.2.8 Illustrasies

Tabel 29

	Afrikaanse jeuglektuur	Engelse jeuglektuur
Bestudeerde jeugverhale	250	138
Illustrasies getrou aan werklikheid	5	4
Illustrasies nie getrou aan werklikheid	3	0

Daar was baie min Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin daar illustrasies voorgekom het. Hierdie illustrasies was almal getrou aan die werklikheid, met die uitsondering van die illustrasies in drie Afrikaanse jeugverhale. In **Ouma Hester en die Getaway-kar** (Oosthuysen, 1996), **Ouma Hester en die Zepelin** (Oosthuysen, 1996) en **Ouma Hester en die Dreadnought Merk III** (Oosthuysen, 1997) is daar in die illustrasies geen onderskeid gemaak tussen wit en gekleurde karakters nie. Die kleur en ander identifiserende eienskappe van karakters van verskillende rasse is nie in die illustrasies aangedui nie en geen afleidings kon dus daaruit gemaak word rakende die rassegroepe waartoe die karakters behoort nie. Die verskynsel van alledaagsheid, wat behels dat daar glad nie na die rassegroepe van karakters verwys word nie, het dus op hierdie illustrasies betrekking. Net soos in die uitbeelding van rasseverhoudinge in jeuglektuur behoort hierdie tendens, ook wat illustrasies betref, vermy te word ten einde 'n getroue weergawe van die werklikheid te verseker.

4.5 Samevatting

In die voorafgaande is voorbeelde uit die Suid-Afrikaanse jeuglektuur gebruik om ondersoek in te stel na bepaalde tendense wat voorheen in Suid-Afrikaanse jeuglektuur geïdentifiseer is en veranderinge, indien enige, wat ten opsigte daarvan plaasgevind het. Nuwe tendense is ook uitgewys en beskryf. Dit is duidelik dat daar veranderinge in die hantering van rasseverhoudinge en verwante aangeleenthede voorkom, maar dat die tekste deur idealisering en vermyding nog nie die situasie daadwerklik aanspreek nie.

Hoofstuk 5

Rasseverhoudinge in jeugverhale waar dit as tema dien

5.1 Inleiding

Vanuit die vorige hoofstuk blyk dit dat bepaalde tendense geïdentifiseer kan word in die uitbeelding van rasseverhoudinge en verwante aangeleenthede in Suid-Afrikaanse jeuglektuur. In hierdie hoofstuk sal die wyse waarop hierdie tendense figureer in jeugverhale, wat rasseverhoudinge as hooftema het, uitgewys word. Enige ander unieke kenmerke of belangrike aspekte met betrekking tot die wyse waarop rasseverhoudinge in die spesifieke verhale aangespreek word, sal ook bespreek word. Die besprekings sal ten doel hê om aan te toon hoe rasseverhoudinge hanteer word deur outeurs wat dit doelbewus aanspreek en hoe Afrikaanse en Engelse jeuglektuur in hierdie verband van mekaar verskil of ooreenkom. Bepaalde afleidings sal ook gemaak word met betrekking tot die ontwikkelingsgang wat waargeneem is in die uitbeelding van rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur vanaf 1990 tot Junie 1998.

Die verhale sal chronologies volgens publikasiedatum rangskik word en Afrikaanse en Engelse jeugverhale sal alfabeties binne hierdie chronologiese volgorde bespreek word.

5.2 Waarnemings uit die tekste

5.2.1 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1990 gepubliseer is

5.2.1.1 Afrikaanse jeugverhale

Droomwa (1990) deur Barrie Hough, is die eerste van drie Afrikaanse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema wat gedurende 1990 verskyn het. In **Droomwa** (1990) word die hoofkarakter, Paul, se verhouding met Joseph, die “boss boy” by hul woonstelblok, verken. Alhoewel Joseph se status laer is as dié van die wit karakters in die verhaal, vertolk hy ‘n belangrike rol ten opsigte van Paul se fisiese en emosionele versorging. Joseph tree as vaderfiguur op vir Paul, wie se eie pa oorlede is, en help Paul om te beseef dat aspekte soos gelyke behandeling en wedersydse respek van kardinale belang is in verhoudinge tussen mense van verskillende rasse. Net soos wat die geval is in enige ander vader-seun verhouding deel Paul en Joseph intieme gedagtes en gevoelens, maar verkeer hulle soms in konflik en stel hulle mekaar soms teleur. Beide die positiewe en negatiewe elemente van hierdie verhouding word dus uitgewys.

Die verhaal bevat verwysings na apartheid en rassisme jeens gekleurdes (p. 46, 56, 77) en wys lesers op die verband tussen apartheid en die sosio-ekonomiese omstandighede

van gekleurde mense in Suid-Afrika (p. 50). Die taalgebruik wat deur die outeur in Joseph se mond gelê word, veral die omgekeerde woordorde soos “Soos ek kom van die holiday af, ek sien hom die kar” (p. 37) en “Die mfana hy moet hê die pappie” (p. 61), is egter steurend en kan die stereotipe (en oneerlike) beeld van swart mense as persone wat Afrikaans nie behoorlik magtig is nie, versterk. Joseph word egter met soveel begrip en deernis uitgebeeld, dat dit onwaarskynlik is dat dit die bedoeling van die outeur was om Joseph by wyse van sy taalgebruik in ‘n swak lig te stel.

In die geheel beskou is **Droomwa** (1990) suksesvol in sy uitbeelding van ‘n tydperk toe apartheid in Suid-Afrika hoogty gevier het en bied dit dus ‘n getroue weergawe van die werklikheid soos wat dit in die sestigerjare daar uitgesien het. Deur op Joseph se beleving van apartheid te fokus, bied die verhaal ook ‘n ander perspektief as ‘n wit perspektief op historiese gebeure en kan dit op grond hiervan as ‘n suksesvolle historiese verhaal beskou word.

Ken jy die weerligvoël? (1990) deur Elsabe Steenberg bevat, in teenstelling met **Droomwa** (Hough, 1990), geen verwysings na konflik in die verhouding tussen Donna en die huishulp se seun, Thomas, nie. Hulle interaksie sentreer uitsluitlik rondom ‘n mitiese weerligvoël wat Donna sal help om weer te kan loop (p. 29-32, 66-69, 81-83). Enige verdieping wat in hul verhouding of ten opsigte van karakterbeelding sou kon plaasvind word deur die genoemde obsessie met die weerligvoël gekortwiek. Thomas se ongemotiveerde en hardnekkige “bygelowigheid” versterk die stereotipe beeld dat bygelowigheid die vernaamste kenmerk van swartes se kultuur is en verskaf sodoende aan wit lesers ‘n subjektiewe en verdraaide beskouing van die lewenstyl van swartes.

Plek van die dolfyne (1990) deur Maretha Maartens is die enigste Afrikaanse jeugverhaal wat in 1990 gepubliseer is wat rasseverhoudinge vanuit die oogpunt van ‘n swart hoofkarakter beskou. Moses vergesel sy ma se werkgewers (‘n dominee en sy vrou) wanneer hulle ‘n groep bejaardes na die kus neem. Die bejaardes tree aanvanklik onsensitief en rassisties teenoor Moses op, maar besef aan die einde van die verhaal dat Moses “‘n mens”(p. 98) is en kan hulle, noudat hulle weet “wie hy is”(p. 98), hulle vooroordele jeens hom te bowe kom. Hiermee dui die outeur aan dat kennis ‘n voorvereiste is vir houdingsveranderinge of groter verdraagsaamheid jeens ander rasse. Die bejaardes in die verhaal is per slot van rekening vir die grootste gedeelte van hulle lewens aan die ideologieë van apartheid blootgestel en hierdie beleid van geforseerde verwydering het ‘n gebrek aan kennis oor ander rasse teweeg gebring.

Dit wil egter voorkom asof Maartens wil impliseer dat gekleurde adolessente aan uitsonderlike hoë eise moet voldoen om deur wittes aanvaar te word. In die slottoneel van die verhaal moet die bejaardes mekaar eers herinner aan al die “goeie dade” wat Moses gedurende die vakansie teenoor hulle verrig het voordat hulle instem om terug te draai om seewater vir sy Gogo te gaan haal (p. 98). Laasgenoemde skep die indruk dat wit mense op bepaalde wyses deur swart mense bevoordeel moet word voordat hulle as aanvaarbaar beoordeel sal word.

‘n Verdere verhouding wat in **Plek van die dolfyne** (1990) ter sprake is, is dié tussen Moses en die dominee se seuns. Die twee wit seuns tree dikwels uitlokkend en diskriminerend teenoor Moses op (vergelyk byvoorbeeld p. 45-46 en p. 61-65), maar hy verduur dit moedig en reageer gewoonlik nie daarop nie. Hier is daar dus sprake van die “innerlike krag” waaroor gekleurde karakters dikwels in Suid-Afrikaanse jeuglektuur beskik. Moses word uitgebeeld as iemand met karakter - iemand wat meer selfbeheersing kan toepas, meer geduldig is en ook meer vergewingsgesind is as sy wit eweknieë. Teen die einde van die verhaal doen die seuns meer moeite om met mekaar oor die weg te kom en word die verskille tussen hulle, wat eens onoorbrugbaar voorgekom het, minder namate hulle positiewe ervarings deel en mekaar beter leer ken. Die karakters verkeer dus in konflik, maar versoening vind ook plaas.

By wyse van die verkenning van Moses en sy gesin se lewensomstandighede kom lesers te wete dat huishulpe te alle tye beskikbaar moet wees om in hulle werkgewers se behoeftes te voorsien en dat huishulpe se kinders gevolglik dikwels na hulself moet omsien. Die armoede asook die probleme ten opsigte van onderrig wat township adolessente ondervind, word ook uitgewys (p. 5-7, 21, 26), maar die oorsprong van hierdie probleme word nie deur die outeur verken nie. Ten spyte van laasgenoemde tekortkoming, dien dit vermeld te word dat **Plek van die dolfyne** (1990) een van die min Suid-Afrikaanse jeugverhale is waarin positiewe aspekte van township-lewe uitgewys word. Die algemeen aanvaarde sterk gemeenskapsgevoel wat in townships aangetref word, kom byvoorbeeld duidelik in die verhaal na vore (vergelyk p. 17-20).

5.2.1.2 Engelse jeugverhale

Die Engelse jeugverhale wat gedurende 1990 gepubliseer is verskil van die drie Afrikaanse jeugverhale wat hierbo bespreek is in dié opsig dat dit die sosio-politieke en sosio-ekonomiese omstandighede waardeur Suid-Afrika op daardie tydstip gekenmerk is in heelwat meer besonderhede verken. **Homeward bound** (1990) deur Lawrence Bransby, speel byvoorbeeld teen die agtergrond van ‘n geïntegreerde skool af en skroom

nie om rassisme jeens gekleurde leerlinge en die geweld wat dikwels daarmee gepaard gaan, uit te beeld nie (p. 9-10, 20-21, 35-36, 52-53).

Solomon, die enigste swart leerling aan 'n voormalige wit skool, beskik net soos Moses in **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990), oor die innerlike krag om die rassime waarmee hy daagliks gekonfronteer word te verdra. Hy verloor soms sy humeur (p. 36, 65), maar oor die algemeen word sy houding getipeer deur die volgende aanhaling: "His face was sort of calm, dignified, and he didn't say anything - just walked out." (p. 71). Hy beskik ook oor meer insig in menslike gedrag en verhoudinge as sy wit skoolmaats en besef byvoorbeeld dat "Some blacks are rubbish and so are some whites. Why can't you ... well look at people instead of the colour of their skins!" (p. 48).

Die moed en uithou vermoë wat Solomon openbaar, lok by Jason, die verteller, bewondering en respek uit en noop hom om meer oor Solomon te wete te kom en uiteindelik sy houding jeens hom te verander. Houdingsverandering word dus hier, soortgelyk aan **Droomwa** (Hough, 1990) en **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990), by wyse van kennis en begrip bewerkstellig. Die feit dat al die leerlinge se houdinge jeens Solomon nie verander nie - vir baie van hulle bly hy tot aan die einde 'n onwelkome indringer - maak die verhaal des te meer realisties.

Melding word gemaak van Solomon se romantiese betrokkenheid by 'n wit klasmaat en alhoewel die paartjie heelwat teenkanting kry, weier Solomon om die verhouding te verbreek (p. 110). Terselfertyd wil hy egter nie te ernstig raak met haar nie, want "There is a bond between us, but also a barrier...Years of apartness and fear and suspicion." (p. 120). Aan die einde van die verhaal verlaat Solomon dan ook die skool, waarskynlik weens druk van die swart gemeenskap en gaan hierdie en al die verhoudinge wat so moeisaam tot stand gebring is, tot niet (p. 129). Die indruk word dus geskep dat adolessente meer baat daarby sal vind om in hul eie gemeenskappe skool te gaan en te woon as om die grense wat deur apartheid daar gestel is oor te steek en te poog om sinvolle verhoudinge met adolessente van ander rasse aan te knoop.

Into the valley (1990) deur Michael Williams verken die politieke geweld waardeur Kwazulu-Natal reeds vir 'n geruime tyd geteister word. Die wit hoofkarakter, Walter, onderneem 'n reis na Kwazulu-Natal om 'n swart jeugdige te ontmoet wat, volgens koerantberigte, sy dorpie teen oornam van die Inkatha Vryheidsparty beskerm. Tydens sy verblyf kom Walter tot die besef dat die bendes swart adolessente wat by die geweld betrokke is "weren't a gang of boys off to have an adventure. They had been in many

skirmishes before where death has been the outcome.”(p. 97). Williams slaag dan ook dwarsdeur die verhaal daarin om die realiteite verbonde aan ‘n bestaan midde hierdie politieke geweld aan lesers uit te wys en dui ook moontlike oorsake van die geweld aan (p. 21, 49, 70-71, 95, 122-123).

Serena’s story (1990) deur Lesley Beake is die enigste Engelse jeugverhaal sedert 1990 wat die verhouding tussen ‘n swart vroulike adolessente en ‘n wit volwassene uitbeeld. Wanneer Serena na Johannesburg gaan in ‘n poging om haar ma op te spoor, neem sy haar intrek by ‘n wit vrou, Jane (p. 32). Soortgelyk aan Solomon in **Homeward bound** (Bransby, 1990), is Serena ‘n swart adolessent wat karakter en innerlike krag openbaar en wat selfs, as gevolg van die waardigheid waarmee sy optree, vir Jane laat afsien van alkohol (p. 51-53). Serena beskik oor bykans geen negatiewe eienskappe nie en die karakterbeelding in hierdie verhaal kan dus as eensydig beskou word.

Soos in **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990) word daar in **Serena’s story** (1990) verwys na die benarde sosio-ekonomiese omstandighede waarin die hoofkarakter en haar familie hulle bevind. Serena se ma is ‘n huishulp sedert sy as jong meisie deur haar ma aan wit mense verkoop is en kon, omdat sy toe weer haar eie dogter moes onderhou, nooit hierdie eensame, ondankbare bestaan ontsnap nie (p. 40-45, 56-58, 62-63). Lesers kom tot die besef dat die kinders van huishulpe, omdat hulle nie by hulle ma’s kan inwoon nie, ontnem word van ‘n sinvolle verhouding met hul ouers (p. 1-4, 40-42). Die feit dat Serena se ouma bereid was om haar eie dogter en vir Serena aan vreemdelinge te verkoop (p. 9-10), skep egter ‘n negatiewe beeld van gekleurdes se gesinsverhoudinge.

The dealers’ daughters (1990) deur Allan Jermieson is die enigste Engelse jeugverhaal sedert 1990 wat die verhoudinge tussen meisies wat tot verskillende rasse behoort in soveel detail verken. Die twee wit en drie bruin karakters, wat almal ‘n liefde vir perdry deel, bring ‘n vakansie op die kleinhoewe van een van die wit karakters deur en besef in die proses dat “Between us and them, and them and us, there is no difference. People are people.” (p. 141). Konflik kom wel tussen die karakters voor, maar word telkens opgelos deurdat beide wit en bruin karakters kompromieë aangaan om mekaar se behoeftes te akkommodeer (vergelyk byvoorbeeld p. 89-95).

Een van die belangrikste kenmerke van die verhaal is dat die wit karakters bewus word van die sosio-ekonomiese omstandighede waarin gekleurdes hulle bevind vanweë die beleid van apartheid - in die besonder die Groepsgebiedewet en die gevolglike

geforceerde verwyderings (p. 45-47, 100-101). Die wit meisies se bevoorregte omstandighede word dan ook dwarsdeur die verhaal teenoor die bruin meisies se armoede gestel, onder andere by wyse van verwysings na skuldgevoelens wat die wit karakters ervaar (p. 56-57, 98).

Vanuit hierdie verhaal, asook vanuit **Into the valley** (Williams, 1990) en **Serena's story** (Beake, 1990) wat hierbo bespreek is, blyk dit dat karakters van verskillende rasse al hoe meer vryheid het om binne mekaar se woongebiede en selfs wonings in te beweeg. Die wit karakters in **The dealers' daughters** (1990) gaan besoek onder andere die bruin meisies by hulle huis in Athlone (p. 45), terwyl die bruin meisies weer 'n vakansie in wittes se huis deurbring (p. 54-144).

'n Liefdesverhouding ontwikkel in **The dealers' daughters** (1990) tussen 'n wit en 'n bruin adolessent. In teenstelling met die karakters in **Homeward bound** (Bransby, 1990) kry die adolessente in **The dealers' daughters** (1990) nie met veel teenkating of kritiek op hulle verhouding te make nie en word daar aangedui dat hul verhouding wel 'n kans op sukses het. Dit is egter onwaarskynlik dat 'n interrassige liefdesverhouding gedurende die spesifieke tydperk waarin die verhaal afspeel (waarskynlik die laat tagtigerjare) sonder meer aanvaar sou word.

Wake up singing (1990) deur Jane Rosenthal verken die "struggle" in heelwat besonderhede. Wat die verhaal nog meer uniek maak is dat wit adolessente se betrokkenheid by en hulle indrukke van die "struggle" die fokuspunt van die verhaal vorm. Die swart karakters in die verhaal se gedagtes en gevoelens met betrekking tot hierdie aangeleenthede word ongelukkig nie in naastenby soveel besonderhede verken nie. Dit kan selfs gestel word dat die swart karakters in **Wake up singing** (1990) geen ander doel dien as om oningeligte wit karakters en lesers te wys op die invloed wat apartheid op gekleurdes se lewens het nie (p. 15, 51-52, 64-67, 71-74).

Net soos in **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) kom wit en swart karakters in hierdie verhaal in mekaar se woongebiede. Nick, die wit hoofkarakter van die verhaal, gaan gedurende die Paasvakansie daaglik die township binne om gemeenskapsdiens te verrig (p. 25) en versteek later twee swart jeugdige in hulle huis (p. 65).

Die outeur slaag daarin om, met betrekking tot die uitbeelding van die wit karakters in die verhaal, 'n redelike balans te handhaaf. So figureer daar byvoorbeeld beide 'n regsgeesinde onderwyser en 'n polities liberale onderwyser in die verhaal en ondersteun Nick se ma hom in sy politieke aktiwiteite, terwyl sy pa hom verwerp. Dieselfde balans

word egter nie gehandhaaf in die uitbeelding van gekleurde karakters nie. Al die gekleurde adolessente karakters in die verhaal word as helde van die politieke stryd uitgebeeld. Hulle beskik oor innerlike sekuriteit en trots en kan op grond daarvan met selfvertroue optree en sterk staan in hulle oortuiging (p. 15, 51-52, 64-67, 71-74).

5.2.2 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1991 gepubliseer is

5.2.2.1 Afrikaanse jeugverhale

Slegs twee Afrikaanse jeugverhale wat rasseverhoudinge as tema het verskyn gedurende 1991. In **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (1991) deur Hans du Plessis word Thomas, 'n bruin seun, net soos Serena in **Serena's story** (Beake, 1990) deur sy ma in die sorg van 'n familielid agterlaat. Die redes waarom Thomas se ma Potchefstroom moes verlaat word verken (p. 10-13) en sy keer aan die einde van die verhaal terug om hom te kom haal (p. 119), maar sy kontak hom nie terwyl sy weg is nie en is nie met hom eerlik oor die feit dat sy hom gaan agterlaat nie (p. 23-26). Hierdeur word die indruk geskep dat Thomas se ma haar eie behoeftes voor dié van haar kind plaas en dat sy nie werklik vir hom omgee nie.

Thomas raak bevriend met 'n wit seun, Dirk, wat in dieselfde woonbuurt woon as waar Thomas en sy oom 'n kamer in 'n agterplaas deel. Thomas kom dikwels by Dirk aan huis en woon selfs vir 'n ruk by die gesin (p. 20, 72-74, 80-81, 106-107). Adolessente van verskillende rasse kry dus nou in Afrikaanse jeuglektuur, soortgelyk aan Engelse jeuglektuur, die geleentheid om meer vrylik met mekaar te sosialiseer. Thomas en Dirk word egter nooit op gelyke voet geplaas nie, hoofsaaklik omdat Thomas se sosio-ekonomiese status laer as die van Dirk is en hy ook afhanklik is van Dirk en sy pa om in te gryp ten einde sy omstandighede te verbeter (p. 16-17, 72-74, 88-89, 111).

'n Besondere hegte vriendskap ontstaan vanuit die staanspoor tussen Dirk en Thomas, maar dit is onduidelik waarop hierdie vriendskap gefundeer is: hulle ken mekaar nie lank nie, kom nie vanuit dieselfde agtergrond of sosio-ekonomiese klas nie en deel nie enige belangstellings nie. Thomas se verhoudinge met die ander wit karakters in die verhaal voldoen ook nie aan die vereistes wat gestel word aan 'n eerlike en realistiese uitbeelding van rasseverhoudinge nie. Die meeste van hierdie karakters tree deurgaans rassisties teenoor Thomas op en is teen sy opname in hulle skool gekant (p. 5-7, 51, 87, 98). Aan die einde van die verhaal verander hulle eensklaps van opinie en ondersteun Thomas ten volle in sy konfrontasie met die skoolboelie (p. 118). Verdraagsaamheid teenoor persone van ander rasse kan nie binne oomblikke of dae ontwikkel nie, aangesien kennis van individue of groepe van ander rasse as voorvereiste gestel word vir

die verkryging van groter insig en verdraagsaamheid. Die seuns (met die uitsondering van Dirk) ken egter nie vir Thomas of enige ander bruin adolessent op hierdie stadium goed nie en hul skielike houdingsveranderinge kom dus as ongeloofwaardig voor.

‘n Unieke aspek van **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (1990) is dat daar nie slegs sprake is van rasseverhoudinge tussen wit en bruin adolessente nie, maar dat Thomas ook met ‘n swart straatkind, Boetie, in interaksie tree. Boetie sterf in ‘n motorongeluk (p. 105) en eenaardig genoeg dink Thomas nie weer oor hierdie insident na nie. Daar is dus geen sprake van skuldgevoelens, skok of hartseer oor die dood van Boetie nie. Laasgenoemde kan die idee skeep dat die dood van ‘n straatkind, en in besonder ‘n swart straatkind, maar ongemerk verby kan gaan.

Elk vir mekander (1991) deur Nel Swart sentreer rondom die vriendskap tussen ‘n bruin seun, Yusuf, en ‘n wit seun, Joof. Soos in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991), gryp wittes telkens in om Yusuf en sy gesin se omstandighede te verbeter en word die indruk geskep dat gekleurdes hulself nie kan ophef sonder die hulp van wittes nie (p. 23-24, 42, 51, 113-116).

Wat opvallend is, is dat beide Joof en Yusuf “anders” is. Joof vanweë sy gestremdheid en Yusuf vanweë sy pa se misdaad. Op grond van hierdie andersheid word beide deur hulle onderskeie portuurgroepe verwerp. Dit wil dus voorkom asof die outeur impliseer dat vriendskap tussen adolessente van verskillende rasse slegs kan realiseer indien persone van hul eie ras nie met hulle bevriend wil wees nie. Geen konflik kom tussen die twee seuns voor nie en Joof oorheers die meeste van hul aktiwiteite en gesprekke.

5.2.2.2 Engelse jeugverhale

Gedurende 1991 is daar net twee Engelse jeugverhale gepubliseer wat rasseverhoudinge aanspreek. **Freefalling** (1991) deur Shelley Davidow verskil van ander Suid-Afrikaanse jeugverhale wat tot op hierdie stadium gepubliseer is, deurdat dit fokus op ‘n wit gesin wat ‘n swart dogtertjie op ‘n permanente basis in hulle sorg neem. Rasseverhoudinge word dus in hierdie geval vanuit ‘n gesinsperspektief verken. Die gemeenskap se reaksie op hierdie onkonvensionele gesinsopset word verken (p. 57, 61-62), maar daar word nie verwys na enige aanpassingsprobleme wat binne die gesin ervaar word nie. Die wit verteller, Shelley, en Nontokozo kom vanuit die staanspoor oor die weg en daar is geen verwysings na konflik tussen hulle nie. Dit is egter onwaarskynlik dat, selfs in ‘n liberale gesin soos Shelley s’n, gesinsverhoudinge so vlot sal verloop soos wat in hierdie verhaal voorgegee word. ‘n Mate van konflik sou tog te wagte wees, selfs al sou dit net uit hoofde daarvan wees dat Shelley daaraan gewoond was om die enigste kind te wees.

Die politieke onrus van die sewentigerjare (p. 34-40) asook die rassisme wat Nontokoza moet verduur (p. 61-62, 77) word uitgelig. Die sosio-ekonomiese probleme wat gekleurdes ondervind word, hoofsaaklik by wyse van Shelley se besoek aan 'n township (p. 76-77), verken. Anders as in **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990) word 'n oorwegend negatiewe uitbeelding van die township in **Freefalling** (1991) verskaf.

Verdere kritiek wat teen **Freefalling** (1991) uitgespreek kan word, is dat Nontokoza nooit 'n "stem" in hierdie verhaal kry nie. Alle gebeure word vanuit Shelley se oogpunt beskou en die leser word nooit ingelig wat Nontokoza dink en voel nie. Die verhaal kom ooreen met **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991) in dié opsig dat daar hier ook sprake is van 'n gekleurde ma wat haar kind in die steek laat. Nontokoza se ma vlug van die geweld in die township en laat haar kind in die township in die sorg van haar ouma agter (p. 55). Haar ouma werk voltyds en kan gevolglik ook nie na Nontokoza omsien nie en so beland sy dan in die sorg van 'n wit gesin. Dit word nooit duidelik gemaak waarom Nontokoza se biologiese gesin hierdie uitweg kies nie en waarom hulle hul nie eerder na ander familieleden of vriende wend om Nontokoza te versorg nie. Nontokoza se biologiese ma laat ook nooit weer van haar hoor nie en lesers word dus weer eens onder die wanindruk gebring dat gekleurdes familiebande nie van waarde ag nie.

Mystery at Cove Rock (1991) deur Beryl Bowie het, net soos die twee Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1991 verskyn het, twee seuns van verskillende rasse as karakters. Die wit seun in hierdie verhaal is van Engeland afkomstig, waarskynlik omdat die outeur van mening was dat die interaksie tussen die seuns vlotter sou verloop as hulle nie albei in Suid-Afrika woonagtig is nie. Wanneer Siphwiwo uitvind dat Rob nie van Suid-Afrika afkomstig is nie verander sy houding teenoor hom dan ook onmiddellik en dink hy dat hulle dalk tog vriende sal kan wees (p. 29-30). Aan die ander kant is Rob, omdat hy nie van Suid-Afrika afkomstig is nie, nie bevooroordeel teenoor swartes nie en aanvaar hy Siphwiwo onvoorwaardelik. Die outeur ontvlug dus die realiteit en skep soos Nel Swart in **Elk vir mekander** (1991) 'n "ideale" vriendskap waarin vooroordele en rasseverskille geen rol speel nie en daar geen konflik voorkom nie.

'n Verdere aspek wat van belang is in **Mystery at Cove Rock** (1990) is die positiewe uitbeelding van swartes se lewenstyl. Siphwiwo neem byvoorbeeld vir Rob saam wanneer hy vars vis vir die voorvadersgeeste by Cove Rock gaan neersit en vertel ook vir Rob Xhosa volksverhale (p. 64-67). Rob kom op hierdie wyse te wete dat alhoewel Siphwiwo se lewenstyl van dié van Europeërs verskil, dit nie minderwaardig daaraan is nie.

5.2.3 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1992 gepubliseer is

5.2.3.1 Afrikaanse jeugverhale

Die eerste Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 wat 'n romantiese verbintenis tussen twee adolessente van verskillende rasse as tema het, is **Los my uit, paloekas!** (1992) deur George Weideman. Die verhaal speel in die vroeë sestigerjare af en sentreer rondom die verhouding tussen wit en bruin klasmaats, Archie en Eileen. Eileen word op grond van die bepalinge van die Groepsgebiedewet uit die skool verwyder (p. 90-91), maar Archie besluit om nie toe te laat dat hul verhouding deur die besluite van politici beïnvloed word nie (p. 106, 125). **Los my uit, paloekas!** (1992) is dan ook een van slegs twee Afrikaanse jeugverhale sedert 1990 wat aandui dat liefdesverhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse moontlik kan slaag. Die tweede verhaal, **Luc en Libertine** (LeRoux-Van der Boon, 1998), sal later bespreek word.

'n Verdere belangrike kenmerk van **Los my uit, paloekas!** (1992) is dat die karakters apartheid en die regering van die dag dikwels kritiseer en dat die foute van die verlede, asook die implikasies daarvan met betrekking tot die hede, sodoende aan lesers uitgewys word (p. 33, 58, 63-64, 98). Verskeie insidente van rassisme asook verwysings na ander sosio-politieke omstandighede soos aparte geriewe, boikotte, die dra van pasboekies, politieke onrus en geforseerde verwydering kom ook in die verhaal voor (p. 5-6, 31, 55-56, 59-60, 71-73). Die genoemde aspekte dra daartoe by dat 'n objektiewe en histories korrekte weergawe van hierdie spesifieke tydperk in die Suid-Afrikaanse geskiedenis in **Los my uit, paloekas** (1992) aangetref word en dat dit gevolglik as 'n suksesvolle historiese verhaal beskou kan word.

Spinnekopsomer (1992) deur Maretha Maartens, die tweede Afrikaanse jeugverhaal wat in 1992 verskyn het, beeld rasseverhoudinge teen die agtergrond van 'n geïntegreerde skool uit. Soortgelyk aan **Homeward bound** (Bransby, 1990), bevat **Spinnekopsomer** (1992) verskeie verwysings na die rassistiese optrede van wit leerlinge jeens gekleurde leerlinge in 'n skool wat pas vir alle rasse oopgestel is (p. 12,36-37, 63). In teenstelling met **Homeward bound** (1990), slaag die seuns in hierdie verhaal nie daarin om hul eie probleme en konflik op te los nie en moet die skoolhoof telkens ingryp om harmonieuse naasbestaan teweeg te bring (p. 38-40, 63-68).

Al die gekleurde karakters in die verhaal is op 'n laer sosio-ekonomies vlak as die wit karakters. Die huishulp van die wit hoofkarakter val ook in laasgenoemde kategorie, en soos in verskeie ander Afrikaanse jeugverhale, word daar in **Spinnekopsomer** (1992) erkenning gegee aan die rol wat huishulpe vertolk ten opsigte van die fisiese en

emosionele versorging van wit adolessente (p. 25-27). Aandag word ook in die verhaal geskenk aan die geweld wat binne die Suid-Afrikaanse samelewing voorkom. Melding word onder andere gemaak van 'n lewenskunsklas waarin leerlinge gehelp word om van hul stres met betrekking tot die geweld in die land ontslae te raak (p. 13) en by 'n ander geleentheid raak bruin en wit leerlinge slaags oor 'n berig in die koerant wat verslag lewer oor 'n wit werklose man wat ses gekleurdes doodgeskiet het (p. 36-37).

5.2.3.2 Engelse jeuglektuur

Flood Sunday (1992) deur Peter Slingsby het, soos beide **Homeward bound** (Bransby, 1990) en **Spinnekopsomer** (Maartens, 1992), rassisme as tema, maar verskil van die genoemde twee verhale ten opsigte daarvan dat dit op die platteland afspeel en 'n bruin hoofkarakter het. Die rassisme van die wit karakters jeens Ralph kom tot 'n einde wanneer hy een van die wit seuns uit die vloedwaters red (p. 56, 63-64). Laasgenoemde skeep die indruk dat gekleurdes die respek van wittes op die een of ander wyse moet "verdien" en dat versoening slegs op 'n heldedaad kan volg.

The boy from the other side (1992) deur Elana Bregin is die eerste Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 wat fokus op die omstandighede in plakkerskampe (p.24, 34, 37, 69) en is ook die eerste jeugverhaal waarin 'n wit karakter haar binne 'n plakkerskamp begewe (p. 85-87). Die outeur werp geen lig op die redes vir die ontstaan van plakkerskampe nie, maar dui wel aan dat die geweld en misdaad in Suid-Afrika die gevolg van apartheid is (p. 13-14).

Die wit karakters in die verhaal gryp gedurig in om die omstandighede van die gekleurde karakters te verbeter. Die eerste gekleurde karakter wat by hulle weldade baat vind is Sparrow, 'n swart seuntjie wat by Lora-hulle inwoon nadat sy gesin in 'n voorval van politieke geweld uitgewis is. Dieselfde situasie wat in **Freefalling** (Davidow, 1991) voorkom, is dus hier te sprake en dit kan gevra word of dit realisties en geregverdig is om aan te neem dat vriende en familie sou toelaat dat Sparrow deur 'n wit gesin weggeneem word in plaas daarvan om self na hom om te sien. Net soos in **Disse flippen stukkende wêreld, dié my ou** (Du Plessis, 1991) en **Freefalling** (Davidow, 1991) word daar in hierdie verhaal die indruk geskep dat gekleurdes gesins- en familiebande nie van waarde ag nie en sonder meer hul kinders in die hande van vreemdelinge sal laat.

Gabriel, 'n bruin hawelose adolessent, se lewensomstandighede word ook deur hierdie gesin "verbeter" (p. 67-68, 77). Die karakters in die verhaal kom ooreen met dié in **Elk vir mekander** (Swart, 1991) deurdat hulle anders is as die res van hulle portuurgroep.

Lora se andersheid is daarin gesentreer dat sy gedurig bang en gespanne is oor moontlike teëspoed wat haar kan tref, terwyl Gabriel anders is omdat hy haweloos is. Die uitbeelding van die verhouding tussen Lora en Gabriel is nie geslaagd nie, hoofsaaklik omdat die twee karakters nie deur die outeur op 'n gelyke vlak geplaas word nie. Lora vra gedurig om verskoning omdat sy Gabriel te na kom, gaan kompromieë aan om Gabriel te akkommodeer en voel skuldig omdat sy meer bevoorreg is as hy (p. 35-36, 42, 45-49, 53, 73, 78). Gabriel daarenteen tree uiters onvergewingsgesind teenoor Lora op en beskuldig haar daarvan dat sy oningelig, hoogmoedig en onbetrokke by die probleme van andere is (p. 30, 34-37, 53-55). Die verhouding word dus deur Gabriel oorheers en daar is, van sy kant af, nie werklik sprake van die ontwikkeling van insig, begrip en wedersydse respek nie.

'n Verdere aspek wat afbreuk doen aan die geslaagtheid van **The boy from the other side** (1992), is dat dit duidelik is dat die outeur 'n definitiewe "doel" met hierdie verhaal het - waarskynlik om wit lesers op hul bevoorregte omstandighede te wys. Dit is veral die talle verwysings na Lora se skuldgevoelens wat nie oortuig nie (p. 12, 24, 29). Dit is onwaarskynlik dat 'n adolessent se lewe so totaal deur skuldgevoelens, vrese en bekommernis oorheers sal word soos wat hier die geval is. Daar is byvoorbeeld geen verwysings in die verhaal na interaksie met die portuurgroep of ander vriende as Gabriel nie en Lora is ook nooit betrokke by skoolaktiwiteite nie.

Nog 'n verhaal waarin wit karakters doelbewus in 'n township geplaas word sodat hulle uitgebreide kommentaar kan lewer op die sosio-ekonomiese en sosio-politieke probleme wat in townships ondervind word, is **The genuine half-moon kid** (1992) deur Michael Williams. Jay gaan saam met 'n swart buurseun na Khayelitsha om 'n pakkie af te haal en kom onder die indruk van die oorweldigende probleme wat deur hierdie gemeenskap ervaar word (p. 82). Soos in **Freefalling** (Davidow, 1991), word 'n oorwegend negatiewe beskouing van die township verskaf. Daar word ook nie insig by lesers bewerkstellig rakende die oorsake van of moontlike oplossings vir die probleme waaronder die inwoners van townships gebuk gaan nie.

5.2.4 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1993 gepubliseer is

5.2.4.1 Afrikaanse jeugverhale

Die duiwe van Botala (1993) deur Engela van Rooyen is die tweede Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 wat rasseverhoudinge vanuit die perspektief van 'n swart adolessent verken. Verskeie gedeeltes van die verhaal speel in 'n township af en die outeur slaag daarin om die daaglikse bestaan van die inwoners van townships vir lesers

werklikheid te maak. Soortgelyk aan **Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990) word die unieke probleme van die inwoners van townships uitgelig, waaronder 'n gebrek aan kwaliteit onderrig en armoede (p. 1-2, 5, 24-25, 31). Frank en sy gesin se armoede en swaarkry word dan ook deurentyd teenoor die bevoorregte omstandighede van die wit karakters geplaas (p. 12, 20, 55, 94).

Frank en sy suster woon 'n geïntegreerde skool in die stad by en daar word by meer as een geleentheid daarvan melding gemaak dat Frank dit aanvanklik moeilik vind om in sy nuwe skool aan te pas en sy skoollewe met sy townshiplewe te vereenselwig (p. 2, 8, 15). Een van die wit adolessente met wie Frank by hierdie skool in aanraking kom, George, stel 'n huis op hulle hoewe gratis aan Frank en sy gesin beskikbaar, mits hulle sy ma se vetplante versorg terwyl hy in die meenthuis in die stad woon (p. 61). Soos wat duidelik uit laasgenoemde blyk, word George uitgebeeld as 'n egosentriese rykmanskind wat mense misbruik vir sy eie gewin (vergelyk byvoorbeeld p. 56-62, 81-83). Frank daarenteen is hardwerkend, verantwoordelik en betroubaar en openbaar baie meer insig in George se probleme as wat laasgenoemde in Frank s'n openbaar (vergelyk byvoorbeeld p. 33-36, 39-47, 63-64, 86-88, 125-126, 132-133).

Die duiwe van Botala (1993) kan as besonder geslaagd beskou word ten opsigte van die uitbeelding van rasseverhoudinge as tema, hoofsaaklik vanweë die feit dat Frank en George nooit boesemvriende word nie. Soos wat daar in Hoofstuk 2 (2.2.5) verduidelik is, word adolessente se vriendskappe gewoonlik langs rasverbandhoudende lyne gevorm, maar kan geïntegreerde skole waar "gedwonge" kontak plaasvind tog meehelp dat positiewe houdinge teenoor ander rasse gevorm word. Dit is dus volkome realisties dat Frank en George nie noodwendig gedurende die loop van die verhaal bevriend raak nie, maar dat hulle tog vanweë hulle kontak groter begrip verkry vir mekaar.

'n Verdere kenmerk van **Die duiwe van Botala** (1993) is dat dit die lewenstyl van swartes verken. Frank neem vir George se ma (op haar versoek) na 'n sangoma vir hulp om haar huwelik te red (p. 95-103). Alhoewel ietwat stereotiep, stel die genoemde verwysing wit lesers nietemin bloot aan 'n ander kultuur as hulle eie.

Vriende van eggo (1993) deur Rena Schüller het net soos **Die duiwe van Botala** (Van Rooyen, 1993) 'n swart karakter wat meer selfkennis, vergewingsgesindheid en geduld openbaar as die wit karakter (p. 53, 80-82). Die wit hoofkarakter, Marthinus, verkeer dikwels in konflik met die swart karakters in die verhaal. Konflik word telkens deur hom geïnisieer en daar is gewoonlik geen goeie rede daarvoor nie (p. 8, 49, 61-62).

Marthinus aanvaar wel aan die einde van die verhaal verantwoordelikheid vir die feit dat hy die swart newe-karakter, Thomas, te na gekom het met sy onsensitiewe en onregverdige optrede. Hy vra vir Thomas om verskoning en dit lei tot versoening tussen hulle (p. 82). Die gebeure in die verhaal word dus simbolies van die feit dat rekonsiliasie en nasiebou in Suid-Afrika slegs moontlik is indien die betrokke individue en groepe mekaar vergewe vir onregte wat in die verlede gepleeg is.

Soos die wit hoofkarakters in Engelse jeugverhale soos **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) en **The genuine halfmoon kid** (Williams, 1992) beweeg Marthinus ook in 'n township in (p. 73-76). Anders as in Engelse jeuglektuur word die sosio-ekonomiese en sosio-politieke omstandighede in townships egter nie in **Vriende van eggo** (1993) ondersoek nie.

Dit is interessant om daarop te let dat hierdie reeds die derde Afrikaanse jeugverhaal is wat tot dusver bespreek is waarin die gekleurde karakter se naam Thomas is - die ander twee is **Ken jy die weerligvoël?** (Steenberg, 1990) en **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991). Selfs wat die gebruik van voorname van gekleurde karakters betref kom daar dus stereotipering in Afrikaanse jeuglektuur voor.

5.2.4.2 Engelse jeugverhale

Geen Engelse jeugverhale met rasseverhoudinge as hooftema het gedurende 1993 verskyn nie.

5.2.5 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1994 gepubliseer is

5.2.5.1 Afrikaanse jeugverhale

Die optog van die aftjoppers (1994) deur George Weideman is een van twee Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1994 gepubliseer is wat rasseverhoudinge as tema het. Dit is ook die eerste Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 waarin 'n swart karakter en sy ouers meer welgesteld is as die wit karakters (p. 73-74). **Die optog van die aftjoppers** (1994) kom ooreen met **Vriende van eggo** (Schüler, 1993) ten opsigte daarvan dat 'n wit adolessent die township binne gaan, maar daar word in hierdie geval wel verwys na die geweld wat in die township hoogty vier (p. 74-80).

Die gebrek aan konflik tussen karakters van verskillende rasse wat in **Die optog van die aftjoppers** (1994) voorkom, kan moontlik daaraan toegeskryf word dat die karakters almal "anders" is, of soos wat Jacques dit stel, aftjoppers is. Songwabo is byvoorbeeld fisies gestremd en swart, Salome is die dogter van 'n alkoholis en Jacques is armoedig en 'n alleenloper. Daar is waarskynlik al op die een of ander stadium teen almal van hulle

gediskrimineer op grond van hulle andersheid. Juis daarom het hulle begrip vir mekaar se gevoelens en omstandighede en kan hulle kultuur- en rasseverskille oorkom.

Nicola B : streng privaat (1994) deur Martie Preller, wat teen die agtergrond van 'n geïntegreerde skool afspeel, is die eerste Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 waarin die verhoudinge tussen meisies van verskillende rasse uitgebeeld word. Die verhaal stel verskeie vooropgestelde idees en aannames met betrekking tot gekleurde adolessente se beleving van die geïntegreerde skoolsituasie in perspektief. Nicola se aanname dat gekleurde adolessente noodwendig wil hê dat wit adolessente van hulle notisie moet neem (p. 9-10) asook die opvatting dat gekleurdes oor hulle voete val om toegelaat te word tot voormalige “slegs-wit” skole (p. 25), word byvoorbeeld verkeerd bewys deur die swart karakters in die verhaal. Volgens een van die swart karakters, Ruth, word wit skole en woonbuurte deur dieselfde probleme geteister as hulle eweknieë in die townships - “gewere skiet net so dood in Sandton as in Soweto”(p. 25) - en moet wit adolessente hul dus nie verbeel dat hulle onaantasbaar is nie.

Nicola kry eerstehands met die geweld waarna hierbo verwys word te doen wanneer 'n radikale politieke groep die skool aanval en vyf leerlinge, waaronder Nicola en Ruth, as gyselaars neem (p. 11-15). Ruth orkestreer, met Nicola se hulp, 'n ontsnappingspoging (p. 29-37) en word sodoende Afrikaanse jeuglektuur se eerste vroulike gekleurde karakter wat as dapper, koelkop, emosioneel volwasse en bowenal as leier van 'n groep (waarvan sommige lede wit is), uitgebeeld word (vergelyk ook p. 51-59).

Net soos **Die duiwe van Botata** (Van Rooyen, 1993) is die verhaal volkome realisties in terme daarvan dat geen beloftes oor ewigdurende vriendskap gemaak word nie. Daar word veronderstel dat die meisies, deur hierdie traumatiese gebeure, meer van mekaar te wete gekom het. Op grond van hul nuutgevonde kennis van mekaar en hul gedeelde ervarings kan hulle moontlik hul verskille te bowe kom (p. 66).

5.2.5.2 Engelse jeugverhale

Die Engelse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema wat gedurende 1994 verskyn het, het heelwat vernuwing teweeg gebring, waaronder op die terrein van die uitbeelding van liefdesverhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse. **Boikie you better believe it** (1994) deur Dianne Hofmeyr is een van hierdie verhale. Die wit hoofkarakter, Daniël, bewonder 'n Indiër meisie, Sarina, vir 'n geruime tyd op 'n afstand en is in die wolke wanneer sy uiteindelik sy liefde beantwoord (p. 120). Die verhaal eindig op 'n hoopvolle noot ten opsigte van die toekoms van hul verhouding en dit word nie op grond van kultuurverskille of ongenaakbare ouers verdoem nie.

Daniël se woonbuurt en skool is ten volle geïntegreerd en die karakters se sosio-ekonomiese omstandighede kom grootliks ooreen. Laasgenoemde dra daartoe by dat Daniël nie net met Sarina nie, maar ook met ander gekleurde adolessente bevriend raak. Een so 'n vriendin is Zelda, een van die min swart vroulike karakters in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur wat as intelligent, ambisieus en bekwaam uitgebeeld word (p. 18-19, 28, 37-39, 81-82, 87). Sy het meer selfvertroue as Daniël, is meer verdraagsaam as hy en tree ook meer volwasse as hy op (vergelyk byvoorbeeld p. 20, 88-90, 122-125). Zelda is dus 'n swart vroulike karakter wat, soos Serena in *Serena's story* (Beake, 1990) en Ruth in *Nicola B : streng privaat* (Preller, 1994), oor meer innerlike krag as die wit adolessente karakters in die verhaal beskik.

Die verkenning van sosio-politieke kwessies, in die besonder politieke geweld, is 'n verdere tendens wat in *Boikie you better believe it* (1994) na vore kom (p. 37-39, 53-54, 104-106). Die oorsake van die geweld word nie verken nie, maar daar word gesuggereer dat, indien die meeste inwoners van Suid-Afrika vrede nastreef, geweld bekamp kan word.

Joe Cassidy and the red hot cha-cha (1994) deur Janet Smith beeld ook 'n liefdesverhouding tussen 'n wit en 'n Indiër adolessent uit en is die enigste Suid-Afrikaanse jeugverhaal wat bestudeer is wat 'n Indiër meisie as hoofkarakter het. Die vernaamste boodskap wat die verhaal wil uitdra, is dat vergifnis noodsaaklik is (en wel moontlik is), alvorens enige sinvolle verhoudinge tussen persone van verskillende rasse kan realiseer. Diane se pa is waarskynlik gedurende die "struggle" deur Joe, 'n wit klasmaat, se pa vermoor. Nadat Joe vir Diane om vergifnis gevra het en, namens sy pa, verantwoordelikheid vir die wandade wat in die verlede teenoor Diane en haar gesin gepleeg is aanvaar het, kan hulle hul verhouding voortsit (p. 84).

Mark, die wit hoofkarakter van *Kheto* (1994) deur Dennis Bailey, keer net soos Diane in *Joe Cassidy and the red hot cha-cha* (Smith, 1994) terug uit "exile". Die perspektief van 'n "nuweling" - iemand wat nooit in Suid-Afrika gewoon het nie of wat vir 'n sekere tydperk nie in Suid-Afrika gewoon het nie - is dus hier ter sprake. Een van die opvallendste aanduidings van die veranderinge wat in Suid-Afrika plaasgevind het, is dat Kheto, wat voorheen in Mark-hulle se tuin gewerk het, nou een van sy klasmaats is en dat die twee seuns vrylik in mekaar se woongebiede kan rond beweeg.

Alhoewel 'n ietwat idealistiese uitbeelding van die verhouding tussen Mark en Kheto verskaf word, is daar ander karakters in die verhaal wat in konflik met mekaar verkeer.

Soos wat die geval is in **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994) blameer 'n swart adolessent 'n wit adolessent vir onregte wat in die verlede jeens hulle familie gepleeg is - Thulani se broer is deur die polisie vermoor en Classen se pa is werksaam vir die polisie (p. 66-75).

Kheto (1994) is die eerste Engelse jeugverhaal sedert 1990 waarin wit en swart adolessente liefdesverhoudinge aanknoop (in vorige jeugverhale was dit telkens bruin en wit of Indiër en wit adolessente). Mark raak verlief op Thata Radebe (p. 85) en Rose het 'n verhouding met Thulani (p. 50). Hierdie verhoudinge word sonder voorbehoud deur almal aanvaar. Die verhaal speel in die vroeë negentigerjare af (voor die eerste demokratiese verkiesing) en dit is dus onwaarskynlik dat, selfs in 'n polities liberale gemeenskap, niemand enige kritiek te lewer sou hê oor liefdesverhoudinge van hierdie aard nie.

Mellow Yellow (1994) deur Jenny Robson is, benewens **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991), die eerste Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 waarin die leefwêreld van straatkinders verken word. Aandag word ook geskenk aan die redes waarom kinders hulle tot 'n lewe op straat wend (p. 99-101). Anders as in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991), word daar in **Mellow Yellow** (1994) geen melding gemaak van straatkinders se verslawing aan verdowingsmiddels nie en ontsnap die hoofkarakter ook wonderbaarlik van sy bestaan as straatkind. Alhoewel **Mellow Yellow** (1994) insig by lesers bewerkstellig in die probleme en ontberinge wat deur straatkinders ervaar word - koue, honger, gebrek aan sekuriteit en betrokkenheid by misdaad word onder andere uitgewys (vergelyk onder andere p. 27-29, 42, 54, 60, 68-72) - kan dit as gevolg van die genoemde faktore nie as 'n volkome realistiese en eerlike beeld van die werklikheid beskou word nie.

Met betrekking tot die uitbeelding van rasseverhoudinge in **Mellow Yellow** (1994), is Mess, die swart straatkind meer verantwoordelik, meer geduldig en het hy meer uithouvermoë as die wit rykmanskind, Henry, met wie hy in interaksie tree. Mess versorg en beskerm onder andere vir Henry wanneer hy van die huis af wegloop en vir 'n paar weke saam met Mess-hulle op straat woon (p. 67, 71, 77, 85-90). Daar is dus hier sprake van 'n swart karakter wat intree om 'n wit karakter te "red". Henry red egter op sy beurt ook vir Mess, want dit is Henry wat vir Mess leer lees en hom help om sy biologiese familie op te spoor.

Not another love story (1994) deur Dawn Garisch is soortgelyk aan **Freefalling** (Davidow, 1991) deurdat dit rasseverhoudinge verken vanuit die oogpunt van 'n familie waarin 'n gekleurde persoon (teësinning) opgeneem word. Gail, die wit hoofkarakter, moet haar vooroordele jeens gekleurdes konfronteer wanneer sy vir 'n ruk by haar tante en dié se (bruin) man, Bert, woon. Die verhaal speel gedurende die tagtigerjare af en die Groepsgebiedewet en ander apartheidswetgewing is dus nog aan die orde van die dag. Gail blyk oningelig en naïef te wees oor die implikasies wat apartheid vir gekleurdes inhou en die outeur gebruik dus vir Bert as spreekbuis om die onreg wat deur apartheid veroorsaak word aan Gail (en die ewe oningeligte wit lesers) oor te dra (p. 21-23, 26, 41-42, 100-101). Hierdie “inligtingssessies” kom egter geforseerd en didakties voor.

Konflik kom tussen Gail en Bert (p. 20, 42) asook tussen Gail en Rodney, 'n broerskind van Bert se vriend Aaron, voor (p. 68, 103-104). Gail vra die bruin karakters aan die einde van die verhaal om verskoning vir haar paternalistiese en hoogdrawende houding en die moontlikheid van 'n liefdesverhouding tussen haar en Rodney word selfs gesuggereer (p. 132-135). Gail ondergaan dus 'n houdingsverandering teenoor bruin mense omdat sy hulle leer ken en insig verkry in hulle beleving van die werklikheid.

Dieselfde kan egter nie gesê word van Gail se verhouding met 'n derde bruin persoon, Sarel, nie. In hierdie verhouding gaan dit vir Gail primêr om haar eie gewin - sy besoek Sarel slegs om 'n “goeie storie” oor longkanker te bekom vir die opstelkompetisie - en nie om Sarel nie. Selfs wanneer Sarel sterf, is Gail steeds behep met haar eie gevoelens. Sy is woedend vir Sarel, want “He had given no indication that he was going to do this” (p. 114). Gail kom nooit tot die insig dat sy uiters selfsugtig was in haar verhouding met Sarel nie en dat sy geen poging aangewend het om Sarel se gevoelens rondom sy lewe en naderende dood te verstaan nie. Dit is dan juis hierdie aspek wat veroorsaak dat die uitbeelding van die verhouding tussen Gail en Sarel nie geslaagd is nie en wat ook haar houdingsverandering teenoor die ander bruin karakters effens onoortuigend laat voorkom.

Oor die algemeen kom **Not another love story** (1994) ooreen met **Wake up singing** (Rosenthal, 1990) deurdat dit 'n eensydige uitbeelding van gekleurde karakters verskaf. Die bruin karakters in hierdie verhaal het integriteit, is seker van hul identiteit en oortuiginge, blyk byna geen foute te hê nie en poog om oningeligte en onsensitiewe wit adolessente die lig te laat sien oor die ware toedrag van sake in Suid-Afrika.

Not another love story (Garisch, 1994) is dan ook nie die eerste Suid-Afrikaanse jeugverhaal wat bestudeer is waarin wit adolessente karakters op hierdie wyse gestereotipeer word nie. **Droomwa** (Hough, 1990), **Homeward bound** (Bransby, 1990), **Into the valley** (Williams, 1990), **The dealers' daughters** (Jermieson, 1990) en **Wake up singing** (Rosenthal, 1990) het almal wit hoofkarakters wat tot 'n mindere of meerdere mate onbewus is van of onsensitief staan teenoor sosio-politieke kwessies. Hulle word telkens deur ingeligte en polities-bewuste gekleurde karakters tot groter kennis en insig gelei rondom kwessies soos die onreg wat deur apartheid veroorsaak is. In ander jeugverhale soos **The boy from the other side** (Bregin, 1992) en **Outside the walls** (Bransby, 1995) - wat later bespreek sal word - is die stereotipering van wit karakters weer daarin geleë dat hulle byna konstant skuldig voel en 'n behoefte daaraan het om deur gekleurde karakters vergewe te word vir onregte wat deur wittes jeens hulle gepleeg is en steeds gepleeg word asook die swak sosio-ekonomiese toestande waarin gekleurdes hulself bevind.

Thata (1994) deur Dennis Bailey, volg op **Kheto** (Bailey, 1994) wat hierbo bespreek is en speel af net voor Suid-Afrika se eerste demokratiese verkiesing. Mark en Thata Radebe sit in hierdie verhaal hulle verhouding voort en Mark red, met die hulp van sy vriend Kheto, vir Thata wanneer sy ontvoer word. Dit blyk later dat die ontvoering deur Thata se pa, 'n politikus, gereël is vir publisiteitsdoeleindes (p. 56). Asof dit nie genoeg is nie kom dit ook aan die lig dat hy haar boonop seksueel misbruik en dat daar selfs 'n kind uit hierdie bloedskande gebore is (p. 90, 98, 119). Net soos wat die geval is in verskeie ander Suid-Afrikaanse jeugverhale, waaronder **Disse flippen stukkende wêreld, dié my ou** (Du Plessis, 1991) en **Freefalling** (Davidow, 1991), word daar hier 'n vergesogte en onnodig negatiewe beeld van 'n gekleurde ouer voorgehou. Wat die verhaal nog meer stereotipeer, is dat Mark as die (wit) ridder op die spreekwoordelike wit perd uitgebeeld word wat vir Thata nie alleen van haar monsteragtige pa red nie, maar ook vir haar lief bly ten spyte van haar verlede (p. 127, 129-132).

Die uitbeelding van die verhouding tussen Mark en Kheto is in hierdie verhaal meer suksesvol as in **Kheto** (Bailey, 1994), hoofsaaklik omdat die seuns hulle nou op 'n meer gelyke voet bevind. Kheto het meer selfvertroue as in die vorige verhaal en hulle verhouding word nie meer deur Mark gedomineer nie. Op 'n sosio-ekonomiese vlak is Mark steeds beter daaraan toe as Kheto en voel hy skuldig wanneer hy die weelde van sy huis met Kheto-hulle se armoedige tuiste in die township vergelyk (p. 24-25).

The diary without a key (1994) deur Julie Frederikse stel, soortgelyk aan **Nicola B: streng privaat** (Preller, 1994), gekleurdes se beleving van die geïntegreerde skoolsituasie in perspektief. Deur die waarnemings van die wit hoofkarakter, Tarryn, kom lesers tot begrip vir die probleme wat deur gekleurde leerlinge ervaar word in 'n skool wat pas vir alle rasse oopgestel is. Die gekleurde leerlinge kry byvoorbeeld te make met rassisme vanaf beide wit leerlinge en onderwysers en verwerping deur hulle vriende wat nog in die township skoolgaan (p. 17, 21, 58, 105-106, 124, 143, 160-161). Tarryn het begrip vir gekleurde leerlinge se ervaring van "anders" wees in hulle nuwe skool, want sy is self anders op grond van die feit dat haar sussie Down Sindroom het. Soos in die meeste ander Suid-Afrikaanse jeugverhale wat teen die agtergrond van 'n geïntegreerde skool afspeel, verander baie van die wit adolessente se houdinge jeens hul gekleurde klasmaats namate hulle hul beter leer ken.

Nog 'n verhouding wat in **The diary without a key** (1994) verken word, is dié tussen Tarryn en 'n swart meisie, Lindi, wie se broer ook Down Sindroom het. Lindi se sosio-ekonomiese status is laer as dié van Tarryn en sy gaan in die township skool. Wanneer sy poog om toelating te verkry tot die hoërskool wat Tarryn gaan bywoon, moet sy eers 'n toelatingseksamen skryf (p. 93) en word sy later ingelig dat sy standerd 5 sal moet herhaal alvorens sy tot die skool toegelaat sal word (p. 130-131). Tarryn-hulle se huishulp se dogtertjie word weggewys by die plaaslike laerskool vanweë haar gebrek aan "appropriate academic background" (p. 111). Taalvaardigheid en die standaarde van onderwys in die townships word dus deur die outeur ontgin as struikelblokke in die weg van gekleurde adolessente se onderrig.

The red-haired Khumalo (1994) deur Elana Bregin, is uniek in die sin dat dit die enigste Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 is waarin die kwessie van rasseverhoudinge vanuit die konteks van 'n interrassige huwelik verken word. Chelsea se ma en Nkululeko se pa tree in die huwelik sonder om hulle kinders te verwittig en verwag van hulle om as broer en suster in dieselfde huis saam te leef. Dit is juis die feit dat die karakters in dieselfde huis woonagtig is wat meebring dat hul verhoudinge vanuit 'n intieme oogpunt belig word en dat hul vooroordele en die gepaardgaande rassisme en konflik met besondere eerlikheid aangespreek word.

'n Verdere uitsonderlike kenmerk van hierdie verhaal is dat rassisme nie net by wit karakters te vinde is nie. Nkululeko maak hom by meer as een geleentheid aan rassisme skuldig en sodoende word daar verhoed dat hy as die stereotipe verontregte party uitgebeeld word (p. 34, 45, 61-62). Alhoewel Chelsea net so rassities as Nkululeko

optree (p. 30-31, 35-36, 45, 61-62), wil dit tog voorkom asof Chelsea meer moeite doen om die verhouding te laat vlot (vergelyk byvoorbeeld p. 70 en p. 109-110). Dit is waarskynlik daaraan te wyte dat sy bewus word van al die onregte wat deur wittes teenoor Nkululeko en sy gesin gepleeg is (p. 67-68, 73) en ook ooggetuie is van 'n voorval waar wit polisiemanne vir Nkululeko aanrand omdat hulle aanneem dat hy 'n misdadiger is (p. 98). Die skuldgevoelens wat sy ervaar oor hierdie insident en die gebeure in Nkululeko se verlede, veroorsaak waarskynlik dat versoeningspogings eventueel deur haar geïnisieer word, en nie deur Nkululeko nie (p. 70, 110). Hier is dus weer eens sprake van die stereotipering van wit adolessente soos waarna daar in die bespreking van **Not another love story** (Garisch, 1994) verwys is. Chelsea is eers onsensitief en rassisties en voel daarna skuldig oor haar eie en ander wittes se optrede teenoor Nkululeko.

5.2.6 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1995 gepubliseer is

5.2.6.1 Afrikaanse jeugverhale

!Sit oom Paul (1995) deur Johan de Waal is die eerste Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 waarin twee adolessente van verskillende rasse seks met mekaar het (p. 61-62). Die betrokke partye is, net soos in **Boikie you better believe it** (Hofmeyr, 1994) en **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994), 'n Indiër en 'n wit adolessent. Herman en Ashia se verhouding gaan egter nie om veel meer as hul fisiese aangetrokkenheid nie en is van korte duur. Die verhouding tussen Herman en Ismael, Ashia se broer, bereik ook nooit enige diepte nie en sentreer klaarblyklik uitsluitlik om Herman se behoeftes.

Die karakterbeelding van die Indiër karakters in die verhaal word deur stereotipering en eensydigheid gekenmerk. Lesers kom byvoorbeeld niks meer oor Mnr. Minty te wete buiten dat hy owerspel pleeg en fanaties is oor sy godsdiens nie (p. 16,27, 56-57, 69-70). Ashia daarenteen word uitgebeeld as oppervlakkig en beginselloos (p. 35-36, 60-64), terwyl dit algemeen aanvaar word dat Indiër meisies 'n konserwatiewe lewensuitkyk het. Die feit dat Herman nie saam met Ashia in die openbaar gesien wil word nie (p. 28-29) en uiteindelik in 'n verhouding met 'n wit meisie betrokke raak (p. 77), suggereer ook dat Indiër meisies nie goed genoeg is om langtermynverhoudings mee aan te knoop nie en dat wit mans daarop uit is om gekleurde vrouens te misbruik.

Wanneer tekkies blom (1995) deur Kowie Rossouw is die eerste Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 wat in sy geheel gewy word aan die omstandighede van straatkinders. Soos in **Mellow Yellow** (Robson, 1994) slaag die outeur daarin om die

realiteit van die lewe op straat aan lesers oor te dra (p. 23, 27-28, 36, 54-55), maar daar word weer eens geen melding gemaak van dwelmmisbruik nie. Richard, die swart straatkind, erken egter wel teenoor sy wit vriend, Simon, dat hy soms kos steel (p. 23). Enkele besonderhede oor Richard se lewe in die township, in die besonder taxi-oorloë, word aan Simon oorgedra en verskaf sodoende aan lesers 'n idee van die sosio-politieke probleme wat in townships voorkom (p. 42-43).

Daar word in hierdie verhaal, soortgelyk aan **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991) en **Elk vir mekander** (Swart, 1991), beweer dat adolessente van verskillende rasse feitlik met hul eerste ontmoeting boesemvriende kan word. Reeds vroeg in die verhaal beweer Simon dat Richard sy beste maat is (p. 11). Op hierdie stadium ken hulle mekaar nog nie lank nie en weet hulle baie min van mekaar se agtergrond, omstandighede en gevoelens af. Die outeur probeer egter voorgee dat kennis van mekaar in hierdie geval nie nodig is nie, omdat die twee seuns 'n besondere aanvoeling vir mekaar se buie en emosies het en dat hul vriendskap dus nie oor 'n tydperk hoef te ontwikkel nie (vergelyk p. 11).

Konflik word wel in die verhaal uitgebeeld, maar word telkens deur Richard geïnisieer. Simon is telkens aan die ontvangkant van Richard se woede en baklei selde terug (p. 8, 23, 45, 48). Richard sterf, in 'n poging om Simon te red, onder die wiele van 'n vragmotor (p. 57-58). Die dood van Richard kan, net soos in **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991), suggereer dat 'n swart straatkind meer vervangbaar is as 'n wit kind en dus maar in sy plek kan sterf.

5.2.6.2 Engelse jeugverhale

Die tendens in Engelse jeuglektuur om rasseverhoudinge vanuit die konteks van geïntegreerde skole en woonbuurte te verken, word in **Dark waters** (1995) deur Jenny Robson, voortgesit. Die wit hoofkarakter, Zack, en 'n bruin seun, Jeremy, is bure en kom dus met mekaar in aanraking vanweë dieselfde sosio-ekonomiese status. Deur die loop van die verhaal kom die seuns tot die besef dat hulle, ten spyte van die verskil in hulle velkleur, in vele opsigte ooreenstem (p. 23, 43-44, 52, 75, 135-136). Die feit dat hierdie ooreenkomste onder andere daarin geleë is dat albei aan dwelmmiddels verslaaf raak, is egter ietwat vergesog.

Daar is verskeie verwysings na rassisme en konflik, maar beide is slegs vanuit wit geleedere afkomstig (p. 16, 35, 47-49, 117-118, 136). Jeremy is dus telkens aan die ontvangkant van rassistiese aanmerkings en optredes, maar beskik soos Solomon in

Homeward bound (Bransby, 1990) en **Moses in Plek van die dolfyne** (Maartens, 1990), oor genoegsame selfbeheersing om nie daarop te reageer nie asook die innerlike krag om Zack en die ander wit karakters vir hul optrede te vergewe (p. 120, 123-124).

Knock knock, who's there? (1994) deur Anne Schlebusch is die eerste Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 wat die geïntegreerde skoolsituasie vanuit die oogpunt van 'n gekleurde hoofkarakter beskou. Melding word gemaak van die identiteitskrisis en skuldgevoelens wat soms deur gekleurde adolessente ervaar word wanneer hulle uit hulle gemeenskappe verplaas word (p. 1-3, 12, 19-21, 32-33, 42). Die wrywing wat dit veroorsaak tussen hierdie adolessente en hul vriende en kennisse wat in die vorige omgewing agterbly (p. 14, 58, 65), is 'n verdere aspek waaraan daar voorheen min aandag in Suid-Afrikaanse jeuglektuur geskenk is.

Die bruin hoofkarakter, Susannah, is egter nie die enigste karakter wat skuldgevoelens ervaar nie. Kate, 'n wit klasmaat, vertel vir Susannah van haar skuldgevoelens jeens gekleurdes as gevolg van die onregte wat wittes in die verlede teenoor hulle gepleeg het (p. 23-24). Susannah vertrou Kate nog nie ten volle nie en is dus nie so openlik oor haar gevoelens en gewaarwordinge nie. Die twee meisies besluit om aan 'n moontlike vriendskap te werk (p. 25). Dit is 'n realistiese verloop van sake, veral in die lig beskou van Susannah se negatiewe houding teenoor almal wat met die skool te make het.

No turning back (1995) deur Beverley Naidoo is nog 'n jeugverhaal wat 'n swart straatkind as hoofkarakter het en bevat ook verwysings na politieke geweld en die komende verkiesing (p. 2, 7-8, 124). Die ontberinge van straatkinders word in hierdie verhaal onder die aandag van lesers gebring (p. 19-21, 34-37), maar daar word, anders as in **Mellow Yellow** (Robson, 1994) en **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995), melding gemaak van straatkinders se betrokkenheid by dwelmmisbruik (p. 31-33, 37, 41). 'n Kontroversiële kwessie wat in hierdie verhaal aandag geniet, is dat straatkinders, omdat hulle so weerloos is, soms die slagoffers van rassisme word. Straatkinders word byvoorbeeld in die middel van die nag deur wit mans (moontlik polisiemanne) aangerand en in 'n meer gegooi (p. 52-55). **No turning back** (1995) is nie die enigste Engelse jeugverhaal waarin die polisie as rassisties uitgebeeld word nie. **Wake up singing** (Rosenthal, 1990:72), **The red-haired Khumalo** (Bregin, 1994:98-101), **Take one Max** (Ludman, 1995:75) en **Play music** (Bowie, 1996:50) verwys ook daarna.

Alhoewel Sipho aanvanklik deur 'n wit gesin uit sy omstandighede "gered" word (p. 62-102), noep sommige van die gesinslede se gebrek aan aanvaarding en begrip hom om sy

toevlug tot 'n skuling vir straatkinders te neem (p. 110). Siphon beskik, soos ander swart karakters in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur, oor genoegsame trots en selfvertroue om die rassisme en gebrek aan begrip wat hy vanaf wit karakters ontvang te verduur en vir sy eie toekoms verantwoordelikheid te neem. Nie al die wit karakters in die verhaal beskik egter oor die genoemde negatiewe eienskappe nie. Judy, die dogter van die wit gesin, asook 'n wit onderwyser by die skuling vir straatkinders, gee byvoorbeeld opreg vir Siphon om (vergelyk p. 59-61, 98-101, 131-133).

Outside the walls (1995) deur Lawrence Bransby speel ten tye van en na afloop van Suid-Afrika se eerste demokratiese verkiesing af en sentreer rondom 'n wit adolessent se betrokkenheid by 'n swart plakkersgemeenskap en die skuldgevoelens wat hy uit hoofde daarvan ervaar (p. 51,64, 89-93, 126). Ten spyte van die feit dat die uitbeelding van John se skuldgevoelens oordadig voorkom, verskaf hierdie verhaal 'n unieke perspektief op 'n gedeelte van die Suid-Afrikaanse samelewing wat, tot op hede, grootliks in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur geïgnoreer is. Die verhaal bewerkstellig by lesers insig in die oorsake van die ontstaan van plakkerskampe (p. 68, 103-104), asook in die leefwyse van hierdie mense en die probleme waarvoor hulle te staan kom (p. 49-52, 79-81, 103-105, 121-123). **The boy from the other side** (Bregin, 1992) verwys ook na hierdie aspekte, maar nie in soveel detail soos in **Outside the walls** (1995) nie.

Soos in **Homeward bound** (Bransby, 1990) skroom Bransby nie in **Outside the walls** (1995) om die gewelddadige gedrag van wit adolessente teenoor persone van ander rasse uit te beeld nie. Wit adolessente, waaronder ook John, verwoes byvoorbeeld in een insident verskeie plakkershutte (p. 43). Nadat hy met die plakkers bevriend geraak het, vra John hulle om verskoning vir hierdie insident en vergewe hulle hom (p. 68-69). Soortgelyk aan **Dark waters** (Robson, 1995) is hier dus te make met wit karakters wat rassisties optree teenoor gekleurde karakters en dan deur gekleurde karakters vir hulle gedrag of houdinge vergewe word. Op enkele uitsonderings na, byvoorbeeld **The red-haired Khumalo** (Bregin, 1994) en **Knock knock who's there?** (Schlebusch, 1995), blyk rassisme dus in Suid-Afrikaanse jeuglektuur die prerogatief van wit karakters te wees.

Stoning the tree (1995) deur Dawn Garisch is die enigste Engelse jeugverhaal wat in 1995 gepubliseer is wat 'n seksuele verhouding oor die kleurgrens uitbeeld. Die twee betrokke partye, Catherine en Frans, kry soos die karakters in die ander Engelse jeugverhale, met verbasend min teenkating met betrekking tot hul verhouding te make. Daar kan natuurlik geargumenteer word dat, omdat Catherine en haar gesin van

Zimbabwe afkomstig is, hulle moontlik meer verdraagsaam is teenoor persone van ander rasse en dus meer aanvaardend teenoor so 'n verhouding sal optree. Frans se ouers aan die ander kant het soveel probleme van hulle eie dat hulle hul waarskynlik nie veel steun aan hulle seun se doen en late nie. Dit het ook vanaf die begin van die verhaal geblyk dat beide Catherine en Frans alleenlopers is en dat die opinie van die portuurgroep hulle nie veel pla nie. Daar kan dus tot die gevolgtrekking gekom word dat die gebrek aan teenkanting met betrekking tot hul verhouding, in hierdie konteks, realisties is en dat hul verhouding wel 'n kans op sukses het.

Net soos in **The boy from the other side** (Bregin, 1992) poog die wit adolessent voortdurend om die bruin adolessent se behoeftes te akkomodeer en sy guns te wen. Frans daarenteen inisieer bykans alle konflik en tree uiters ongeskik en onsensitief teenoor Catherine op (p. 21-22, 30-34, 52-57, 68-69). Op hierdie wyse word die indruk geskep dat dit aanvaarbaar is dat verhoudinge (beide tussen verskillende geslagte en rasse) slegs rondom die behoeftes en buie van een van die betrokke partye sentreer.

Twee verdere tendense wat in hierdie verhaal na vore kom is die perspektief van 'n nuweling op rasseverhoudinge in Suid-Afrika - Catherine is van Zimbabwe afkomstig - en die ingryping van wit karakters in die lewens van gekleurde karakters. In laasgenoemde verband is dit Catherine en haar gesin wat hulp verleen wanneer Frans se pa probeer om sy ma te vermoor (p. 75-82). Daar sou tog egter sekerlik bruin mense in Frans se woonbuurt wees wat eerder bereid sou wees om te help? Die boodskap wat aan lesers oorgedra word is dat bruin mense nie op hulle gemeenskap of die polisie (vergelyk p. 75-76) kan staatmaak wanneer krisis opduik nie.

Take one Max (1995) deur Barbara Ludman verken soortgelyk aan **Kheto** (Bailey, 1994) en **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994) die gebeure en probleme in Suid-Afrika vanuit die oogpunt van 'n adolessent wat saam met sy gesin uit "exile" terugkeer. 'n Unieke kenmerk van hierdie verhaal is dat dit die enigste Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 is, waarin daar melding gemaak word van die antagonisme wat soms gekoester word teenoor diegene wat Suid-Afrika (ter ondersteuning van die politieke stryd) verlaat het. Musa, 'n swart karakter in die verhaal vra byvoorbeeld vir Max: "If your mother the famous exile is so interested in the struggle what's she doing in London?" (p. 41). Max en Musa verkeer na hierdie insident weer in konflik (p. 99-101, 120-121), maar kom tot groter begrip vir mekaar namate hulle meer kennis oor mekaar se agtergrond, wedervaringe en drome bekom (p. 75-76, 103-105).

Daar word meer as een maal in die verhaal melding gemaak van die misdaad wat in Suid-Afrika hoogty vier (p. 12, 18, 53-54, 58-63, 73-74) en Max se oom beveel dan ook aan dat Max-hulle eerder na Londen moet terugkeer, want “Everybody’s scared of everybody else.”(p. 62). By wyse van hierdie en soortgelyke verwysings tesame met die feit dat Max en sy gesin wel terugkeer na Londen, word daar gesuggereer dat daar geen postiewe vooruitsigte gestel word vir diegene wat in Suid-Afrika agterbly nie.

The boy who counted to a million (1995) deur Lawrence Bransby stel ondersoek in na die politieke geweld wat die tydperk voor die eerste demokratiese verkiesing kenmerk. Matthew, die wit hoofkarakter, kom tot die besef dat Suid-Afrika as te ware in twee verskillende wêrelde verdeel is. Die veilige “wit” wêreld waarvan hy deel is en die geweldgeteisterde wêreld waarvan gekleurdes, soos hul huishulp en haar gesin, deel is (p. 21). Die klem in hierdie verhaal is dus nie soseer op die verhoudinge tussen wit en swart karakters nie, maar eerder op die verskille in die lewensomstandighede van wittes en swartes gedurende hierdie spesifieke tydperk in die Suid-Afrikaanse geskiedenis.

5.2.7 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1996 gepubliseer is

5.2.7.1 Afrikaanse jeugverhale

Drie Afrikaanse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema word gedurende 1996 gepubliseer. In **Aliens en engele** (1996) deur Leon de Villiers word die verhouding tussen ‘n wit seun, Pieter, en ‘n swart straatkind, Toffie, uitgebeeld, maar word hul verhouding, net soos dié in **Wanneer tekkies blom** (Rossouw, 1995), slegs vanuit die oogpunt van die wit karakter belig. Daar word ook gesuggereer dat Toffie afhanklik is van Pieter (en van ander wit mense) om sy lewenskwaliteit te verhoog (p. 97-98) en dat hy gevoelloos is (p. 81-82). Geen melding word egter gemaak van die feit dat Pieter in sy vriendskap met Toffie geweldig selfsugtig optree en geen poging aanwend om tot groter begrip van Toffie se omstandighede te kom nie (vergeelyk byvoorbeeld p. 81).

Ditsem Dawid! (1996) deur Hans du Plessis is ‘n jagverhaal waarin adolessente van verskillende rasse verskeie avonture beleef. Soortgelyk aan die ander twee Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1996 verskyn - **Aliens en engele** (De Villiers, 1996) en **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996) - word daar in hierdie verhaal nie na ras verwys nie en moet afleidings rakende die rassegroepe waartoe karakters behoort vanuit hul name en ander leidrade gemaak word. Malome, die plaasbestuurder, is een van die karakters waaruit daar slegs vanuit sy naam afgelei kan word dat hy swart is. In verskeie Afrikaanse jeugverhale word swart karakters aangetref wat, net soos Malome, uitgebreide kennis oor jag en die natuur beskik en gewoonlik op grond van hierdie

kennis die respek van wit adolessente afdwing. In hierdie verhaal is dit egter verblydend om te sien dat die groep adolessente se respek vir Malome op veel meer as net sy kennis van die natuur berus. Malome is nie slegs 'n bedrewe plaasbestuurder en jagter nie, maar ook 'n betroubare en lojale vriend.

Die enigste konflik in die verhaal vind plaas tussen die wit hoofkarakter, Dawid, en sy jagmaat, Molaledi. Hulle het egter slegs een dag in mekaar se geselskap nodig om hul vooroordele uit die weg te ruim en Dawid verklaar dat hulle voorwaar ouens is "wat by mekaar hoort. Pêlle." (p. 70). Benewens die feit dat die vriendskap tussen die twee seuns net te vinnig en te maklik gesmee word, gryp Dawid ook in om Molaledi se lewensomstandighede te verbeter deur hom te belowe dat hy hom sal leer lees (p. 101). Laasgenoemde kom neer op stereotipering - die ongeletterde swarte moet deur die geletterde wit held tot geletterdheid onderrig word.

In **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (1996) deur Rena Schüler word die seksuele verhouding tussen 'n wit seun en 'n Indiër meisie aangespreek, maar in teenstelling met die karakters in **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995), word hulle verhouding gekenmerk deur liefde en wedersydse respek (vergelyk byvoorbeeld p. 11-13, 31, 57). Hulle verhouding sneuwel egter, hoofsaaklik omdat Shaleen se ouers hewiglik daarteen gekant is (p. 38-40, 47, 58). Dit is dus 'n klassieke geval van ras- en klasseverskille wat in die weg staan van twee jongmense se liefde vir mekaar, maar met dié verskil dat die Indiër gesin in hierdie geval tot 'n hoër sosio-ekonomiese klas behoort as die wit gesin. Godsdienverskille speel waarskynlik ook 'n rol in die Indiër ouers se teenkanting, maar dit word, anders as in **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995), nie pertinent vermeld nie.

5.2.7.2 Engelse jeugverhale

Die Engelse jeugverhale wat gedurende 1996 verskyn, kom grootliks ooreen met jeugverhale wat gedurende 1994 en 1995 gepubliseer is wat betref die aard van die verhoudinge wat uitgebeeld word. 'n Nuwe variasie op die tema word egter aangetref in **A tale of two fathers** (1996) deur Dave Phallas. Die swart hoofkarakter, Thato, kom tot die besef dat die wit man wat hy altyd as 'n goeie vriend van die familie beskou het, in werklikheid sy biologiese pa is. Sy ouers kon, vanweë die verbod op gemengde huwelike, nie trou nie, maar sy pa het nietemin kontak met hom behou. Vanaf die begin van die verhaal word dit duidelik gemaak dat Thato se pa, in teenstelling met die meeste ander wittes "a good white man" (p. 4) is. Sy goeie dae sluit onder andere in dat hy Thato se oom uit die tronk red (p. 15), die apartheidstelsel kritiseer (p. 17) en aktief deelneem aan die "struggle" (p. 39, 81). Die oordadige positiewe uitbeelding van Thato

se pa kom as oneerlik en geforseerd voor en gee daartoe aanleiding dat lesers relatief min te wete kom oor Thato se beleving van die werklikheid.

All Anna's children (1996) deur Shelley Davidow is een van die min Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin 'n positiewe uitbeelding van die lewenstyl van gekleurdes verskaf word (p. 40-41, 48, 52-57, 83, 93-95, 104-105). In hierdie verhaal genees 'n swart kruiedokter, Anna, met die hulp van 'n sangoma, die wit hoofkarakter, Emily, van anorexia. Daar word op geen stadium gesuggereer dat hierdie metodes ondergeskik is aan die Westerse metode van genesing nie en Emily word deurentyd met empatie deur die hulpverleners hanteer.

Ras blyk geen rol te speel in Emily se verhoudinge met Anna of die ander gekleurde werknemers op die plaas nie, waarskynlik omdat die stryd om oorlewing wat sy voer aan haar die insig verskaf het om mense nie op grond van fisiese kenmerke, soos velkleur, te beoordeel nie. Laasgenoemde geld ook wanneer 'n liefdesverhouding tussen Emily en 'n bruin plaaswerker, Joey, ontwikkel. Die twee adolessente kom tot begrip vir mekaar by wyse van die uitruil van persoonlike inligting en gevoelens (p. 33-34, 37, 51-52, 69-70) en ras is op geen stadium 'n faktor in hul verhouding nie. Benewens Emily se deernis met ander mense op grond van haar eie pyn, speel die feit dat beide Emily en Joey anders is, waarskynlik ook 'n rol in hul affiniteit vir mekaar. Emily is 'n buitestaander omdat sy anorexia het, terwyl Joey weer voel dat hy nêrens tuishoort nie omdat sy pa 'n Zoeloe en sy ma 'n Brit is. Die verhaal eindig, soos in die meeste ander Engelse jeugverhale waarin interrassige liefdesverhoudinge tot dusver voorgekom het, op 'n hoopvolle noot met betrekking tot die toekoms van Emily en Joey se verhouding (p. 110).

Moongirl (1996) deur Gail Smith is die vyfde Suid-Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 waarin 'n seksuele verhouding tussen 'n wit en 'n Indiër adolessent voorkom. Anders as in verhale soos **Kheto** (Bailey, 1994) en **Stoning the tree** (Garisch, 1995), kry die adolessente in **Moongirl** (1996) met heelwat teenkating van hul ouers te make (p. 36, 40-42, 48-50, 57-58, 72-73). Hulle volg egter nietemin hul eie paadjie en poog om na die beste van hul vermoë besluite oor hul eie lewens te neem. Hierdeur word gesuggereer dat hedendaagse adolessente hul ouers ver vooruit is in hul aanvaarding van persone van ander rasse en in hulle verhoudinge relatief "kleurblind" is (vergelyk byvoorbeeld p. 9). Alhoewel hulle verby ras kan kyk, is hulle egter nie onsensitief vir kultuurverskille nie en bekommer Julie haar byvoorbeeld soms daarvoor dat Val, as gevolg van hulle verhouding, van sy kultuur vervreemd sal raak (p. 50, 93-94).

Die verhaal fokus, soortgelyk aan **Dark waters** (Robson, 1995) en **Knock knock, who's there?** (Schlebusch, 1995), op die aanpassingsprobleme wat gekleurde adolessente ondervind wanneer hulle vanuit 'n gekleurde woonbuurt na 'n tradisioneel wit woonbuurt verhuis. Die talle verwysings na Val se onvermoë om tuis te voel in sy nuwe omgewing en die gemis wat hy ervaar aan dit wat vir hom bekend was, word deur die outeur aangewend om die vervreemding wat deur hierdie adolessente ervaar word, aan lesers oor te dra (p. 18-19, 24, 26, 32-33, 42, 91-92).

Play music (1996) deur Beryl Bowie spreek ook bogenoemde tema aan, maar in hierdie geval is dit 'n swart vroulike adolessent wat aanpassingsprobleme ervaar. Judy Ndoda, wat onlangs uit "exile" teruggekeer het, pas nóg by haar wit nóg by haar swart klasmaats in, want wittes het 'n ander manier van dinge doen en haar Xhosa is verroes (p. 45-46). Na 'n tydperk raak sy bevriend met sommige wit leerlinge, maar slegs een van hierdie verhoudinge, naamlik dié tussen Judy en Craig, word in besonderhede in die verhaal verken. Hierdie verhouding misluk en Judy raak betrokke by 'n swart adolessent. **Play music** (1996) is in hierdie verband - saam met **Homeward bound** (Bransby, 1990) - die uitsondering op die reël, aangesien alle ander interrassige liefdesverhoudinge in die Engelse jeuglektuur sedert 1990, wel 'n kans op sukses gegun word.

Alhoewel gekleurde karakters in sommige Suid-Afrikaanse jeugverhale tot die middelklas behoort, is Judy en haar gesin een van die min gekleurde gesinne in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur sedert 1990 wat tot die hoë middelklas behoort. Die gesin het selfs 'n swart huishulp wat, net soos die huishulpe van wit karakters, onderdanig teenoor haar werkgewers optree (p. 23, 49-50, 78-79). Die verskil in sosio-ekonomiese status tussen Judy-hulle en hulle huishulp word verder beklemtoon deurdat daar parallel aan Judy se verhaal die verhaal van die huishulp se seun en sy maat afspeel. Die twee seuns wend hulle tot 'n lewe op straat ten einde mishandeling en armoede te ontvlug. Hulle raak nie verslaaf aan gewoontevormende middels nie, is nie by misdaad betrokke nie en keer aan die einde van die verhaal terug huis toe, omdat hulle huislike omstandighede wonderbaarlik verbeter het (p. 42, 91-92).

Benewens die feit dat die outeur die werklikheid ontvlug deur aan hierdie straatkinderen 'n gerieflike ontsnappingsroete uit hulle haglike bestaan te bied, laat sy hulle ook soms in gebroke Engels met mekaar kommunikeer. Voorbeelde hiervan is "They get to much drunk" (p. 41) en "Here I burn, a lightie then, seven only, but quick." (p. 43). In werklikheid sou die seuns tog seker hul huistaal gebruik wanneer hulle met mekaar praat

en dien laasgenoemde dus geen doel behalwe om 'n stereotipe voorstelling van swart adolessente se taalvaardigheid voor te hou nie.

The joining (1996) deur Peter Slingsby is 'n fantasieverhaal waarin 'n groep adolessente van verskillende rasse gedurende 'n staptog 'n "grens" na die verlede oorsteek. Gedurende hulle verblyf in die verlede word hulle in 'n San gemeenskap opgeneem en kom hulle onder die indruk van die vreedsame en eenvoudige lewenswyse waardeur die groep se bestaan gekenmerk is. Die doel van die verhaal skyn nie te wees om rasseverhoudinge tussen individue toe te lig nie, maar eerder om lesers bewus te maak van die harmonie wat in die San se verhoudinge met mekaar en met die natuur geheers het. Laasgenoemde word ook gekontrasteer met die disharmonie - die konflik en geweld - waardeur verhoudinge in die hedendaagse Suid-Afrika gekenmerk word.

Wheels! (1996) deur Gail Smith is die derde Suid-Afrikaanse jeugverhaal wat in 1996 gepubliseer is wat verwys na 'n gekleurde adolessent se gemis na die omgewing en vriende wat vir hom bekend was. Greg verhuis saam met sy gesin na 'n voormalige wit woonbuurt, maar mis die "vibe" (p. 24) en sy vriende wat hy in Soweto moes agterlaat. Greg en die wit hoofkarakter, Damian, vind by mekaar aanklank omdat hulle albei anders is - Damian hakkellig en Greg is die enigste swart seun in die klas (p. 7). Die outeur skep, soortgelyk aan Afrikaanse jeugverhale soos **Disse flippen stukkende wêreld dié, my ou** (Du Plessis, 1991) en **Elk vir mekander** (Swart, 1991) 'n "ideale" vriendskapsverhouding, wat gekenmerk word deur 'n uitsonderlike aanvoeling vir mekaar en 'n gebrek aan konflik. In teenstelling met laasgenoemde verhale is dit in **Wheels!** (1996) telkens die gekleurde karakter wat tot die wit karakter se redding kom - deur onder andere sy gesteelde spaarwiel op te spoor (p. 98-99) - en is die gekleurde karakter ook meer welgestel as die wit karakter.

5.2.8 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1997 gepubliseer is

5.2.8.1 Afrikaanse jeugverhale

By die lêplek van die leeus (1997) deur Louise Prinsloo is die enigste Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 wat rasseverhoudinge verken vanuit die perspektief van 'n swart vroulike adolessent. Die uitbeelding van beide die wit en swart karakters in hierdie verhaal gaan egter met so 'n mate van stereotipering gepaard, dat hulle uiteindelik as karikature voorkom. Dudu se dialoog, gedagtes en gedrag sentreer vir die grootste gedeelte van die verhaal rondom haar geloof in voorvadergeeste (vergelyk byvoorbeeld p. 47 en p. 57), terwyl Ouma Magrieta weer feitlik niks anders doen as om rassistiese opmerkings te maak nie (vergelyk byvoorbeeld p. 43-45). Dit is 'n positiewe aspek dat

rassisme jeens beide wit en swart uitgebeeld word, maar dit word nie genoegsaam verdoem nie. Lesers kan dink dat daar niks daarmee fout is om 'n jong swart meisie as "kleinmeid" (p. 43) aan te spreek of om na wittes as "Boere" (p. 27) te verwys nie.

'n Verdere aspek wat nie oortuigend is dat die konflik tussen karakters van verskillende rasse nooit opgelos word nie. Alle kwade gevoelens verdwyn telkens soos mis voor die son en karakters verwys nooit weer daarna nie (vergeelyk byvoorbeeld p. 90). Wat die liefdesverhouding tussen Dudu en 'n wit man betref, gaan dit, soos in die meeste ander Afrikaanse jeugverhale waarin daar so 'n verhouding ter sprake is, tot niet en keer sy terug na iemand wat tot dieselfde ras as sy behoort. Verskeie verwysings word in die verhaal na swartes se eiesoortige kultuur aangetref, waaronder Dudu se besoeke aan sangomas en haar geloof in voorvadergeeste (p. 23, 47, 57, 67, 69-72). Aangesien laasgenoemde oor die algemeen geen ander doel dien as om Dudu die objek van wittes se spot te maak nie, slaag die outeur nie daarin om by lesers begrip te bewerkstellig vir swartes se lewenstyl nie. Een van die enkele positiewe kenmerke van die verhaal is dat dit na die "struggle" verwys en dat die "struggle" selfs beskou word as iets wat nie vergeet moet word nie (p. 4, 44).

Die pro (1997) deur Leon de Villiers is die derde Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 - vergelyk **Sit! oom Paul** (De Waal, 1995) en **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996) - waarin 'n wit adolessent betowerd word deur die skoonheid van 'n Indiër meisie, maar uiteindelik 'n verhouding met 'n wit meisie aanknoop. Hierdeur word die opvatting versterk dat die kans op sukses vir 'n seksuele verhouding tussen adolessente van verskillende rasse binne die Suid-Afrikaanse samelewing skraal is en dat "ware liefde" net beskore is vir diegene wat hul by hul eie rassegroep hou.

Die vraag kan ook gestel word waarom die outeurs van Afrikaanse jeuglektuur so dikwels gebruik maak van vroulike Indiër karakters wanneer seksuele verhoudings oor die kleurgrens heen ter sprake is. Sou dit kon wees dat Indiërs nader is aan die Westerse ideaal van skoonheid as wat ander rassegroepe is? Die manlike hoofkarakters word telkens aangetrek deur die fisiese voorkoms van die Indiër meisies en hul skoonheid dien dan as te ware as "regverdiging" vir die wit karakters se seksuele belangstelling in hulle.

Verdere ooreenkomste tussen **Die pro** (1997), **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995) en **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996), is dat die wit hoofkarakter by Indiër karakters aan huis kom (p. 57-58, 60), dat teenkanting van ouers en vriende verwag

word indien die verhouding op die lappe sou kom (p. 18-19, 32) en dat die uitbeelding van rassisme nie vermy word nie (p. 71).

Hartebreker (1997) en **Anderkant die reënboog** (1997) deur Louise van Niekerk, word as eenheid bespreek omdat albei deel is van die **Reënboogrant-reeks**. Alhoewel daar in hierdie verhale nie geskroom word om rassisme aan te spreek nie (p. 30, 69-70, 76 in **Anderkant die reënboog**), word die meeste karakters eensydig uitgebeeld. Bongani en Dolf is byvoorbeeld uitsluitlik “goed” (vergelyk byvoorbeeld p.13-17 in **Hartebreker**) en Japie en Jackie uitsluitlik “boos” (vergelyk byvoorbeeld p.13, 15-18, 50-53, 76-78 in **Hartebreker**). Gekleurde karakters wat aan die ontvangkant van rassisme is, aanvaar dit gelate en is telkens afhanklik van die ingryping van ander karakters om tot hul redding te kom (p. 53 in **Hartebreker**). Hulle is ook dikwels pionne van wit karakters soos Dolf, wat dink dat hy weet wat die beste vir hulle is en voorskriftelik teenoor hulle optree (vergelyk p. 96 in **Anderkant die reënboog**). In die geheel beskou bly gekleurde karakters in die **Reënboogrant-reeks** deurgaans, tot ‘n mindere of meerdere mate, ondergeskik aan wit karakters.

5.2.8.2 Engelse jeugverhale

A coat of many colours (1997) deur Anne Lorrimer verskaf waarskynlik die mees oppervlakkige en onoortuigende uitbeelding van rasseverhoudinge van al die Suid-Afrikaanse jeugverhale sedert 1990. Die verhaal stem ooreen met **Elk vir mekander** (Swart, 1991) en **Mystery at Cove Rock** (Bowie, 1991) in dié sin dat die outeur die werklikheid ontvlug deur die daarstelling van ‘n ideale vriendskap tussen adolessente van verskillende rasse. ‘n Onophoudelike stroom verwysings dui die seuns se buitengewone begrip vir mekaar aan en geen konflik kom in hulle verhouding voor nie (p. 16, 21, 34, 52, 63, 84).

Die karakterbeelding van die swart karakter, Tiego, is ‘n verdere aspek van die verhaal wat onoortuigend is. Tiego voel, ten spyte van Hip se matelose bewondering vir hom (p. 30, 38-39, 43, 68) en sy verskeie prestasies op sportgebied, dat sy velkleur in die pad staan van sy geluk (p. 16, 33, 45, 58, 63). Laasgenoemde “fout” in hierdie andersins perfekte karakter, word klaarblyklik deur die outeur aangewend om die vriendskap tussen Tiego en Hip te motiveer, maar strook egter glad nie met die ander karaktertrekke (soos sterk leierseienskappe) wat aan Tiego toegedig word nie.

Jakey (1997) deur Lesley Beake is meer suksesvol in die verkenning van rasseverhoudinge as **A coat of many colours** (Lorrimer, 1997), maar spring ook nie stereotipering vry nie. Die wit werkgewer van Jake se ma, Mev. Donald, maak dit

duidelik dat daar geen “madams”(p. 20) in haar huis is nie en verwys na Jake se ma as ‘n “companion housekeeper” (p. 20). Die gebruik van polities-korrekte terme verander egter nie daaraan dat die bruin karakters, soos in vele ander Suid-Afrikaanse jeugverhale wat bestudeer is, sosio-ekonomies swakker daaraan toe is as die wit karakters nie.

Die verhaal speel af tydens die ooploop na Suid-Afrika se eerste demokratiese verkiesing en deurlopende verwysings word aangetref na die politieke geweld wat hierdie tydperk kenmerk (vergelyk byvoorbeeld p. 2). Die klem wat laasgenoemde op die verskille tussen die inwoners van Suid-Afrika plaas, tesame met die feit dat Jake wit mense nie vertrou nie, veroorsaak dat Jake nie tuis voel in die wit woonbuurt nie (p. 23). Dieselfde gebrek aan vertrou in wittes kom ook voor in ander Engelse jeugverhale, waaronder **The dealers’ daughters** (Jermieson, 1990:48), **Mystery at Cove Rock** (Bowie, 1991:11) en **The genuine half-moon kid** (Williams, 1992:75).

Jake se wantroue in wittes word verkeerd bewys in sy verhoudings met beide Mev. Donald en die buurseun, Hendrik. Jake openbaar meer selfvertroue en volwassenheid as Hendrik en verhoed Hendrik daarvan om selfmoord te pleeg (p. 124). Die doel met hierdie en ander “reddingspogings” is waarskynlik om die innerlike krag van gekleurde karakters ten toon te stel, maar kan ook die indruk laat ontstaan dat heldedade ‘n noodsaaklike komponent is van geslaagde rasseverhoudinge. Beide Jake en Hendrik is, soos die karakters in onder andere **Elk vir mekander** (Swart, 1991), **The boy from the other side** (Bregin, 1991) en **Die optog van die aftjoppers** (Weideman, 1994), buitestaanders of anders as die res van hul portuurgroep. Jake herstel van ‘n ernstige siekte en gaan dus vir ‘n geruime tyd reeds nie skool toe nie en Hendrik vermy ander adolessente uit vrees dat hulle sal agterkom dat sy pa hom mishandel. Soos in die ander jeugverhale waarin hierdie tendens voorkom, word die indruk geskep dat geslaagde rasseverhoudinge net vir adolessente met buitengewone probleme beskore is.

The Bughouse (1997) deur Lesley Milne verskaf, soos **A coat of many colours** (Lorrimer, 1997), ‘n geïdealiseerde beeld van rasseverhoudinge. Die wit hoofkarakter, Kevin, se heldeverering vir die swart student, Jay, wat by hulle inwoon ken geen perke nie en hulle het nooit ‘n skewe woord vir mekaar te sê nie (p. 22, 80, 125, 139). Jay blyk oor geen negatiewe eienskappe te beskik nie (vergelyk byvoorbeeld p. 7-13, 53-54). Hy is in beheer van alle situasies wat hulle deur die loop van die verhaal voordoen en beskik oor matelose insig in andere se probleme (p. 20, 30, 112-114). Die wit adolessente karakters volg hom blindelings en neem geen inisiatief ten opsigte van

aktiwiteite of probleemoplossing nie. Die enigste Afrikaanse adolessent in die verhaal is regs gesind en staan alle politieke verandering teë (vergelyk byvoorbeeld p. 10, 19).

Verdere stereotipering is geleë in die feit dat Kevin se pa die werkgewer van Jay se pa is en dat die wit gesin ingryp om Jay se lewensomstandighede te verbeter deur hom by hulle te laat inwoon. Een van die enigste positiewe kenmerk van die verhaal is dat dit die apartheidstelsel kritiseer (p. 19). In die geheel beskou verskaf **The Bughouse** (1997) 'n oppervlakkige en stereotipe uitbeelding van rasseverhoudinge en is dit onwaarskynlik dat dit by lesers insig sal verskaf in hul werklike (dikwels komplekse en problematiese) verhoudinge met persone van ander rasse.

The secret song (1997) deur Michael Williams speel net soos **Outside the walls** (Bransby, 1995) en **Jakey** (Beake, 1997) af teen die agtergrond van Suid-Afrika se eerste demokratiese verkiesing. Die bruin hoofkarakter bevry 'n groep landelike bruin adolessente van die onderdrukking wat hulle reeds vir jare onder die wit mense van hulle gemeenskap verduur en stel hulle by wyse van sy heldhaftige en selfstandige optrede in staat om aan die verkiesing deel te neem.

Die fokuspunt van hierdie verhaal is nie rasseverhoudinge tussen individue nie, maar eerder, soortgelyk aan **The joining** (Slingsby, 1996), die verhoudinge tussen rasse-groepe. Die karakters in die verhaal verteenwoordig almal verskillende groepe en standpunte en dien, tesame met die gebeure in die verhaal, as simbool van die werklike groepe en gebeure soos wat dit tydens Suid-Afrika se eerste demokratiese verkiesing daar uitgesien het.

5.2.9 Suid-Afrikaanse jeugverhale wat gedurende 1998 gepubliseer is

5.2.9.1 Afrikaanse jeugverhale

Die ander wenpaal (1998) deur Chris Pelser stem ooreen met **Droomwa** (Hough, 1990), deurdat dit sentreer rondom die verhouding tussen 'n wit adolessent en 'n swart volwassene. Anders as in laasgenoemde verhaal beïnvloed ras nie die verhoudinge tussen die karakters in **Die ander wenpaal** (1998) nie en verkeer hulle ook nooit in konflik nie. Ezekiel is Arno se atletiekafrigter en raadgewer en die feit dat hulle tot verskillende rasse-groepe behoort kom nie ter sprake nie.

Die outeur doen heelwat moeite om polities korrek te wees. Arno se skool en woonbuurt is byvoorbeeld ten volle geïntegreerd en ras speel ook in hierdie omgewings geen rol nie. Almal aanvaar mekaar sonder voorbehoud en leef in harmonie saam. Die wit boksafrigter het byvoorbeeld 'n swart vennoot (p. 14), 'n swart en 'n wit polisieman

doen saam patrollie (p. 67) en die wit en gekleurde vrouens van die woonbuurt kuier oor en weer (p. 13, 15, 28).

Een van slegs twee Afrikaanse jeugverhale sedert 1990 waarin 'n interrassige liefdesverhouding 'n kans op sukses gegun word, is **Luc en Libertine** (1998) deur Marzanne LeRoux-Van der Boon. Soortgelyk aan **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996) en **Die pro** (De Villiers, 1997) word daar in hierdie verhaal heelwat klem geplaas op die fisiese skoonheid van die gekleurde adolessent. Luc verklaar byvoorbeeld aan Libertine “jy’s die mooiste mens wat ek nog gesien het.” (p. 41).

Luc en Libertine (1998) bring ook vernuwing mee met betrekking tot die verkenning van sosio-politieke omstandighede in Afrikaanse jeuglektuur. Daar word onder andere verwys na die Waarheids- en Versoeningskommissie asook die skuldgevoelens van wittes oor onregte wat in die verlede teenoor gekleurdies gepleeg is (p. 12-15). Dit is ook die enigste Afrikaanse jeugverhaal sedert 1990 waarin die “struggle” in soveel besonderhede verken word (vergelyk byvoorbeeld p. 106-107, 125-131). Net soos Diane in **Joe Cassidy and the red hot cha-cha** (Smith, 1994), word Libertine se pa uit hoofde van sy betrokkenheid by die struggle vermoor, maar anders as Diane, is Libertine nie bereid om haar pa se moordenaars te vergewe nie. Haar oom se kommentaar hierop is: “Dit neem tyd, Libertine, alle wonde neem tyd om gesond te word” (p. 131). Hierdeur wil die outeur waarskynlik aandui dat die wonde wat die inwoners van Suid-Afrika mekaar toegedien het ook 'n geruime tyd sal neem om te genees en dat hierdie genesing noodsaaklik is indien ware versoening en vrede verseker wil word.

Die omstandighede wat in plakkerkampe en townships heers, is 'n verdere aspek wat in **Luc en Libertine** (1998) ondersoek word. Tydens Libertine en haar ma se verblyf in Guguletu en Crossroads is hulle aan onophoudelike politieke geweld blootgestel en het hulle hul in haglike sosio-ekonomiese omstandighede bevind (p. 42-46). By tye van haar ontmoeting met Luc woon Libertine en haar ma ('n huishulp) by laasgenoemde se werkgewers in. Libertine voel dikwels minderwaardig oor haar lae sosio-ekonomiese status en betwyfel Luc se liefde vir haar op grond van die sosio-ekonomiese- en rasseverskille wat daar tussen hulle bestaan (vergelyk byvoorbeeld p. 121). Al hierdie kwellinge laat Libertine effens pateties voorkom en skep boonop die indruk dat 'n mens se geluk van sosio-ekonomiese omstandighede afhanklik is.

In **Maar my magtig, Moesoek!** (1998) deur Martie Preller word daar, soortgelyk aan die Afrikaanse jeugverhale wat in 1996 gepubliseer is, geen verwysings na die rasse van

karakters aangetref nie. Die rassegroep waartoe Moesoek en sy gesin behoort moet dus van hul name en fisiese beskrywings afgelei word. Die uitbeelding van die Indiër karakters gaan met beide positiewe en negatiewe stereotipering gepaard. Positiewe stereotipering kom, net soos in **!Sit oom Paul** (De Waal, 1995), **Ek sal moet leer dans, Shaleen** (Schüler, 1996) en **Die pro** (De Villiers, 1997), voor in die vorm van 'n vroulike Indiër adolessent wat beeldskoon is (vergelyk byvoorbeeld p. 1-2) en 'n Indiër seun wat "vrek slim" (p. 3) is. Voorbeelde van negatiewe stereotipering is dat die pa van die adolessente weer eens 'n winkeleienaar is en dat hy so streng en ongevoelig is, dat beide sy vrou en sy dogter die huis verlaat (p. 34, 59). Moesoek se ma laat hom dus in die steek en kom in hierdie opsig ooreen met die gekleurde ma's in **Disse flippen stukkende wêreld, dié my ou** (Du Plessis, 1991) en **Freefalling** (Davidow, 1991). In hierdie geval wend die ma egter ten minste 'n poging aan om kontak met haar kinders te behou (p. 56).

Heelwat konflik kom tussen Moesoek en die wit hoofkarakter, Aron, voor. Hierdie konflik spruit nie uit rasseverskille nie, maar eerder uit Moesoek se geweldige selfsugtige gedrag. By die skool vermy Moesoek byvoorbeeld vir Aron, net om in die middag by Aron op te daag en hulle vriendskap voort te sit (p. 41-46). By 'n latere geleentheid vra hy selfs die meisie op wie Aron verlief is na 'n dans (p. 54). Aron vergewe Moesoek telkens op grond van sy onstabiele en ongelukkige gesinsomstandighede. Selfs wanneer Moesoek 'n motorongeluk veroorsaak en Aron se lewe in gevaar stel, ken Aron se lojaliteit en begrip vir sy vriend geen einde nie. Hy verwys nie weer na hierdie insident nie, want "ek het geweet ek moenie vra nie. Moesoek is Moesoek, dit het ek nou geweet." (p. 73). Soos wat dikwels die geval is in die uitbeelding van rasseverhoudinge in Suid-Afrikaanse jeuglektuur, is die verhouding tussen die twee karakters in **Maar my magtig, Moesoek!** (1998) nie gebalanseerd nie. Moesoek steur hom slegs aan Aron wanneer dit hom pas, terwyl Aron uit sy pad uit gaan om Moesoek te probeer verstaan en hul vriendskap aan die gang te hou.

5.2.9.2 Engelse jeugverhale

Teen Junie 1998 het daar nog geen Engelse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema verskyn nie.

5.3 Ander waarnemings

Vanuit die voorafgaande bespreking het dit aan die lig gekom dat daar jaarliks (met die uitsondering van 1994 en 1995) 'n konstante hoeveelheid Afrikaanse en Engelse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema gepubliseer is. Meer Engelse as Afrikaanse

jeugverhale met rasseverhoudinge as tema het verskyn vir die tydperk 1990 tot Junie 1998. Laasgenoemde is daaraan te wyte dat daar gedurende 1994 en 1995 'n oplewing voorgekom het in Engelse jeugverhale met hierdie tema, waarskynlik vanweë die sosio-politieke omstandighede wat op daardie tydstip geheers het. Hierdie was, in die besonder as gevolg van Suid-Afrika se eerste veelrassige, demokratiese verkiesing, 'n tydperk van groot verandering en vernuwing. Die meerderheid van die vyftien Engelse jeugverhale wat in 1994 en 1995 gepubliseer is, poog dan ook om lesers voor te berei op hierdie "oorgangstydperk" - vanaf die ou apartheidbedeling na 'n nuwe demokrasie.

Verskillende ontwikkelingspatrone is waargeneem vir Afrikaanse en Engelse jeuglektuur in die wyse waarop rasseverhoudinge vanaf 1990 tot Junie 1998 aangespreek is. Afrikaanse jeuglektuur beweeg byvoorbeeld vanaf die uitbeelding van problematiese rasseverhoudinge (1990-1995) na jeugverhale waarin daar geen melding van karakters se rasse gemaak word nie (1996). Gedurende 1997 en 1998 word daar teruggekeer na jeugverhale waarin ras 'n bepalende rol speel in karakters se verhoudinge met mekaar, maar gedurende dieselfde tydperk verskyn daar egter ook verhale waarin ras nie 'n faktor is in karakters se interaksie met mekaar nie. Dit is dus duidelik dat daar geen definitiewe patroon in Afrikaanse jeuglektuur geïdentifiseer kon word met betrekking tot die wyse waarop rasseverhoudinge vanaf 1990 tot Junie 1998 uitgebeeld is nie.

Engelse jeuglektuur weer, bly vanaf 1990 tot 1996 konstant in die uitbeelding van karakters van verskillende rasse se moeisame proses om tot groter begrip en kennis van mekaar te kom. Die Engelse jeugverhale wat gedurende 1997 gepubliseer is, speel af in die tydperk tydens en na die verkiesing toe daar gehoop is op die totstandkoming van 'n "reënboog-nasie" waarin alle rassegroepe vreedsaam naas mekaar sou kon bestaan. Intussen het Suid-Afrika se "wittebroodstydperk" egter gekom en gegaan en is rassisme, veral in opvoedkundige instansies, weer oral te bespeur. Lesers is bewus van die feit dat die verhoudinge tussen groepe en individue in Suid-Afrika steeds deur ras beïnvloed word en ervaar hierdie jeugverhale waarskynlik as te idealisties. Engelse jeuglektuur toon dus 'n duideliker ontwikkelingspatroon wat betref die wyse waarop rasseverhoudinge uitgebeeld word as Afrikaanse jeuglektuur.

In die volgende hoofstuk sal die ooreenkomste en verskille tussen Afrikaanse en Engelse jeuglektuur met betrekking tot die uitbeelding van rasseverhoudinge opgesom word en sal bepaalde aanbevelings in hierdie verband gemaak word.

Hoofstuk 6

Bevindings en aanbevelings

6.1 Bevindings

Inleidend is daar ondersoek ingestel na die sosiale ontwikkeling van adolessente en in besonder hul verhoudinge met persone van ander rasse. Die eienskappe van jeuglektuur en die moontlike invloed wat dit op adolessente kan hê is ook verken. Die praktiese ondersoek het gefokus op tendense wat met ras verband hou en die uitbeelding van rasseverhoudinge as tema in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur. Die verskille en ooreenkomste wat tussen Afrikaanse en Engelse jeuglektuur in hierdie verband opgemerk is, is ook uitgewys. Laastens is Suid-Afrikaanse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema leserkundig beoordeel. Dit het ten doel gehad om aan te toon hoe rasseverhoudinge hanteer word deur outeurs wat dit doelbewus aanspreek en in watter mate Afrikaanse en Engelse jeuglektuur in hierdie opsig verskil of ooreenkom. Die samevattende bevindings wat vanuit hierdie ondersoek gemaak kan word, sal vervolgens weergegee word.

Gedurende adolessensie verkry adolessente groter onafhanklikheid van hul ouers en word aanvaarding deur en interaksie met die portuurgroep al hoe belangriker. Vriendskappe met adolessente van dieselfde geslag verdiep en heteroseksuele verhoudinge neem 'n seksuele dimensie aan. Die genoemde verhoudinge van Suid-Afrikaanse adolessente blyk, ten spyte van die feit dat integrasie in Suid-Afrikaanse skole en woonbuurte in 'n toenemende mate voorkom, steeds beperk te wees tot persone wat tot dieselfde rassegroep as hulself behoort. Alhoewel dit nie noodwendig dui op negatiewe houdinge jeens ander rassegroepe nie, behoort aktiewe stappe geneem te word om rassisme te bekamp en moet 'n klimaat geskep word wat bevorderlik is vir interaksie tussen adolessente wat tot verskillende rassegroepe behoort.

Adolessente wat hulle in interrassige gesinne bevind kry met 'n verskeidenheid probleme te make, waaronder rassisme, verwerping en 'n gebrek aan blootstelling aan hul eie kulture. Ouers, families en ander ondersteuningstrukture kan adolessente help om hierdie probleme te oorkom deur by hulle 'n positiewe identiteit te bewerkstellig, gereeld met hulle te kommunikeer oor kwessies wat met ras verband hou en hulle voor te berei op moontlike rassisme en rassekonflik.

Jeuglektuur is by uitstek geskik om bogenoemde “ideale” toestande te skep. Sodoende kan adolessente lesers, by wyse van plaasvervangende ervaring, identifiseer met karakters wat met ander rassegroepe in interaksie tree en kan lesers op hierdie wyse begrip ontwikkel vir diegene wat van hulself verskil. By wyse van die verkenning van adolessente se verhoudinge met persone wat tot ander rassegroepe behoort, bewerkstellig jeuglektuur insig by adolessente lesers met betrekking tot die unieke, maar ook universele probleme, gevoelens, vrese en drome wat deur persone van ander rasse ervaar word. Laasgenoemde sou egter slegs kon slaag indien jeuglektuur ten alle tye eerlik en realisties is in die uitbeelding van rasseverhoudinge as tema. Gevolglik moet daar in jeuglektuur nie weggeskram word van rassekonflik, rassisme en onverdraagsaamheid nie. Weldeurdragte en realistiese oplossings hiervoor behoort voorgehou te word.

Een van die doelstellings van hierdie ondersoek was om te bepaal in watter mate rasseverhoudinge sedert 1990 in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangespreek is en spesifiek hoe Afrikaanse en Engelse jeuglektuur in hierdie opsig verskil. Daar is bevind dat rasseverhoudinge in 9% (drie-en twintig boeke) van die Afrikaanse en in 25% (vyf-en-dertig boeke) van die Engelse jeugverhale wat bestudeer is, as tema voorkom. Rasseverhoudinge het dus, sedert 1990, meer as twee maal soveel in Engelse as in Afrikaanse jeuglektuur as tema voorgekom.

‘n Rede vir bogenoemde verskille mag wees dat Engelse jeuglektuur in die bevoorregte posisie is dat dit uitsluitlik “plaaslike” kwessies, soos rasseverhoudinge, kan verken. Dit word moontlik gemaak deur die verskeidenheid Engelse jeugverhale wat in die buiteland gepubliseer word en in Suid-Afrika beskikbaar is. Hierdie jeugverhale voorsien in Engelssprekende adolessente se behoefte aan avontuurverhale, wetenskapsfiksie, ligte romantiese verhale en rillers. Afrikaanse jeuglektuur daarenteen moet alle tipes jeugverhale verteenwoordig en moet boonop in realistiese jeuglektuur fokus op verskeie probleme en kwessies waardeur hedendaagse adolessente geraak word. As daar byvoorbeeld in ag geneem word dat daar van die Afrikaanse jeugverhale wat bestudeer is, slegs twee Afrikaanse jeugverhale is wat Vigs ondersoek en net vier wat mishandeling as tema het, word daar in werklikheid besonder baie aandag aan rasseverhoudinge in Afrikaanse jeuglektuur geskenk.

‘n Verskynsel waarvoor daar egter geen verskonings aangevoer kan word nie, is die feit dat daar in 49% van die Afrikaanse jeugverhale wat bestudeer is, ‘n ongebalanseerde en oneerlike beeld van die Suid-Afrikaanse samelewing verskaf word deurdat slegs wit

karakters daarin figureer. Hierdie verskynsel kom, alhoewel in 'n mindere mate, ook in Engelse jeuglektuur voor. In 20% van die Engelse jeugverhale wat bestudeer is kom daar slegs wit karakters voor. Afrikaanse en Engelse jeuglektuur verskil ook met betrekking tot die hoeveelheid jeugverhale waarin daar slegs gekleurde karakters aangetref word - 3% vir Afrikaanse jeuglektuur en 11% vir Engelse jeuglektuur.

Wat jeugverhale betref waarin daar karakters van verskillende rasse figureer, maar waarin ras nie sentraal tot hul interaksie met mekaar staan nie, kom Afrikaanse en Engelse jeuglektuur grootliks ooreen. In 27% van die Afrikaanse en in 34% van die Engelse jeugverhale wat bestudeer is, is die karakters verteenwoordigend van die verskillende rasse-groepe in Suid-Afrika, maar speel hul ras nie 'n rol in hulle interaksie met mekaar nie. Enkele verwysings na ander rasse-groepe word in 12% van die bestudeerde Afrikaanse jeugverhale en in 10% van Engelse jeugverhale aangetref.

'n Verdere tendens wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur geïdentifiseer is met betrekking tot rasseverhoudinge, is dat gekleurde volwassenes uitgebeeld word as ondergeskik aan wit volwassenes en hul kinders deurdat hulle hoofsaaklik die rolle van huishulpe, plaasarbeiders en ander werknemers van wittes vertolk. Hierdie tendens kom in 23,2% van Afrikaanse en in 18,84% van Engelse jeugverhale voor. Dit dien egter vermeld te word dat, alhoewel swart vrouens byna sonder uitsondering as huishulpe en swart mans as plaasarbeiders uitgebeeld word, daar heelwat erkenning in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur gegee word aan die rol wat hierdie volwassenes ten opsigte van die fisiese en emosionele versorging van wit adolessente vertolk.

Enkele gevalle (3,6% van Afrikaanse en 0,72% van Engelse jeugverhale) kom ook voor waarin gekleurde adolessente deur wit adolessente gedomineer word ten opsigte van aspekte soos besluitneming en probleem- en konflikoplossing.

Beide Afrikaanse en Engelse jeuglektuur skep die indruk dat gekleurdies nie bevoeg is om hul eie omstandighede te verbeter nie, deur telkens wit karakters te laat ingryp in die lewens van gekleurde karakters. Gekleurde karakters word in 6,8% van Afrikaanse jeugverhale en in twee maal soveel Engelse jeugverhale, naamlik 12,32%, die kans misgun om verantwoordelikheid vir hul eie lewens te neem. Enkele gevalle kom ook voor waarin gekleurde karakters in die lewens van wit karakters ingryp - 0,4% vir Afrikaanse jeuglektuur en 3,62% vir Engelse jeuglektuur.

Verdere verskille tussen Afrikaanse en Engelse jeuglektuur hou verband met die mate van rassekonflik wat daarin voorkom. Daar word in 7,2% van Afrikaanse en 14,49%

van Engelse jeugverhale nie van die uitbeelding van rassekonflik weggeskram nie. Rassekonflik word dus in dubbel soveel Engelse as in Afrikaanse jeugverhale uitgebeeld. In die uitbeelding van verhoudinge tussen karakters van verskillende rasse, is daar egter ook bepaalde ooreenkomste tussen Afrikaanse en Engelse jeuglektuur aangetref. So word daar onder meer in 5,6% Afrikaanse en 7,97% Engelse jeugverhale geensins na die rasse van karakters verwys nie, alhoewel dit vanuit illustrasies, die name van karakters of ander leidrade duidelik blyk dat die karakters wel tot verskillende rassegroepe behoort. Die outeurs van die jeugverhale waarin hierdie tendens voorkom, is nie bereid om die problematiese aard van rasseverhoudinge aan te spreek nie en ontvlug eerder die werklikheid deur kwessies soos rassekonflik en rassisme te vermy.

Suid-Afrikaanse jeuglektuur word hoofsaaklik vanuit die perspektief van wit adolessente weergegee, maar dit is veral Afrikaanse jeuglektuur wat geensins verteenwoordigend is van die verskillende rassegroepe waaruit die Suid-Afrikaanse samelewing bestaan nie. Wit hoofkarakters word aangetref in 90,8% van Afrikaanse jeugverhale en gekleurde hoofkarakters slegs in 9,2% van die verhale. Dit blyk dus asof Afrikaanse jeuglektuur steeds hoofsaaklik deur wit outeurs vir wit adolessente geskryf word. Alhoewel Engelse jeuglektuur ook oorwegend deur wit outeurs geskryf word en hul verhale hoofsaaklik op wit lesers afgestem is, is dit meer gebalanseerd in hierdie verband en lewer dit 54,35% jeugverhale met wit karakters en 45,65% met gekleurde hoofkarakters op.

Wat die geslag van karakters betref wat by rasseverhoudinge betrokke is, word daar in Engelse jeuglektuur meer as drie maal soveel en in Afrikaanse jeuglektuur dubbel soveel berig oor die verhoudinge tussen seuns van verskillende rasse, as oor die verhoudinge tussen meisies van verskillende rasse. Daar is 10% Afrikaanse en 18,84% Engelse jeugverhale waarin seuns van verskillende rasse met mekaar in interaksie tree, teenoor die 4,4% Afrikaanse en 5,8% Engelse jeugverhale waarin meisies van verskillende rasse met mekaar in verhouding tree.

In enkele gevalle word nie-seksuele vriendskappe tussen seuns en meisies van verskillende rasse uitgebeeld - 2,4% van Afrikaanse en 6,52% van Engelse jeugverhale. Beide Afrikaanse en Engelse jeuglektuur betree ook die kontroversiële terrein van seksuele verhoudinge oor die kleurgrens heen. 2,4% Afrikaanse en 7,97% Engelse jeugverhale is geïdentifiseer waarin adolessente van verskillende rasse seksuele verhoudinge met mekaar aangaan. Benewens die feit dat hierdie verhoudinge meer as drie maal soveel in Engelse as in Afrikaanse jeuglektuur voorkom, verskil dit ook van mekaar met betrekking tot die uitbeelding van die verloop van hierdie verhoudinge. In

Afrikaanse jeuglektuur gaan seksuele verhoudinge oor die kleurgrens heen uit vier van die vyf jeugverhale, waarin dit as tema voorkom, tot niet, terwyl daar in nege van die elf Engelse jeugverhale, wat dié tema aanspreek, aangedui word dat hierdie verhoudinge wel 'n kans op sukses het.

In sommige Suid-Afrikaanse jeugverhale is die hoofkarakter 'n nuweling - gewoonlik 'n adolessent wat vir 'n geruime tyd in die buiteland in "exile" was - en word sy/haar perspektief op die Suid-Afrikaanse samelewing verskaf. Hierdie tendens kom in geen Afrikaanse jeugverhale voor nie, maar word wel in 4,35% Engelse jeugverhale aangetref. 'n Verdere perspektief wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangetref word, is dié van karakters wat deur hulself of deur hulle portuurgroep as "anders" as die norm beskou word. Adolessente karakters knoop in 2,8% van Afrikaanse en in 9,42% van Engelse jeugverhale op grond van hul "andersheid" suksesvolle verhoudinge met persone van ander rasse aan.

Stereotipering, veral met betrekking tot karakters se beroepe, word dikwels in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangetref. So is Indiër mans in byna alle gevalle winkeleienaars, swart vrouens bykans sonder uitsondering huishulpe en wit mans predikante, onderwysers of polisiebeamptes. Stereotipering word in sowat 'n derde van alle Suid-Afrikaanse jeugverhale wat bestudeer is aangetref - 28% in Afrikaanse en 33,33% in Engelse jeuglektuur.

'n Unieke vorm van stereotipering wat in Suid-Afrikaanse jeuglektuur voorkom, is dat gekleurde adolessente dikwels oor meer innerlike krag beskik as hul wit eweknieë. Hierdie tendens kom vyf maal soveel in Engelse as in Afrikaanse jeugverhale voor. In 1,6% van Afrikaanse en 8,7% van Engelse jeugverhale figureer daar gekleurde karakters wat meer selfvertroue, selfkennis en insig openbaar as die wit karakters in die verhaal. Terselfertyd word wit adolessente uitgebeeld as oningelig en naïef ten opsigte van die sosio-politieke en sosio-ekonomiese omstandighede wat in Suid-Afrika heers en staan hulle óf ongevoelig daarteenoor óf voel hulle skuldig oor hulle bevoorregte posisies.

Wit karakters in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur behoort oor die algemeen tot 'n hoër sosio-ekonomiese klas as gekleurde karakters, maar al hoe meer gekleurde karakters bevind hulle in die middel- tot hoë middelklas. Die sosio-ekonomiese status van wit karakters is in 21,6% van Afrikaanse en in 41,3% van Engelse jeugverhale hoër as dié van gekleurde karakters. In 12,8% van Afrikaanse en 18,84% van Engelse jeugverhale behoort wit en gekleurde karakters tot dieselfde sosio-ekonomiese klas en in 1,6% van

Afrikaanse en 1,45% van Engelse jeugverhale is gekleurde karakters selfs sosio-ekonomies sterker as wit karakters. Dit blyk dus dat daar in twee maal soveel Engelse as Afrikaanse jeugverhale gekleurde karakters is wat tot 'n laer sosio-ekonomiese klas behoort as wit karakters. Weinig meer Engelse jeugverhale het karakters op gelyke sosio-ekonomiese vlak geplaas as Afrikaanse jeugverhale en in beide Engelse en Afrikaanse jeuglektuur kom daar bitter min gevalle voor waarin gekleurde karakters se sosio-ekonomiese status hoër is as dié van wit karakters.

Die bovermelde verhoging in sosio-ekonomiese status het meestal op gekleurde newe-karakters betrekking en daar is min Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin gekleurde hoofkarakters tot die middelklas of hoë middelklas behoort. Geen Afrikaanse nie en slegs 5,07% van Engelse jeugverhale, verken die ervarings, emosies en probleme van gekleurde adolessente wat tot die middelklas en hoë-middelklas behoort vanuit die perspektief van gekleurde hoofkarakters.

Suid-Afrikaanse jeuglektuur, in die besonder Engelse jeuglektuur, wys dikwels die sosio-ekonomiese ellende van gekleurdtes uit deur ondersoek in te stel na omstandighede in townships en plakkerskampe. Daar word oor die algemeen op die negatiewe aspekte van townships en plakkerskampe gefokus, maar sommige jeugverhale wys ook positiewe aspekte, soos die ondersteuning wat die inwoners aan mekaar verskaf, uit. Slegs 2,4% van Afrikaanse jeugverhale verwys na die omstandighede in townships of plakkerskampe teenoor die 7,25% van Engelse jeugverhale. 2,8% van Afrikaanse en 17,39% van Engelse jeugverhale speel in geheel of gedeeltelik in townships of plakkerskampe af. In geheel beskou word die omstandighede wat in townships en plakkerskampe heers in meer as vier maal soveel Engelse as Afrikaanse jeugverhale verken.

'n Verdere verskynsel wat met die sosio-ekonomiese omstandighede in Suid-Afrika verband hou en wat weer eens meer in Engelse as in Afrikaanse jeuglektuur voorkom, is dié van straatkinders. Die besondere probleme waarmee straatkinders te make kry word op 'n eerlike en realistiese wyse in 2,4% van Afrikaanse en in 6,52% van Engelse jeugverhale weergegee. Daar word byvoorbeeld verwys na hul gedurige stryd teen honger en koue en in sommige gevalle ook na hul verslawing aan gewoontevormende-middels en hul betrokkenheid by misdaad.

'n Aspek ten opsigte waarvan Afrikaanse en Engelse jeuglektuur heelwat van mekaar verskil, is dié van sosio-politieke bewustheid. Daar word byvoorbeeld slegs in 2% van Afrikaanse jeugverhale kritiek op die vorige politieke bedeling uitgespreek teenoor die

17,39% van Engelse jeugverhale. Daar word ook heelwat minder verwysings na hedendaagse sosio-politieke omstandighede aangetref in Afrikaanse as in Engelse jeuglektuur. Daar het 38 verwysings voorgekom in Afrikaanse jeuglektuur na sosio-politieke omstandighede soos die eerste demokratiese verkiesing, politieke geweld en misdaad, teenoor die 116 verwysings daarna in Engelse jeuglektuur.

Rassisme word ook meer in Engelse as in Afrikaanse jeuglektuur uitgebeeld. Daar word in 4,4% Afrikaanse en in 18,84% Engelse jeugverhale verwys na rassisme jeens gekleurde karakters. Gekleurde karakters openbaar ook in 2% van Afrikaanse en 7,25% van Engelse jeugverhale rassisme teenoor wit karakters en demonstreer sodoende dat alle rasse-groepe hulle skuldig maak aan rassisme en dat alle inwoners van Suid-Afrika dus doelbewuste pogings moet aanwend om dit te bekamp.

‘n Tendens wat feitlik uitsluitlik in Engelse jeuglektuur voorkom, is wit karakters se skuldgevoelens oor die onregte wat in die verlede jeens gekleurdies gepleeg is asook oor hul sosio-ekonomiese welvaart teenoor die sosio-ekonomiese ellende van gekleurdies. Hierdie tendens is in 0,4% van Afrikaanse en 7,97% van Engelse jeugverhale opgemerk.

Baie min Suid-Afrikaanse historiese jeugverhale is sedert 1990 gepubliseer. Van die Suid-Afrikaanse jeugverhale wat sedert 1990 verskyn het, kan slegs 4,4% van Afrikaanse en 6,52% van Engelse jeugverhale as historiese jeugverhale beskou word. Van die 4,4% Afrikaanse jeugverhale is slegs 1,2% objektief in hul uitbeelding van historiese gebeure en van die 6,52% Engelse jeugverhale verskaf 5,07% ‘n onpartydige of ‘n ander perspektief as die wit perspektief op historiese gebeure.

Die lewenstyl van gekleurdies is in slegs 4,4% van Afrikaanse en in 7,25% van Engelse jeugverhale ter sprake. In 2% van die genoemde 4,4% van Afrikaanse jeugverhale word daar aangedui dat, alhoewel die kultuur of lewenstyl van gekleurdies van dié van wittes verskil, dit nie minderwaardig daaraan is nie. Engelse jeuglektuur daarenteen, verskaf in 6,52% van die 7,52% jeugverhale ‘n positiewe uitbeelding van ander kulture en lewenstyle.

Die Suid-Afrikaanse jeugverhale waarin karakters van verskillende rasse met mekaar in interaksie tree, speel hoofsaaklik teen ‘n stedelike milieu af. 24% van die Afrikaanse en 31,89% van die Engelse jeugverhale wat sedert 1990 gepubliseer is speel in stede af. Hierteenoor is 17,6% van Afrikaanse en 25,36% van Engelse jeugverhale in die platteland (gewoonlik groot plattelandse dorpe) gesitueer.

Karakters wat tot verskillende rasse behoor kom op 'n verskeidenheid maniere met mekaar in kontak. 12,8% van adolessente van verskillende rasse se ontmoetings in Afrikaanse en 11,59% van hul ontmoetings in Engelse jeuglektuur vind in geïntegreerde skole plaas. Dieselfde woonbuurte lei tot ontmoetings in 4,8% van Afrikaanse en 10,87% van Engelse jeugverhale, terwyl gedeelde belangstellings vir 2% van ontmoetings in Afrikaanse en vir 3,62% van ontmoetings in Engelse jeuglektuur verantwoordelik is.

Verdere wyses waarop interaksie tussen karakters van verskillende rasse bewerkstellig word is by wyse van toevallige ontmoetings (5,2% in Afrikaanse en 6,52% in Engelse jeuglektuur) en gesins- of familieverbande (0,8% vir Afrikaanse en 2,9% vir Engelse jeuglektuur). In sommige gevalle tree adolessente in interaksie met die gekleurde vriende van ouers of familie (2,17% vir Engelse jeuglektuur) en in ander gevalle weer gee karakters se politieke ideologieë aanleiding tot ontmoetings met karakters van ander rasse (1,45% vir Engelse jeuglektuur). Kontak tussen karakters van verskillende rasse word egter in die meerderheid gevalle teweeg gebring deur hul eie of hul ouers se beroepe. Interrassige interaksie word in 19,6% van Afrikaanse en in 25,36% van Engelse jeugverhale deur laasgenoemde in die hand gewerk.

'n Verdere aspek wat betrekking het op die milieu in Suid-Afrikaanse jeugverhale, is dat karakters van verskillende rasse in 'n toenemende mate in mekaar se wonings en woongebiede (insluitende townships en plakkerskampe) inbeweeg. Die karakters in 6,4% van Afrikaanse en 23,91% van Engelse jeugverhale betree die wonings of woongebiede van karakters wat tot ander rasse behoor as hulself behoort.

Die taalgebruik van gekleurde karakters in Suid-Afrikaanse jeuglektuur blyk oor die algemeen nie 'n probleem te wees nie. In slegs 1,6% van Afrikaanse en 1,45% van Engelse jeugverhale gebruik gekleurde karakters gebroke of foutiewe Engels of Afrikaans.

Wat die gebruik van illustrasies in Suid-Afrikaanse jeuglektuur betref, is daar 'n klein persentasie jeugverhale waarin daar illustrasies voorkom. Illustrasies van gekleurde karakters kom slegs in 3,2% van Afrikaanse en in 2,9% van Engelse jeugverhale voor. Hierdie illustrasies is almal getrou aan die werklikheid, met die uitsondering van die illustrasies in drie (1,2%) van die Afrikaanse jeugverhale. Laasgenoemde jeugverhale slaan in hul illustrasies geen ag op die rasse behoor waartoe karakters behoort nie, deurdat die kleur van die karakters en ander kenmerkende eienskappe van bepaalde

rassegroepe nie aangedui word nie. Die verskynsel van alledaagsheid, wat ook in die uitbeelding van rasseverhoudinge ter sprake is en wat behels dat daar glad nie na die rassegroepe van karakters verwys word nie, het dus ook op hierdie illustrasies betrekking. Illustrasies en foto's van gekleurdes wat op die omslae van Suid-Afrikaanse jeugverhale gebruik word, is deurlopend getrou aan die werklikheid.

Ten opsigte van die basiese teoretiese stellings wat in Hoofstuk 1 (1.4) gemaak is, kom die volgende na vore:

- Rasseverhoudinge as tema word meer as twee maal minder in Afrikaanse as in Engelse jeuglektuur aangetref.
- Afrikaanse en Engelse jeuglektuur verskil ten opsigte van die wyse waarop rasseverhoudinge as tema uitgebeeld word. Engelse jeuglektuur toon meer vernuwing in die verkenning van rasseverhoudinge as Afrikaanse jeuglektuur, deur onder andere die verhoudinge tussen gesinslede wat tot verskillende rassegroepe behoort te ondersoek, te fokus op gekleurde, middelklas adolessente se beleving van rasseverhoudinge en die skuldgevoelens van wit karakters oor hul bevoorregte omstandighede van nader te beskou.
- Afrikaanse jeuglektuur lewer egter ook in sommige gevalle baanbrekerswerk. 'n Afrikaanse jeugverhaal wat gedurende 1995 gepubliseer is, **!Sit oom Paul** (1995) deur Johan de Waal, was tot op hede die enigste Suid-Afrikaanse jeugverhaal waarin adolessente karakters van verskillende rasse seks met mekaar gehad het.
- Wat individuele Suid-Afrikaanse jeugverhale met rasseverhoudinge as tema betref, behaal hierdie verhale wisselende sukses. Daar word in beide Afrikaanse en Engelse jeuglektuur voorbeelde van jeugverhale aangetref wat rasseverhoudinge op 'n eerlike en realistiese wyse aanspreek en wat ook as goed geskrewe jeugverhale gereken kan word. Ander Suid-Afrikaanse jeugverhale verken rasseverhoudinge op 'n oppervlakkige wyse en skep sodoende 'n idealistiese beeld van die Suid-Afrikaanse samelewing. Lesers kan gevolglik nie tot insig gelei word met betrekking tot hul verhoudinge met persone van ander rasse nie.
- Vanuit die bestudering van ander tendense wat met ras verband hou, kan die afleiding gemaak word dat Engelse jeuglektuur oor die algemeen 'n meer gebalanseerde, eerlike en verteenwoordigende beeld van die Suid-Afrikaanse samelewing verskaf as Afrikaanse jeuglektuur. Daar figureer meer gekleurde hoofkarakters in Engelse as in

Afrikaanse jeuglektuur. Gekleurde karakters in Engelse jeuglektuur is in heelwat minder gevalle ondergeskik aan wit karakters as in Afrikaanse jeuglektuur en meer uitbeeldings van rassekonflik en rassisme word in Engelse as in Afrikaanse jeuglektuur aangetref. Engelse jeuglektuur bevat ook meer verwysings en beskrywings van omstandighede in townships en plakkerskampe as Afrikaanse jeuglektuur, lewer meer dikwels kritiek op die vorige politieke bedeling as Afrikaanse jeuglektuur en spreek huidige sosio-politieke omstandighede soos verkiesings en politieke geweld drie maal soveel aan as Afrikaanse jeuglektuur.

- In die lig beskou van die voorafgaande punte, kan dit gestel word dat Engelse jeuglektuur vanaf 1990 tot Junie 1998 'n groter bydra lewer tot die bevordering van die versoening tussen die inwoners van Suid-Afrika en dus tot die heropbou van die Suid-Afrikaanse samelewing as Afrikaanse jeuglektuur.
- Suid-Afrikaanse jeuglektuur het wat die uitbeelding van rasseverhoudinge betref sedert die opheffing van apartheid in verskeie opsigte geliberaliseer. So figureer daar sedert 1990 meer gekleurde hoofkarakters in Suid-Afrikaanse jeuglektuur as tydens die apartheidsjare en kom daar ook dikwels konflik tussen karakters van verskillende rasse voor. In die meeste gevalle word daar aangedui dat die oplossing vir konflik geleë is in gedeelde ervaringe, kennis van mekaar en die aangaan van kompromieë om mekaar se behoeftes te akkommodeer. Verdere aspekte wat voorheen taboe was, maar wat sedert 1990 gereeld in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aangetref word, is die uitbeelding van seksuele verhoudinge tussen adolessente van verskillende rasse, die lewering van kritiek op die vorige politieke bedeling en die verkenning van omstandighede in townships en plakkerskampe. Daar is egter enkele aspekte in Suid-Afrikaanse jeuglektuur ten opsigte waarvan daar sedert 1990 nie veel vernuwing plaasgevind het nie. Die oorgrote meerderheid volwasse gekleurde karakters in Suid-Afrikaanse jeuglektuur is steeds ondergeskik aan wittes (hoofsaaklik vanweë hulle rolle as huishulpe, plaasarbeiders of ander werknemers van wit mense) en daar kom ook steeds gevalle voor waar die omstandighede van gekleurde karakters deur die bemiddeling van wit karakters verbeter word.

6.2 Aanbevelings

Vanuit die bevindinge van hierdie ondersoek het bepaalde leemtes met betrekking tot rasseverhoudinge en kwessies wat met ras verband hou in jeuglektuur na vore gekom. Die outeurs en uitgewers van Suid-Afrikaanse jeuglektuur asook bibliotekarisse kan 'n bydrae lewer om die leemtes wat geïdentifiseer is aan te spreek en kan sodoende van

hulp wees om adolessente voor te berei op die eise wat gestel word deur 'n multikulturele samelewing. Die volgende kan as aanbevelings dien om hierdie doel suksesvol te bereik.

- Dit is noodsaaklik dat outeurs van Suid-Afrikaanse jeuglektuur moet wegbeweeg van jeugverhale waarin daar slegs wit of slegs gekleurde karakters figureer, aangesien dit 'n oneerlike beeld van die Suid-Afrikaanse samelewing aan adolessente lesers voorhou. Karakters wat tot ander rassegroepe as die hoofkarakter behoort hoef nie noodwendig sentraal te staan tot die gebeure in die verhaal nie, maar daar behoort ten minste verwys te word na ander rassegroepe ten einde te bevestig dat adolessente lesers deel is van 'n multikulturele samelewing.
- In aansluiting by bogenoemde behoort daar ook meer gekleurde hoofkarakters, in die besonder meer gekleurde vroulike karakters, in Suid-Afrikaanse jeuglektuur te figureer, aangesien gekleurde adolessente hulself as onsigbaar kan beleef indien hulle hulself nie in jeuglektuur gereflekteer sien nie.
- Gekleurde karakters behoort onafhanklik te wees van wit karakters met betrekking tot die oplossing van hul probleme, hantering van konflik en verbetering van hul eie omstandighede en behoort ook meer dikwels die leiding te neem in hul interaksie met wit karakters.
- Rasseverhoudinge moet steeds deur Suid-Afrikaanse outeurs verken word, spesifiek binne die plattelandse konteks, aangesien dit blyk asof dit veral plattelandse gemeenskappe is wat integrasie tans problematies ervaar.
- Rassisme, onverdraagsaamheid en rassekonflik behoort nie in Suid-Afrikaanse jeugverhale vermy te word nie, maar moet genoegsaam veroordeel word en weldeurdagte en realistiese oplossings moet daarvoor aangebied word.
- Meer Suid-Afrikaanse jeugverhale moet die verhoudinge tussen meisies van verskillende rasse verken en in meer diepte as wat dit tans voorkom.
- Seksuele verhoudinge oor die kleurgrens heen is 'n verdere tema wat nie in die Suid-Afrikaanse jeuglektuur agterweë gelaat moet word nie. Wat die verloop van hierdie verhoudinge betref, behoort die probleme verbonde daaraan ondersoek te word, maar behoort aanduidings verskaf te word dat hierdie probleme in sommige gevalle oorwin kan word.

- Outeurs van Suid-Afrikaanse jeuglektuur moet waak teen stereotipering. 'n Groter verskeidenheid beroepe, opvoedkundige agtergrond en lewenstyle behoort in Suid-Afrikaanse jeuglektuur verteenwoordig te word, veral met betrekking tot volwasse gekleurde karakters. Individuele perspektiewe en die diversiteit binne 'n bepaalde rassegroep behoort op die voorgrond gestel te word in stede daarvan om op die kollektiewe kenmerke van 'n groep te konsentreer. Karakters van alle rassegroepe behoort oor beide positiewe en negatiewe eienskappe te beskik.
- Die omstandighede binne townships en plakkerskampe moet, verkieslik vanuit die perspektief van adolessente wat daar woonagtig is, verken word. Dit is belangrik dat oorsake vir die ontstaan van hierdie woongebiede verskaf sal word en dat die bestaan van die inwoners van alle kante belig sal word. Adolessente lesers se aandag behoort daarop gewestig te word dat die inwoners van townships en plakkerskampe dikwels bo hul omstandighede uitstyg en sukses behaal op verskeie terreine.
- Die ervaringe van gekleurde adolessente wat tot die middelklas en hoë-middelklas behoort, moet ook ondersoek word. Hierdie adolessente voel dikwels geïsoleerd - hulle is nie meer ten volle deel van hul gekleurde gemeenskappe van oorsprong nie en voel hulle ook nie heeltemal tuis in hul voormalige wit woonbuurte en skole nie - en voel ook skuldig oor hul bevoorregte omstandighede. Deur hierdie kwessies in jeuglektuur aan te spreek sal gekleurde adolessente wat hulle in hierdie situasie bevind besef dat hulle ervaringe en gevoelens nie uniek is nie. Wit adolessente weer sal tot groter insig kom met betrekking tot die besondere probleme wat ervaar word deur die gekleurde adolessente wat tot die middelklas behoort.
- Huidige sosio-politieke en sosio-ekonomiese omstandighede en gebeure asook moontlike oorsake daarvan behoort in Suid-Afrikaanse jeuglektuur aandag te geniet, aangesien dit deel uitmaak van Suid-Afrikaanse adolessente se daaglikse bestaan.
- Die outeurs van Afrikaanse jeuglektuur behoort in die spore van die outeurs van Engelse jeuglektuur te volg en die onregte wat onder die apartheidstelsel deur alle inwoners van Suid-Afrika gely is, uit te wys en te kritiseer. In hierdie verband sou historiese jeugverhale wat 'n objektiewe en nuwe perspektief op die gebeure van die afgelope vyftig jaar verskaf, van besondere waarde kon wees.
- Uitgewers van Suid-Afrikaanse jeuglektuur behoort outeurs aan te moedig om oor rasseverhoudinge te skryf en om vernuwend en innoverend te wees in die wyse

waarop hulle hierdie tema aanpak. In die besonder behoort gekleurde outeurs aangemoedig te word om rasseverhoudinge vanuit die perspektief van gekleurde adolessente weer te gee.

- Bibliotekarisse kan voorstelle aan beide outeurs en uitgewers maak met betrekking tot adolessente se behoefte, al dan nie, aan jeugverhale wat hierdie onderwerp aanspreek asook die wyse waarop hierdie tema aangebied behoort te word en kan dan sorg dat hierdie verhale in hul versamelings opgeneem word. Hulle kan ook toesien dat jeugverhale met rasseverhoudinge as tema onder adolessente se aandag gebring word by wyse van byvoorbeeld uitstallings of plakgate en kan met behulp van leesleiding adolessente lei na daardie jeugverhale wat hulle van hulp kan wees om tot insig te kom rakende hul verhoudinge met persone van ander rasse.

6.3 Slotopmerkings

Die Suid-Afrikaanse media berig gereeld oor insidente van rassisme en rassekonflik wat onder meer in die werkplek, op die sportveld en in opvoedkundige instellings voorkom. Laasgenoemde dui daarop dat die houdinge van baie Suid-Afrikaners jeens ander rasse-groepe, ten spyte van die verskeie politieke veranderinge wat in Suid-Afrika plaasgevind het, steeds nie verander het nie en dat versoening en vrede tussen die inwoners van Suid-Afrika nog 'n onbereikte ideaal blyk te wees.

Suid-Afrikaanse adolessente bevind hulle dikwels midde in insidente van rassekonflik, soos wat in 1998 die geval was in die gemeenskappe van Schweizer-Reneke en Vryburg (Barron, 1998:5; Thompson, 1998:3). Soveel as moontlik meganismes behoort in werking gestel te word om adolessente van hulp te wees om verdraagsaamheid jeens ander rasse-groepe aan te leer en om konflik, indien dit wel voorkom, op konstruktiewe wyses te hanteer.

Jeuglektuur is een van die instrumente wat aangewend kan word om Suid-Afrikaanse adolessente voor te berei op die besondere eise wat gestel word deur 'n samelewing wat hom midde in 'n proses van integrasie en verandering bevind. Deur rasseverhoudinge en ander kwessies wat met ras verband hou aan te spreek, kan jeuglektuur by adolessente lesers begrip bewerkstellig ten opsigte van die universele, maar ook unieke ervarings en probleme van adolessente van ander rasse en kan dit sodoende meehelp om adolessente van verskillende rasse met mekaar te versoen of hul minstens in staat stel om vreedsaam naas mekaar te bestaan.

SUMMARY

Race relations in South African youth literature since 1990

Acceptance by and interaction with peers and friends are central to the social development of adolescents. In spite of the fact that integration has taken place in numerous sectors of South African society, very few interracial friendships and interracial heterosexual relationships have been established by South African adolescents. A national investigation that was launched by the South African Human Rights Commission in 1999 supports this observation. The investigation revealed that the relationships between South African adolescents are characterized by racism, segregation and discrimination.

One of the most effective ways to break down the racial boundaries that exist between South African adolescents and to contribute to the reconstruction, development and reconciliation in South African society, is through the exploration of race relations in youth literature. By investigating race relations, South African youth literature can help adolescents to understand the unique but also universal problems, emotions, fears and dreams of adolescents of other races. Youth literature should, however, also be realistic and honest and it is thus essential that it should reflect the problems and difficulties associated with race relations. Racial tension and conflict, racism and intolerance should not be avoided in South African youth literature but should also be accompanied by well-considered and realistic solutions to these problems.

Research was carried out in order to establish whether race relations and other aspects related to race are addressed in South African youth literature. The ways in which Afrikaans and South African English youth literature (henceforth referred to as English youth literature) differ in their coverage and treatment of race relations were also investigated. The research was restricted to titles that were published in South Africa between 1990 and June 1998, that were originally written in Afrikaans or English and that were set in South Africa. The following findings were made:

- Race relations are addressed in 25% of English and 9% of Afrikaans youth books. English literature thus dealt with race relations in more than twice as many instances compared to Afrikaans youth literature.
- As far as the relationships between white and black characters are concerned, black characters (especially black adults) are portrayed as inferior and subordinate to white

characters in both English and Afrikaans youth literature. White characters also intervene in the lives of black characters and in this way the impression is created that blacks are unable to better their own circumstances. This trend occurs in twice as many English youth books compared to Afrikaans youth books. English youth literature also portrays more instances of racial conflict and racism in comparison with Afrikaans youth literature.

- The main characters of Afrikaans youth literature are mostly white. This could be due to the fact that South African youth books are mostly written by white authors for white readers. The authors of English youth literature are also mostly white but provide a more balanced portrayal of the racial constitution of South African society by featuring almost equal numbers of white and black characters. A further aspect relating to the characters in South African youth literature is that the authors of both English and Afrikaans youth literature in some instances provide an unbalanced and dishonest portrayal of South African society by featuring only white or only black characters in youth books.
- Preference is given to interracial relationships between boys in contrast to girls in both English and Afrikaans youth literature. Both English and Afrikaans youth literature also feature heterosexual relationships between adolescents of different races but differ in their portrayal of the outcomes of these relationships. In Afrikaans youth books most heterosexual relationships between adolescents who belong to different racial groups are not successful, whilst in English youth books it is mostly indicated that these relationships will work out.
- White and black individuals and groups are portrayed in a stereotypical way in almost a third of both the Afrikaans and English youth books that were studied.
- As far as the depiction of socio-economic and socio-political circumstances are concerned English youth literature contains more references to and descriptions of the circumstances in townships and squatter areas, criticises apartheid more regularly and explores the current socio-political situation more rigorously than Afrikaans youth literature does. The socio-economic status of white characters is generally higher than those of black characters in both English and Afrikaans youth literature.
- English youth literature explores the collective guilt experienced by whites on account of the injustices suffered by blacks in the past. Only one Afrikaans title refers to the collective guilt of whites.
- Very few historical youth books have been published since 1990. English youth books are more objective in portraying historical events than Afrikaans youth books and are also more successful in providing perspectives differing from a white perspective on historical events.

- The lifestyle or culture of blacks are portrayed in relatively few South African youth books. English youth literature generally provides a more positive portrayal of the lifestyle of blacks in comparison to Afrikaans youth literature.
- Cities or big rural towns are the setting for most of the South African youth books that deal with race relations. In both Afrikaans and English youth literature white and black characters are visiting each other's homes and are able to move freely in areas which were previously off limits to them such as townships, squatter areas and formerly "whites-only" suburbs.
- There are very few instances in which the black characters in South African youth literature are not proficient in their use of the Afrikaans or English language.
- The illustrations used in South African youth literature are mostly realistic.
- In general English youth literature can be considered as more innovative than Afrikaans youth literature since it explores the relationships in inter-racial families, focuses on black, middle-class adolescents' view of race relations and gives a closer look at the guilt that white characters experience on account of their privileged existence.
- In view of the above it could be stated that English youth literature contributes more towards reconciliation between South Africans and the reconstruction of South African society compared to Afrikaans youth literature.

Writers, publishers and librarians alike can help adolescents to face the challenges posed by living in a multi-cultural society in the following ways: by writing books that deal with race relations in an honest and realistic way, by publishing and inspiring writers, especially black writers, to write these books and by providing these books to readers when they need them.

BIBLIOGRAFIE

1. ADAMS, G.R., GULLOTTA, T.P. & MARKSTROM-ADAMS, C. 1994. Adolescent life experiences. Pacific Grove : Brooks/Cole.
2. BARNARD, M.C., COETZEE, D. & WESSELS, M.J. 1994. Pedagogiese kriteria vir die evaluering van jeuglektuur. *Tydskrif vir Christelike wetenskap*, 29(1):1-11.
3. BARRON, C. 1998. The school where hate rules. *Sunday Times*:5, Feb. 8.
4. BOSHIELO, B. 1998. Racism is alive in SA. *Sowetan*:8, Jan. 6.
5. BRADNUM, M. & NIEUWOUDT, J. 1993. Contact and the alteration of racial attitudes in South Africa. *South African journal of psychology*, 23(4):204-210.
6. BULGER, P. 1997. We don't need racism or bigotry. *The Star*:18, Nov. 25.
7. CAMPBELL, P. 1996. The sand in the oyster : rescuing young adult literature. *The Horn book magazine*, 73(3):363-369, May/Jun.
8. CART, M. 1995. Of risk and revelation : the current state of young adult literature. *Youth services in libraries*, 8(2):151-164, Winter.
9. CART, M. 1996. From romance to realism : 50 years of growth and change in young adult literature. New York : Harper Collins.
10. CIUPAK, S.M. 1992. Are your YA novels politically correct? *Emergency librarian*, 19(5):8-11, May/Jun.
11. COLEMAN, J.C. & HENDRY, L. 1990. The nature of adolescence. London: Routledge.
12. CULLINAN, B.E. & GALDA, L. 1994. Literature and the child. Forth Worth : Harcourt Brace.
13. DACEY, J. & KENNY, M. 1994. Adolescent development. Dubuque : WCB Brown & Benchmark.
14. DU PLESSIS, C.W. 1992. Multikulturele kinderlektuur in die Suid-Afrikaanse samelewing. Johannesburg : RAU. 63p. (Skripsie - MA.)
15. DU PLESSIS, C.W. 1993. Evaluering van multikulturele kinderlektuur. *Suid-Afrikaanse tydskrif vir biblioteek- en inligtingkunde*, 61(2):90-95.
16. DU PLESSIS, T. 1998. Vaarwel reënboog : SA se twee wêrelde dryf uitmekaar. *Beeld*:10, Jan. 30.
17. EISELEN, U. 1993. Die seksuele in die Afrikaanse tienerboek - 'n leserkundige ondersoek. Potchefstroom : PU vir CHO. 103p. (Skripsie - M.Bibl.)
18. ELLIS, Z. 1988. Die kind binne en buite die boek. (*In* Cilliers, I., red. Towards understanding : children's literature for Southern Africa = Op weg na begrip: kinderliteratuur vir Suider-Afrika. Cape Town : Maskew Miller Longman. p. 97-102.)

19. EVERATT, D. & MILNER, S. 1994. Youth, AIDS and the future. (*In* Everatt, D., *red.* Creating a future : youth policy for South Africa. Randburg : Ravan. p. 6-35.)
20. GARBARINO, J. 1985. Adolescent development : an ecological perspective. Columbus: Merrill.
21. GERAS, A. 1994. Who reads teenage fiction? (*In* Powling, C., *red.* The best of Books for Keeps : highlights from the leading children's book magazine. London : Bodley Head. p. 190-195.)
22. GOUWS, E. & KRUGER, N. 1994. The adolescent : an educational perspective. Durban: Butterworths.
23. HEALE, J. 1996. Signs of the times. (*In* Machet, M., *red.* Other worlds, other lives: children's literature experiences : proceedings of the International Conference on Children's Literature, 4-6 April 1995. Pretoria : University of South Africa. p. 136-148.)
24. HEALE, J. 1998. National and international tendencies in children's literature. *Free State libraries*:13-15, Apr.-Jun.
25. HIRSCHOWITZ, R., MILNER, S. & EVERATT, D. 1994. Growing up in a violent society. (*In* Everatt, D., *red.* Creating a future : youth policy for South Africa. Randburg : Ravan. p. 67-96.)
26. HOLLINDALE, P. 1995. The adolescent novel of ideas. *Children's literature in education*, 26(1):83-95, Mar.
27. HORN, C. 1997. Breaking the taboos. *The Bookseller*:26-27, Jul. 18.
28. HUCK, C.S., HEPLER, S. & HICKMAN, J. 1987. Children's literature in the elementary school. New York : Holt, Rinehart and Winston.
29. JENKINS, E.R. 1993. Children of the sun : selected writers and themes in South African children's literature. Johannesburg : Ravan.
30. JENKINS, E.R. 1994. What the academic study of South African children's and youth literature has to offer. *South African journal of library and information science*, 62(4):136-140.
31. JERMIESON, A. 1993. On trying to write for young adults. (*In* Cilliers, I., *red.* Towards more understanding : the making and sharing of children's literature in Southern Africa. Kenwyn : Juta. p. 45-51.)
32. JORDAAN, W. 1997. Rasseharmonie beslis nie kleurblindheid. *Beeld*:16, Aug. 27.
33. JOUBERT, J. 1999. Rassisme in skole "algemeen, word as normaal aanvaar". *Beeld*:3, Mar. 5.
34. KNOWLES, M. & MALMKJAER, K. 1996. Language and control in children's literature. London : Routledge.

35. KOTZE, H. 1998. Perception and prejudice : some tentative findings on race relations in South Africa. *Towards democracy*, 7(1):13-16.
36. LEFRANCOIS, G. 1993. The lifespan. Belmont : Wadsworth.
37. LEGGETT, T. 1997. A more wholesome equality : race relations (*In Leggett, T., red. "My life in the new South Africa" : a youth perspective. Pretoria : HSRC. p. 217-236.*)
38. LEVINE, A & NKUNA, R. 1999. Denial and ignorance. *Sowetan*:10, Mar. 9.
39. LIEBENBERG, B.J. & SPIES, S.B., *reds.* 1993. South Africa in the 20th century. Pretoria : Van Schaik.
40. LIJPHART, A. 1994. Prospects for power sharing in the New South Africa (*In Reynolds, A., red. Election '94 : South Africa : the campaigns, results and future prospects. Cape Town : David Philip. p. 221-232.*)
41. LOUW, D.A. 1990. Menslike ontwikkeling. Pretoria : HAUM-Tersiêr.
42. LUSTIG, M.W. & KOESTER, J. 1993. Intercultural competence : interpersonal communication across cultures. New York : Harper Collins.
43. MABASA, H. 1997. Racial integration of public schools during 1996. *Education monitor*, 8(2):1-4, Aug.
44. MCNALLY, M. 1994. What young South Africans think. *Reader's Digest*, 144:15-21, Feb.
45. MANTHE, L. & BREYTENBACH, M. 1992. The perceptions of white UOFS students with regard to the general black population. *Communicare*, 11(2):52-62.
46. MARSHALL, M.R. 1988. An introduction to the world of children's books. Aldershot: Gower.
47. MATSEKE, S.K. 1998. Let's create new culture at schools. *Sowetan education*:1, Apr. 17.
48. MITCHELL, C. & SMITH, A. 1996. Reading production : investigating social change as inscribed into South African young adult literature. *South African journal of library and information science*, 64(2):86-91.
49. MONA, V. 1998. Ek het met rassisme saamgeleef. *Insig*:21, Sept.
50. NAIDOO, J. 1996. Racial integration of public schools in South Africa. *Education monitor*, 7(2):1-7, Oct.
51. NEWMAN, P.R. & NEWMAN, B.M. 1997. Childhood and adolescence. Pacific Grove: Brooks/Cole.
52. NIELSEN, L. 1987. Adolescent psychology : a contemporary view. New York : Holt, Rinehart and Winston.
53. NILSEN, A.P. & DONELSON, K.L. 1993. Literature for today's young adults. New York : Harper Collins.

54. NYATSUMBA, K. 1998. Racism comes through...loud and clear. *Sowetan*:19, Feb. 13.
55. ODENDAL, F.F., *red.* 1994. HAT : handwoordeboek van die Afrikaanse taal. Johannesburg : Perskor.
56. OGDEN, C. 1996. The post-miracle phase. *Time*, 148(12):46-53, Sept.16.
57. PARRY, L. 1994. Cultural barriers to intercultural/interracial communication among black and white South African women : an exploratory study. *Communicare*, 12(2):5-20.
58. PINSENT, P. 1990. Anti-racism and children's literature. *The School librarian*, 38(2):45-50, May.
59. PRINZING, F. & PRINZING, A. 1991. Mixed messages : responding to interracial marriages. Chicago : Moody Press.
60. RANTAO, J. 1998. Racism won't disappear overnight, says Mbeki. *The Star*:15, Apr. 11.
61. RICHARD, K.J. & ERNST, G. 1993. Understanding the other, understanding myself: using multicultural novels in the classroom. *The Clearing house*, 67(2):88-89, Nov.
62. ROCHMAN, H. 1995. Against borders. *The Horn book magazine*, 71(2):144-157, Mar.
63. SEIFERT, K.L. & HOFFNUNG, R.J. 1994. Child and adolescent development. Boston: Houghton Mifflin.
64. SMALL, R.C. 1992. The literary value of the young adult novel. *Journal of youth services in libraries*, 5(3):279-285, Spring.
65. STEENBERG, E. 1986. Is kinderliteratuur 'n selfstandige literêre genre? *Tydskrif vir letterkunde*, 24(2):85-88, Mei.
66. STEENBERG, E. 1988. Primêre behoeftes van tieners waarin hul boeke voorsien. *Klasgids*, 23(2):14-19, Mei.
67. STEYN, M. 1994. A perspective on reconstructing our troubled communities: intercultural communication and African worldview. *Communitas*, 1:15-31.
68. STOKES, F. 1996. Interracial relationships increasingly accepted. [Beskikbaar op Internet:] <http://www.uvi.edu/journalism/uvision/v2i6/racial.html> [Datum van gebruik: Apr. 24].
69. SUTHERLAND, Z & ARBUTHNOT, M.H. 1991. Children and books. New York: Harper Collins.
70. SWART, K. 1993. Books that matter : relevant books for South African children. *Artes Natales*, 12(2):9-11, Sept./Oct.
71. SYLGE, C. 1997. Who are young adults? *The Children's bookseller*:12-13, Sept.
72. THOMPSON, C. 1998. Police move in on school racial clash. *The Citizen*:3, Feb. 25.
73. TIZARD, B. & PHOENIX, A. 1993. Black, white or mixed race? : race and racism in the lives of young people of mixed parentage. London : Routledge.

74. TÖTEMEYER, A. 1984. The racial element in Afrikaans children's and youth literature. Stellenbosch : US. 311p. (Dissertation - D.Phil.)
75. TÖTEMEYER, A. 1988a. Racism in children's fiction : towards the creation of non-racist books in South Africa. (In Cilliers, I., *red.* Towards understanding : children's literature for Southern Africa = Op weg na begrip : kinderliteratuur vir Suider-Afrika. Cape Town : Maskew Miller Longman. p. 173-179.)
76. TÖTEMEYER, A. 1988b. Towards interracial understanding through South African children's and youth literature. (In Cilliers, I., *red.* Towards understanding : children's literature for Southern Africa = Op weg na begrip : kinderliteratuur vir Suider-Afrika. Cape Town : Maskew Miller Longman. p. 80-87.)
77. TÖTEMEYER, A. 1992a. Leemtes op die rakke : die Suid-Afrikaanse Engelse kinder-en jeugboek vandag. *Karring*, 5:6-10,12.
78. TÖTEMEYER, A. 1992b. Leemtes op die rakke : kinder-en jeugboeke in Afrikaans. *Karring*, 4:3-7.
79. TÖTEMEYER, A. 1993. Trends in children's literature at home and abroad. (In Cilliers, I., *red.* Towards more understanding : the making and sharing of children's literature in Southern Africa. Kenwyn : Juta. p. 159-169.)
80. TURNER, J.S. & HELMS, D.B. 1995. Lifespan development. Fort Worth : Harcourt Brace.
81. VAN DER WALT, T. 1995. A portrayal of South African society in contemporary realistic English South African youth literature. (In Nikolajeva, M., *red.* Voices from far away : current trends in international children's literature research. Stockholm : Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet. p. 61-80.)
82. VAN DER WESTHUIZEN, B. 1989. Jeugprosa : die ontbrekende skakel. *Klasgids*, 24(2):3-18, Mei.
83. VAN ZYL, I. 1988. Kinderliteratuur of -letterkunde? : 'n grensafbakening. *Klasgids*, 23(2):3-13, Mei.
84. VAN ZYL SLABBERT, F., *red.* 1994. Youth in the New South Africa. Pretoria: HSRC.
85. VISSER, B. 1995. Tienerliteratuur : 'n teken van ons tyd. *Die Kaapse bibliotekaris*, 39(6):8-11, Jun./Jul.
86. WELSH, D. 1997. Nasiebou dalk nie so wys. *Rapport*:17, Aug. 17.

Aanhangsel 1

Afrikaanse jeuglektuur

Aanhangsel 1 bevat 'n lys van al die Afrikaanse jeugboeke wat vir verwysings na rasseverhoudinge en ander tendense wat met ras verband hou, ondersoek is. Boeke wat vanaf 1990 tot Junie 1998 gepubliseer is, is by die ondersoek ingesluit.

1. ALEXANDER, Johan. 1994. *Wiele*. Pretoria : JP van der Walt.
2. BAKER, Eleanor. 1991. *Daar is spore op die maan*. Pretoria : HAUM.
3. BLIGNAUT, Toek. 1990. *Pad na Monomotapa*. Pretoria : Unibook.
4. BLOEMHOF, Francois. 1996. *Die vrou met die pers oog*. Kaapstad : Human en Rousseau (Rillers.)
5. BLOEMHOF, Francois. 1996. *Donkerwoud*. Kaapstad : Human en Rousseau (Rillers.)
6. BLOEMHOF, Francois. 1996. *Middernagland*. Kaapstad : Human en Rousseau.
7. BLOEMHOF, Francois. 1997. *Die waterding*. Kaapstad : Human en Rousseau (Rillers.)
8. BLOEMHOF, Francois. 1997. *Slinger-slinger*. Kaapstad : Tafelberg.
9. BLOEMHOF, Francois. 1998. *Kamer 13*. Kaapstad : Human en Rousseau (Rillers.)
10. BOTHA, Tertia. 1994. *Rebel*. Kaapstad : Tafelberg.
11. BOTHA, Tertia. 1998. *Waterkind*. Kaapstad : Tafelberg.
12. BOTHA, Yvonne. 1996. *Sending na Planeet 55-7 : die Artaarse koffie-krisis*. Kaapstad: Human en Rousseau.
13. BRAIN, Helen. 1998. *Tamara*. Kaapstad : Human en Rousseau (Eerste liefde.)
14. BRANDT, Marianna. 1993. *Poppie-Dot by die Grootrivier*. Kaapstad : Tafelberg.
15. BUYS, Sheugnet. 1995. *Dis koud in die somer ook*. Pretoria : JP van der Walt.
16. BUYS, Sheugnet. 1997. *Die totempaal*. Pretoria : JP van der Walt.
17. CALITZ-BEKKER, Jaap. 1990. *Sonja*. Kaapstad : Waterkant.
18. COETZEE, Jana. 1991. *Twee eilande*. Pretoria : JP van der Walt.
19. COETZEE, John. 1991. *Vlam van die goudvelde*. Pretoria : JP van der Walt.
20. COETZEE, John. 1993. *Agon en die donker planeet*. Kaapstad : Tafelberg.
21. COETZEE, John. 1996. *Die gedoente op Planeet Boris*. Kaapstad : Tafelberg.
22. COETZER, Trudie. 1993. *Anderkant môre*. Pretoria : JP van der Walt.
23. COMBRINK, Jan. 1991. *As my kitaar kon praat*. Pretoria : JP van der Walt.
24. COMBRINK, Jan. 1991. *Die Vrolike Vyf ontdek 'n skat*. Pretoria : JP van der Walt (Die Vrolike Vyf).

25. COMBRINK, Jan. 1991. Die Vrolike Vyf vlug vir 'n gedrog. Pretoria : JP van der Walt (Die Vrolike Vyf).
26. COMBRINK, Jan. 1992. Die Vrolike Vyf se eiland-avontuur. Pretoria : JP van der Walt (Die Vrolike Vyf).
27. COMBRINK, Jan. 1993. Die Vrolike Vyf en die satellietgeheime. Pretoria : JP van der Walt (Die Vrolike Vyf).
28. CONRADIE, Franz. 1990. Die weeskinders. Morgenzon : Afrikanervolkswag.
29. CRONJE, Claudia. 1994. Luiperd! Constantia : Marius Lubbe.
30. D'ANGELO, Alex. 1997. Sannie Langtand. Kaapstad : Tafelberg.
31. DE BEER, Dirk. 1992. Die nagvalke. Constantia : Marius Lubbe.
32. DE JONGH, Marietjie. 1991. Braam en die engel. Kaapstad : Tafelberg.
33. DE VILLIERS, Frieda. 1991. Vissers moenie in die water mors nie. Durbanville: Klipbok.
34. DE VILLIERS, Leon. 1996. Aliens en engele. Kaapstad : Tafelberg.
35. DE VILLIERS, Leon. 1997. Die pro. Kaapstad : Tafelberg.
36. DE WAAL, Johan. 1995. !Sit oom Paul. Kaapstad : Human en Rousseau.
37. DUBE, Mossie. 1992. Stormboom. Kaapstad : Vivlia.
38. DU PLESSIS, Anita. 1991. 'n Oog vir 'n pop. Johannesburg : Perskor.
39. DU PLESSIS, Anita. 1991. Renou se goud. Kaapstad : Jutalit.
40. DU PLESSIS, Hans. 1991. Disse flippen stukkende wêreld die, my ou. Pretoria : HAUM.
41. DU PLESSIS, Hans. 1995. Bakgat, en wat dan van my? Kaapstad : Human en Rousseau.
42. DU PLESSIS, Hans. 1996. Ditsem, Dawid! Kaapstad : Human en Rousseau.
43. DU PLESSIS, P.J. 1996. Speelplek van 'n malman. Kaapstad : Tafelberg (Kansvatter.)
44. DU PLESSIS, P.J. 1997. Die geheim van die rooidakhuis. Kaapstad : Tafelberg (Kansvatter.)
45. DU PLESSIS, P.J. 1997. Koninkryk van die renostergod. Kaapstad : Tafelberg (Kansvatter.)
46. DU PREEZ, Schalk. 1995. Nooientjie uit die Vrystaat. Pretoria : Benedic.
47. ENGELBRECHT, Sonja. 1992. As ek die son kry. Kaapstad : Buchu.
48. FOURIE, Heila. 1995. Eerstejaar blues. Midrand : Perskor (Reënboogrant studente.)
49. FOURIE, Heila. 1996. As die kat weg is... Midrand : Perskor (Reënboogrant studente.)
50. FOURIE, Heila. 1996. Joolliefde. Midrand : Perskor (Reënboogrant studente.)
51. FOURIE, Heila. 1997. Klop-klop, wie's daar? Midrand : Perskor (Reënboogrant studente.)
52. FOURIE, Heila. 1997. Vreemde werklikheid. Midrand : Perskor (Projek X.)
53. FOURIE, Heila. 1997. Waar 'n rokie trek. Midrand : Perskor (Reënboogrant studente.)

54. FOURIE, Heila. 1997. Wolf, wolf, hoe laat is dit? Midrand : Perskor (Reënboogrant studente.)
55. GILIOMEE, Elsa. 1996. Anderdagmôre : 'n katstorie vir kinders. Pretoria : JP van der Walt.
56. GOOSEN, Felicia. 1995. Bossie en Das. Kaapstad : Human en Rousseau.
57. GOOSEN, Felicia. 1997. Rantuu en die donkiediewe. Kaapstad : Human en Rousseau.
58. GREYLING, Franci. 1991. Kransduif en edelvalk. Pretoria : JP van der Walt.
59. GREYLING, Franci. 1991. Om te wag op 'n duif. Kaapstad : Tafelberg.
60. GREYLING, Franci. 1992. Kort voor cul de sac. Kaapstad : Tafelberg.
61. GREYLING, Franci. 1995. Die meisie van Melrosehuis. Kaapstad : Human en Rousseau.
62. GREYLING, Franci. 1997. Vleuels soos die arende. Kaapstad : Tafelberg.
63. GROBLER, Douwlina. 1992. Duifie sonder gal. Pretoria : JP van der Walt.
64. GROBLER, Mari. 1991. Die huis met groen oë. Kaapstad : Tafelberg.
65. GROBLER, Mari. 1994. Verjaarsdag-taxi. Kaapstad : Tafelberg.
66. GROBLER, Mari. 1997. Isinye die grootmaak-kind. Kaapstad : Tafelberg.
67. HATTINGH, Loraine & SNYMAN, Maritha. 1997. Teddie se geheim. Midrand: Perskor (Reënboogrant maats.)
68. HATTINGH, Loraine & SNYMAN, Maritha. 1998. Die ontvoering. Midrand: Perskor / Kagiso (Reënboogrant maats.)
69. HENDRIKS, P.G. 1993. Die grys koedoe. Kaapstad : Human en Rousseau.
70. HERMAN, Donald. 1991. Van Papland na Prentjiesberg : 'n weeshuisstorie van lank gelede. Kaapstad : Tafelberg.
71. HOEKSTRA, E.H. 1990. Die ou fort. Houtbaai : Marius Lubbe.
72. HOUGH, Barrie. 1990. Droomwa. Kaapstad : Tafelberg.
73. HOUGH, Barrie. 1992. Vlerkdans. Kaapstad : Tafelberg.
74. HUGO, Helena. 1993. Pegasus. Johannesburg : Perskor.
75. HUGO, Joan. 1995. Die bergavontuur. Pretoria : Hans Kirsten.
76. JACOBS, Petri. 1991. As alles anders was. Pretoria : JP van der Walt.
77. JACOBS, Petri. 1992. Wanneer die musiek ophou. Pretoria : JP van der Walt.
78. JOOSTE, Jo. 1991. Optelgoed is hougoed. Pretoria : JP van der Walt.
79. JOOSTE, Jo. 1994. Weghollers wen nie. Pretoria : JP van der Walt.
80. JOUBERT, Christine. 1996. Die boekprinses. Kaapstad : Tafelberg.
81. JURIES, Wes. 1995. Die karateka laaste in die agterste ry. Pretoria : JP van der Walt.
82. KARSTEN, Chris. 1997. Die jokkie wat met perde kon praat. Kaapstad : Tafelberg.
83. KELLERMAN, Amelia. 1993. As ons die maan mis ry. Kaapstad : Human en Rousseau.

84. KEMP, Ann Hite. 1992. Fase een van plan Protea. Johannesburg : Perskor.
85. KEMP, Ann Hite. 1992. Nuwe maat. Pretoria : JP van der Walt.
86. KRUGER, A. 1996. Die poppemeester. Midrand : Perskor (Monstermaan.)
87. KRUGER, A. 1998. Die blou gevaar. Midrand : Perskor (Monstermaan.)
88. LABUSCHAGNE, Martin. 1997. Kodenaam Centaurus. Midrand : Perskor (Projek X.)
89. LABUSCHAGNE, Martin. 1998. Op eie risiko. Midrand : Perskor / Kagiso (Projek X.)
90. LANGUAGE, Veronica. 1998. Droomdief. Midrand : Perskor / Kagiso (Geheime orde.)
91. LAMPRECHT, I.D. 1993. Die koperperd. Pretoria : De Jager-HAUM.
92. LE ROUX, Marlene. 1991. Die prys van 'n witkruis. Kaapstad : Tafelberg.
93. LE ROUX, Marlene. 1991. 'n Uil op die voëlhok. Pretoria : JP van der Walt.
94. LE ROUX, Marlene. 1993. Groen is die kleur van genade. Pretoria : JP van der Walt.
95. LE ROUX, Marlene. 1994. Sterling. Kaapstad : Tafelberg.
96. LE ROUX, Marlene. 1996. Fokus op Stella. Kaapstad : Tafelberg.
97. LEROUX-VAN DER BOON, Marzanne. 1998. Luc en Libertine. Kaapstad : Tafelberg.
98. LOUW, Pieter. 1991. Die ontvoering. Johannesburg : Perskor.
99. MAARTENS, Maretha. 1990. Plek van die dolfyne. Kaapstad : Tafelberg.
100. MAARTENS, Maretha. 1991. Die keerpunt. Vereeniging : CUM.
101. MAARTENS, Maretha. 1991. In die hemel eet 'n mens mieliepap. Johannesburg:
Perskor.
102. MAARTENS, Maretha. 1992. Geagte mejuffrou Snob. Pretoria : Daan Retief.
103. MAARTENS, Maretha. 1992. Spinnekopsomer. Kaapstad : Tafelberg.
104. MAARTENS, Maretha. 1993. Smaartie is skeel. Pretoria : Kagiso.
105. McCALLAGHAN, Marilee. 1990. Die voëlhok. Pretoria : JP van der Walt.
106. MAREE, Kobus. 1993. Proefwedstryd vir Wikus. Kaapstad : Human en Rousseau.
107. MARITZ, Empie. 1990. Eiland in die wind. Kaapstad : Tafelberg.
108. MARITZ, Empie. 1990. Spantou. Houtbaai : Marius Lubbe.
109. MARITZ, Empie. 1995. Windvlug. Pretoria : Benedic.
110. MARTIN, Wille. 1992. Krans van die donsarend. Pretoria : JP van der Walt.
111. MEIJ, Koos. 1995. 'n Ruiter vir die spikkelperd. Pretoria : Hans Kirsten.
112. MULLER, Erna. 1992. Leandie en die wonderklimtol. Pretoria : JP van der Walt.
113. MULLER, Sophie. 1995. Tekkies tussen togs. Pretoria : JL van Schaik.
114. MULLER, Sophie. 1997. Die Reënboogtjomme. Pretoria : JL van Schaik.
115. NEL, Hesma. 1990. Dwarstrek oor die drake. Kaapstad : Tafelberg.
116. NEL, Hesma. 1991. Gelukbringer op Arendskruin. Pretoria : JP van der Walt
(Arendskruin.)
117. NEL, Hesma. 1991. Hoërskool Arendskruin. Pretoria : JP van der Walt (Arendskruin.)

118. NEL, Hesma. 1991. Wenroep van 'n kraanvoël. Pretoria : JP van der Walt.
119. NEL, Hesma. 1992. Stormpad na sonskyn. Pretoria : JP van der Walt.
120. NEL, Hesma. 1992. Vrees op Arendskruin. Pretoria : JP van der Walt (Arendskruin.)
121. NORTJE, P.H. 1993. Die elfde hekkie. Kaapstad : Tafelberg.
122. OLIVIER, Elize. 199?. Tennisdroom. Constantia : Marius Lubbe.
123. OOSTHUYSEN, Janie. 1995. Kara en die blafdemper. Kaapstad : Human en Rousseau.
124. OOSTHUYSEN, Janie. 1996. Juffrou Luisenbosch en die breinwassers. Kaapstad: Human en Rousseau.
125. OOSTHUYSEN, Janie. 1996. Ouma Hester en die Getaway-kar. Kaapstad : Human en Rousseau
126. OOSTHUYSEN, Janie. 1996. Ouma Hester en die Zeppelin. Kaapstad : Human en Rousseau.
127. OOSTHUYSEN, Janie. 1997. Drome op Duinebaai. Kaapstad : Human en Rousseau (Eerste liefde.)
128. OOSTHUYSEN, Janie. 1997. My hart behoort aan jou. Kaapstad : Human en Rousseau (Eerste liefde.)
129. OOSTHUYSEN, Janie. 1997. Ouma Hester en die Dreadnought Merk III. Kaapstad: Human en Rousseau.
130. OOSTHUYSEN, Janie. 1997. Professor Experimento se verskriklike formules. Kaapstad : Human en Rousseau.
131. OTTO-SALLIES, Zulfah. 1997. Diekie vannie Bo-Kaap. Kaapstad : Tafelberg.
132. PAULSEN, Henning. 1997. Die haas is uit die hoed. Midrand : Perskor (Monstermaan.)
133. PAULSEN, Henning. 1997. Webraaisel. Midrand : Perskor (Internet onbeperk.)
134. PELSER, Chris. 1998. Die ander wenpaal. Midrand : Perskor.
135. PFAFF, D.N. 1991. Duine van die dood. Kaapstad : Tafelberg.
136. PHILLIPS, Fransi. 1993. 'n Baie lang brief aan Rolf. Pretoria : HAUM-Literêr.
137. PIETERSE, Emily. 1990. Avonture in die Amazone. Kaapstad : Unibook.
138. POTGIETER, Lea-Lynn. 1994. Die spook van Huisie-alleen. Pretoria : Benedic.
139. POTGIETER, Lea-Lynn. 1994. Op soek na Oupagrootjie se juwele. Pretoria: Benedic.
140. POTGIETER, Lea-Lynn. 1994. Pelgrims in die goudland. Pretoria : Benedic.
141. POTGIETER, Lien. 1994. Ertjieblom en wildeals. Pretoria : Benedic.
142. PRELLER, Martie. 1994. Anderkantland. Kaapstad : Tafelberg.
143. PRELLER, Martie. 1994. Nicola B : streng privaat. Kaapstad : Tafelberg.

144. PRELLER, Martie. 1995. 'n Haas moet doen wat 'n haas moet doen. Kaapstad: Human en Rousseau.
145. PRELLER, Martie. 1996. Die donkerhoek-driehoek. Kaapstad : Tafelberg (Tersia Thom.)
146. PRELLER, Martie. 1996. In die tyd van die Esob. Kaapstad : Tafelberg.
147. PRELLER, Martie. 1996. My naam is Alexander en wat daarvan? Pretoria : Kagiso.
148. PRELLER, Martie. 1996. Skerwe in drome. Kaapstad : Tafelberg (Tersia Thom.)
149. PRELLER, Martie. 1996. Vriend of vyand. Kaapstad : Tafelberg (Tersia Thom.)
150. PRELLER, Martie. 1997. Droomvangers. Kaapstad : Tafelberg.
151. PRELLER, Martie. 1998. Bloed is die kleur van ivoor. Kaapstad : Tafelberg (Tersia Thom.)
152. PRELLER, Martie. 1998. Maar my magtig, Moesoek! Kaapstad : Tafelberg.
153. PRELLER, Mauritz. 1992. Vegvlieënier. Pretoria : JP van der Walt.
154. PRETORIUS, Andre. 1990. Pik van die pofadder. Kaapstad : Perskor.
155. PRINSLOO, Louise. 1995. Die geheim van Groukatlaagte. Kaapstad : Human en Rousseau (Gedaantes en geraamtes.)
156. PRINSLOO, Louise. 1995. Die stem in die trommel. Kaapstad : Human en Rousseau (Gedaantes en geraamtes.)
157. PRINSLOO, Louise. 1996. Droomkamer op Donkerhoek. Kaapstad : Human en Rousseau (Gedaantes en geraamtes.)
158. PRINSLOO, Louise. 1996. Skaduwee op Siwet. Kaapstad : Human en Rousseau (Gedaantes en geraamtes.)
159. PRINSLOO, Louise. 1997. By die lêplek van die leeus. Pretoria : JL van Schaik.
160. PRINSLOO, Louise. 1997. Die osiris-raaisel. Kaapstad : Human en Rousseau (Gedaantes en geraamtes.)
161. ROOS, Karlien. 1990. Meisie vir die hoofrol. Kaapstad : Unibook.
162. ROSSOUW, Kowie. 1990. Wie se hart kan dit dan hou?. Kaapstad : Tafelberg.
163. ROSSOUW, Kowie. 1995. Wanneer tekkies blom. Kaapstad : Waterkant.
164. ROUX, Helene. 1990. Eendag was daar 'n oorlog. Kaapstad : Tafelberg.
165. RUPERT, Rona. 1990. Speel dit weer. Kaapstad : Tafelberg.
166. RUPERT, Rona. 1992. Drie lemoene en 'n duif. Kaapstad : Tafelberg.
167. RUPERT, Rona. 1995. 'n Roofvoël uit die Ooste. Kaapstad : Human en Rousseau.
168. SASSEN, Petra. 1994. Plek van die swart einde. Pretoria : Queillerie.
169. SCHEEPERS, Annamarie. 1994. Die witkop en die tien gebooie. Pretoria : JP van der Walt.

170. SCHEEPERS, Annamarie. 1996. Siepie. Pretoria : Benedic.
171. SCHOEMAN, C. M. 1992. Giepie en Grootjie. Pretoria : Academica.
172. SCHÜLER, Rena. 1993. Vriende van eggo. Kaapstad : Human en Rousseau.
173. SCHÜLER, Rena. 1996. Ek sal moet leer dans, Shaleen. Kaapstad : Human en Rousseau.
174. SMITH, Topsy. 1991. Nog net een keer. Johannesburg : Perskor.
175. SNYMAN, Annelize. 1990. Balthasar. Kenwyn : Juta.
176. SNYMAN, Maritha. 1995. Skelmstreke en kattedkwaad. Midrand : Perskor (Reënboogrant maats.)
177. SNYMAN, Maritha. 1996. Alleen tuis. Midrand : Perskor (Reënboogrant maats.)
178. SNYMAN, Maritha. 1996. Die balletkonsert. Midrand : Perskor (Reënboogrant maats.)
179. SNYMAN, Maritha. 1996. 'n Nag van angs. Midrand : Perskor (Reënboogrant maats.)
180. SNYMAN, Maritha. 1997. Die hanswors. Midrand : Perskor (Reënboogrant maats.)
181. STEENBERG, Elsabe. 1990. Ken jy die weerligvoël? Kaapstad : Tafelberg.
182. STEENBERG, Elsabe. 1992. Skuilte tussen riet. Pretoria : HAUM-Literêr.
183. STEENBERG, Elsabe. 1993. Hopgalop oor die blink water. Kaapstad : Tafelberg.
184. STEENKAMP, Le Roi. 1997. Twee blou fietse. Pretoria : JP van der Walt.
185. STEYN, Carl. 1990. Middelfoor. Pretoria : JP van der Walt.
186. STEYN, Carl. 1994. Peet en die rekenaarridders. Pretoria : JP van der Walt.
187. STEYN, Carl. 1996. Die engeltjie op die solder. Pretoria : JP van der Walt.
188. STEYN, Elbe. 1990. Ou vet voël. Pretoria : JP van der Walt.
189. STEYN, Elmar. 1990. Die kruis op die klip. Pretoria : JP van der Walt.
190. STRIJDOM-MEIJ, Rensche. 1991. Seun uit die see. Kaapstad : Tafelberg.
191. SWART, Jonita. 1990. Sirkels wat kan haak. Pretoria : JP van der Walt.
192. SWART, Jonita. 1993. Die skaduvolkie. Pretoria : JP van der Walt.
193. SWART, Jonita. 1995. As ek kon vlieg. Pretoria : JP van der Walt.
194. SWART, Jonita. 1995. En toe kom Fred. Pretoria : JP van der Walt.
195. SWART, Lourens. 1994. Dolfie. Kaapstad : Waterkant.
196. SWART, Nel. 1991. Elk vir mekander. Kaapstad : Tafelberg.
197. SWART, Vincent. 1995. Videomanie. Midrand : Perskor (Nagmerrie.)
198. SWART, Vincent. 1996. Betowering. Midrand : Perskor (Nagmerrie.)
199. SWART, Vincent. 1996. Kinderspeletjies. Midrand : Perskor (Nagmerrie.)
200. SWART, Vincent. 1997. Die bewakers. Midrand : Perskor (Nagmerrie.)
201. SWART, Vincent. 1997. Droomnet. Midrand : Perskor (Nagmerrie.)

202. THOM, Charl. 1992. As die haan kraai. Kenwyn : Juta.
203. VAN COLLER, Dolf. 1993. Skoonveld. Pretoria : JP van der Walt.
204. VAN DEN BERGH, Kas. 1990. Die spesialiste van Overvaal. Kaapstad : Perskor.
205. VAN DEN BERGH, Kas. 1996. Skaduwee oor Overvaal. Pretoria : JP van der Walt.
206. VAN DEN BERGH, Mari. 1996. Ek is Mercia. Pretoria : JP van der Walt.
207. VAN DER MERWE, Prevot. 1992. Skoenlappers vlieg voor brekfis. Pretoria : JP van der Walt.
208. VAN DER MERWE, Prevot. 1993. Poppe wil nie altyd dans nie. Durbanville: Klipbok.
209. VAN DER VYVER, Marita. 1991. Eenkantkind. Kaapstad : Tafelberg.
210. VAN DER WALT, C.P. 1993. Die soet geur uit 'n pronk. Pretoria : Edamus.
211. VAN NIEKERK, Betsie. 1991. Die Rooiberg is hol. Kaapstad : Tafelberg.
212. VAN NIEKERK, Betsie. 1996. Gamkab. Kaapstad : Tafelberg.
213. VAN NIEKERK, Louis. 1995. Wat borrel in die pot? Midrand : Perskor (Monstermaan.)
214. VAN NIEKERK, Louis. 1996. Die mensvreter. Midrand : Perskor (Monstermaan.)
215. VAN NIEKERK, Louis. 1996. Klou van die ninja. Midrand : Perskor (Monstermaan.)
216. VAN NIEKERK, Louis. 1997. Die monsternuseum. Midrand : Perskor (Monstermaan.)
217. VAN NIEKERK, Louise. 1995. Partytjies en penaries. Midrand : Perskor (Reënboogrant tieners.)
218. VAN NIEKERK, Louise. 1996. Drome en dramas. Midrand : Perskor (Reënboogrant tieners.)
219. VAN NIEKERK, Louise. 1996. Hunks en hamburgers. Midrand : Perskor (Reënboogrant tieners.)
220. VAN NIEKERK, Louise. 1996. Raves en rugstekers. Midrand : Perskor (Reënboogrant tieners.)
221. VAN NIEKERK, Louise. 1997. Anderkant die reënboog. Midrand : Perskor (Reënboogrant tieners.)
222. VAN NIEKERK, Louise. 1997. Hartebreker. Midrand : Perskor (Reënboogrant tieners.)
223. VAN NIEKERK, Louise. 1998. Sandkastele. Midrand : Perskor / Kagiso (Reënboogrant tieners.)
224. VAN RENSBURG, Mary-Ann. 1995. 'n Reënboog oor Grootbaai. Kaapstad : Human en Rousseau.
225. VAN RHYN, Magda. 1996. Jana. Pretoria : Benedic.

226. VAN ROOYEN, Engela. 1990. Die Môreboom. Kaapstad : Tafelberg.
227. VAN ROOYEN, Engela. 1990. Jat kry vlerke. Kaapstad : Jutalit.
228. VAN ROOYEN, Engela. 1993. Die duiwe van Botala. Kaapstad : Tafelberg.
229. VAN ROOYEN, Louis. 1992. Donkermaan oor die kasteel. Pretoria : JP van der Walt.
230. VAN ROOYEN, Marietjie. 1994. Die vyfletterwoord. Kaapstad : Tafelberg.
231. VAN ROOYEN, Marietjie. 1997. Drie maande in Mei. Kaapstad : Tafelberg.
232. VAN VLIET, Nina. 1991. Groete van Annelise. Pretoria : JP van der Walt.
233. VAN VUUREN, Annico. 1990. Jong goud. Kaapstad : Tafelberg.
234. VAN VUUREN, Annico. 1991. 'n Vlermuis vir Kersfees. Pretoria : JP van der Walt.
235. VAN WYK, C.R. de W. 1992. Lied vir die kleikind. Johannesburg : Perskor.
236. VAN WYK, Nicolene. 1991. Die ander Ventertjie. Pretoria : JP van der Walt.
237. VENTER, De Waal. 1992. Mieg se kort en lang middag. Somerset-Wes : Queillerie.
238. VENTER, De Waal. 1994. Swaartekrag een komma een. Kaapstad : Human en Rousseau.
239. VENTER, De Waal. 1995. In die klein woud. Pretoria : Queillerie.
240. VENTER, Nico. 1997. Klein Grootvoël : die getoorde Boeing. Kaapstad : Tafelberg.
241. VERMAAK, Frances. 1990. Skoon profyt. Pretoria : HAUM.
242. VERMEULEN, Renette. 1993. Die onheilsdeur. Pretoria : JP van der Walt.
243. VICTOR, E B. 1991. Die wolfman van Driekoppen. Johannesburg : Perskor.
244. VOLSCHENK, Johan. 1990. Die steenkoolster. Kaapstad : Tafelberg.
245. WESSELS, Mariki. 1991. My naam is Igna. Pretoria : JP van der Walt.
246. WESSELS, Mariki. 1992. Die feëtjietuin. Pretoria : JP van der Walt.
247. WEIDEMAN, George. 1992. Los my uit, paloekas! Kaapstad : Tafelberg.
248. WEIDEMAN, George. 1994. Die optog van die aftjoppers. Kaapstad : Tafelberg.
249. WIDHALM, Sonja. 1997. Die poortwagter. Pretoria : JP van der Walt.
250. WOODING, Rita. 1994. 'n Kombers vir Zodwa. Halfway House : Orion.

Aanhangsel 2

Engelse jeuglektuur

Aanhangsel 2 bevat 'n lys van Suid-Afrikaanse Engelse jeugboeke wat ondersoek is vir verwysings na rasseverhoudinge en ander tendense wat met ras verband hou. Die boeke is vanaf 1990 tot Junie 1998 gepubliseer.

1. BAILEY, Dennis. 1994. Kheto. Isando : Heinemann.
2. BAILEY, Dennis. 1994. Thata. Isando : Heinemann.
3. BEAKE, Lesley. 1990. Serena's story. Cape Town : Maskew Miller Longman.
4. BEAKE, Lesley. 1993. Cafe Thunderball. Pretoria : De Jager-HAUM.
5. BEAKE, Lesley. 1997. Jakey. Cape Town : Tafelberg.
6. BOWIE, Beryl. 1991. Mystery at Cove Rock. Cape Town : Tafelberg.
7. BOWIE, Beryl. 1995. Pedal me faster. Cape Town : Maskew Miller Longman.
8. BOWIE, Beryl. 1996. Play music. Cape Town : Maskew Miller Longman.
9. BOWIE, Beryl. 1997. Phumlani's pouch. Pretoria : Kagiso.
10. BOYD-HARVEY, Julia. 1990. Tutti and the black iron. Johannesburg : Ravan.
11. BRAIN, Helen. 1997. Who's afraid of spiders? Cape Town : Human and Rousseau.
12. BRAITHWAITE, Merle-Anne. 1994. Three against the big boys. Pretoria : Via Afrika.
13. BRAITHWAITE, Merle-Anne. 1995. City kids. Pinetown : KZN Books.
14. BRANSBY, Lawrence. 1990. Homeward bound. Cape Town : Tafelberg.
15. BRANSBY, Lawrence. 1992. A mountaintop experience. Cape Town : Tafelberg.
16. BRANSBY, Lawrence. 1992. The geek in shining armour. Cape Town : Human and Rousseau.
17. BRANSBY, Lawrence. 1995. Outside the walls. Isando : Heinemann.
18. BRANSBY, Lawrence. 1995. The boy who counted to a million. Cape Town : Human and Rousseau.
19. BRAUDE, Sandra. 1994. Mpho's search. Cape Town : OUP.
20. BREGIN, Elana. 1992. The boy from the other side. Cape Town : Maskew Miller Longman.
21. BREGIN, Elana. 1994. The red-haired Khumalo. Cape Town : Maskew Miller Longman.
22. BREGIN, Elana. 1996. The slayer of shadows. Durban : Gecko.
23. BRINDLEY, D.J. 1990. Chief! : a story from Soweto. Pietermaritzburg : Centaur.
24. CASE, Bonita. 1995. Wart. Cape Town : Tafelberg.

25. CASE, Dianne. 1991. 92 Queens road. Cape Town : Maskew Miller Longman.
26. CHOCHOE, Harvey. 1996. Shadows. Isando : Heinemann.
27. COETZEE, John. 1990. The message. Cape Town : Tafelberg.
28. COETZEE, John. 1994. Crash flight. Pretoria : Kagiso.
29. D'ARCY, M Cassiem. 1996. Rage of the sea wind. Cape Town : Tafelberg.
30. DAVIDOW, Shelley. 1991. Freefalling. Cape Town : Maskew Miller Longman.
31. DAVIDOW, Shelley. 1996. All Anna's children. Cape Town : Tafelberg.
32. DE KLERK, Wim. 1990. Honourable scars. Pretoria : HAUM.
33. DE SWARDT, Nellie. 1993. The red blanket. Cape Town : Maskew Miller Longman.
34. DE SWARDT, Nellie. 1997. Children of blue heaven. Cape Town : Maskew Miller Longman.
35. DU TOIT, Lois Anne. 1993. Kiki, Camoni, Chiara. Cape Town : Tafelberg.
36. EMSLIE, Wendy. 1992. The scrabble board mystery. Midrand : Varia.
37. ERASMUS, A C. 1990. Refila's fatherland adventures. Pretoria : Unibook.
38. FLETCHER, Chris. 1997. Hidden caverns. Pretoria : Symbol.
39. FORD, Janis. 1995. The harbour adventure. Cape Town : Human and Rousseau (Street detectives.)
40. FORD, Janis. 1995. The Kalk Bay adventure. Cape Town : Human and Rousseau (Street detectives.)
41. FREDERIKSE, Julie. 1994. The diary without a key. Isando : Heinemann.
42. GALBRAITH, Rex. 1993. The golden emperor. Rivonia : William Waterman.
43. GARISCH, Dawn. 1994. Not another love story. Isando : Heinemann.
44. GARISCH, Dawn. 1995. Stoning the tree. Isando : Heinemann.
45. GREATHEAD, Frances. 1996. Thami and Thandi. Cape Town : Tafelberg.
46. GREIG, Desmond. 1991. Flamingo Island. Pretoria : HAUM.
47. HARTMANN, Wendy. 1994. The key and the casket. Cape Town : Human and Rousseau.
48. HARTMANN, Wendy. 1994. The short cut. Cape Town : Human and Rousseau.
49. HARTMANN, Wendy. 1997. The black dog. Cape Town : Human and Rousseau.
50. HARTMANN, Wendy. 1997. Voices in the dark. Cape Town : Human and Rousseau.
51. HASLAM, Theresa. 1997. Going to see Ally. Cape Town : Maskew Miller Longman.
52. HAUPTFLEISCH, Ada-Marie. 1994. Roller-coaster. Cape Town : Tafelberg.
53. HEALE, Jay. 1990. Scowler's luck : an adventure in the Fish River Canyon. Pretoria : HAUM.
54. HEALE, Jay. 1993. Ice trap. Pretoria : De Jager-HAUM.
55. HEATHER-LEE. 1995. Girl from the mountain. Isando : Heinemann.

56. HILL, Robert. 1991. *Forever in the land*. Cape Town : Tafelberg.
57. HOBBS, Jenny. 1995. *Video dreams*. Johannesburg : Penguin.
58. HOFMEYR, Dianne. 1990. *A red kite in a pale sky*. Cape Town : Tafelberg.
59. HOFMEYR, Dianne. 1993. *Blue train to the moon*. Cape Town : Maskew Miller Longman.
60. HOFMEYR, Dianne. 1994. *Boikie, you better believe it*. Cape Town : Tafelberg.
61. HOWARD, Molly. 1991. *The commissioner's kid*. Pretoria : Symbol.
62. JAMES, Billy. 1993. *The jam tin trophy*. Honeydew : William James.
63. JERMIESON, Allan. 1990. *The Dealers' daughters*. Cape Town : Tafelberg.
64. JERMIESON, Allan. 1992. *The Delmonico Two O Five*. Cape Town : Tafelberg.
65. KALLAWAY, Dee. 1995. *Summer of the wasps*. Cape Town : Tafelberg.
66. KEATS, Felicity. 1991. *Rudolph's valley*. Cape Town : Tafelberg.
67. LE ROUX, Barry. 1996. *Soccer wizard*. Cape Town : Kwela Books.
68. LESLIE, Faith. 1990. *The donkey kids*. Cape Town : Maskew Miller Longman.
69. LORRIMER, Anne. 1997. *A coat of many colours*. Pretoria : Kagiso.
70. LUDMAN, Barbara. 1995. *Take one Max*. 1995. Johannesburg : Penguin.
71. MABASO, Themba. 1994. *The village rescuers*. Johannesburg : Heinemann.
72. MABASO, Themba. 1995. *The mosquito plot*. Johannesburg : Heinemann.
73. MANE, Nicholas. 1997. *Humambi, the lost princess*. Cape Town : Kwela.
74. MERCHANT, Eve. 1990. *Caravel to the Cape*. Cape Town : Tafelberg.
75. MILNE, Lesley. 1997. *The Bughouse*. Cape Town : David Philip.
76. MINNAAR, Diana-Mary. 1992. *Se'chasingwa's song*. Pretoria : HAUM Literary.
77. MOLVER, Eileen. 1991. *Guardian of the mountain*. Johannesburg : Penguin.
78. MOLVER, Eileen. 1992. *Rachel and that woman*. Cape Town : Tafelberg.
79. MOLVER, Eileen. 1992. *The boat with no name*. Cape Town : Human and Rousseau.
80. MOLVER, Eileen. 1993. *Dumguisi and the river*. Cape Town : Tafelberg.
81. MOLVER, Eileen. 1997. *Bethel and the bad thing*. Cape Town : Tafelberg.
82. MONGENA, Mosibudi. 1996. *A twin world*. Cape Town : Maskew Miller Longman.
83. MUNITICH, Brenda. 1992. *Tuff guy*. Pretoria : De Jager-HAUM.
84. MUNITICH, Brenda. 1993. *Thoko*. Cape Town : Tafelberg.
85. MUNITICH, Brenda. 1995. *Mandla*. Pinetown : KZN.
86. NAIDOO, Beverley. 1995. *No turning back*. Johannesburg : Penguin.
87. NORTON, Judy. 1996. *The trail of the tattoo*. Isando : Heinemann.
88. NTSELE, Andrew & SMITH, Janet. 1997. *One bounce*. Cape Town : Maskew Miller Longman.
89. OWEN, Phyllis. 1990. *Cry of the intaka*. Pretoria : Daan Retief.

90. OWEN, Phyllis. 1992. *Pink caves and baked beans*. Cape Town : Human and Rousseau.
91. OWEN, Phyllis. 1993. *The Dala tree*. Cape Town : Human and Rousseau.
92. OWEN, Phyllis. 1995. *A soft white cloud*. Cape Town : Human and Rousseau.
93. OWEN, Phyllis. 1998. *Little sparrow*. Cape Town : Tafelberg.
94. PENTZ, Christine. 1993. *Dream of the waves*. Pretoria : Symbol.
95. PENTZ, Christine. 1995. *Hunt!* Pretoria : Symbol.
96. PENTZ, Christine. 1997. *Whispers on the wind*. Pretoria : Symbol.
97. PEPPER, C.B. 1997. *Contact*. Cape Town : Tafelberg.
98. PHALLAS, Dave. 1996. *A tale of two fathers*. Cape Town : Kwela.
99. PRESS, Karen. 1990. *Krotoa*. Pietermaritzburg : Centaur (Hidden histories.)
100. PRESS, Karen. 1990. *Nongqawuse's prophecy*. Pietermaritzburg : Centaur (Hidden histories.)
101. PRESS, Karen. 1992. *Let it come back*. Pietermaritzburg : Centaur.
102. QUEST, John. 1990. *The golden rhinoceros*. Pretoria : HAUM.
103. ROBSON, Jenny. 1994. *Don't panic mechanic*. Cape Town : Tafelberg.
104. ROBSON, Jenny. 1994. *Mellow Yellow*. Cape Town : Tafelberg.
105. ROBSON, Jenny. 1995. *Dark waters*. Cape Town : Tafelberg.
106. ROBSON, Jenny. 1996. *One magic moment*. Cape Town : Tafelberg.
107. ROBSON, Jenny. 1996. *Where shadows fall*. Cape Town : Kwela.
108. ROSENTHAL, Jane. 1990. *Wake up singing*. Cape Town : Maskew Miller Longman.
109. SCHLEBUSCH, Anne. 1995. *Knock knock, who's there?* Cape Town : Maskew Miller Longman.
110. SCHROEDER, Bert. 1991. *Joseph Zulu*. Pietermaritzburg : Shuter and Shooter.
111. SEED, Jenny. 1990. *Stowaway to nowhere*. Cape Town : Tafelberg.
112. SEED, Jenny. 1992. *The hungry people*. Cape Town : Tafelberg.
113. SLINGSBY, Peter. 1992. *Flood Sunday*. Cape Town : Tafelberg.
114. SLINGSBY, Peter. 1996. *The joining*. Cape Town : Tafelberg.
115. SMITH, Gail. 1991. *The other world of Lindsay Gardiner*. Pretoria : Symbol.
116. SMITH, Gail. 1992. *The Slowacki snoz*. Cape Town : Tafelberg.
117. SMITH, Gail. 1995. *Way to go!* Cape Town : Tafelberg.
118. SMITH, Gail. 1996. *Moongirl*. Cape Town : Maskew Miller Longman.
119. SMITH, Gail. 1996. *Wheels!* Cape Town : Tafelberg.
120. SMITH, Gail. 1997. *The throw-away kid*. Cape Town : Tafelberg.
121. SMITH, Janet. 1994. *Joe Cassidy and the red hot cha-cha*. Cape Town : Maskew Miller Longman.

122. SPUR, Michael. 1990. *The tiger cubs*. Pietermaritzburg : Shuter and Shooter.
123. STEWART, Dianne. 1994. *Chasing the wind*. Cape Town : Oxford University Press.
124. TAYLOR, Ronald. 1992. *My name is Johnny*. Cape Town : Faircape.
125. TENNANT, Lois. 1992. *Sons of the east wind*. Midrand : Educum.
126. THORPE, Marie. 1992. *Lucy's games*. Cape Town : Tafelberg.
127. WADDINGTON, Kathy. 1994. *Whistle when you call*. Cowies Hill : Gecko.
128. WEMYSS, Diana. 1990. *The enemy within*. Pretoria : Daan Retief.
129. WILLIAMS, Michael. 1990. *Into the valley*. Cape Town : Tafelberg.
130. WILLIAMS, Michael. 1992. *The genuine half-moon kid*. Cape Town : Tafelberg.
131. WILLIAMS, Michael. 1994. *Crocodile burning*. Cape Town : OUP.
132. WILLIAMS, Michael. 1996. *Virgin twins*. Isando : Heinemann.
133. WILLIAMS, Michael. 1997. *The secret song*. Cape Town : Tafelberg.
134. WILLIAMS, Michael. 1997. *Who killed Jimmy Valentine?* Cape Town : OUP.
135. WINCKLER, Heinz. 1990. *Up and away*. Pretoria : Unibook.
136. WINCKLER, Heinz. 1996. *The colt with a memory*. Pretoria : Symbol.
137. WINCKLER, Heinz. 1997. *Baboon*. Pretoria : Symbol.
138. WINTER, Jenny. 1997. *Cool-cat alley*. Cape Town : Human and Rousseau.